

**UTBILDINGS-
HANDBOK**

Polisutbildning om grundläggande rättigheter

En handbok för polisutbildare

En stor mängd övrig information om Europeiska unionen är tillgänglig på internet via Europa-servern (<http://europa.eu>).

***Europe Direct är en tjänst som hjälper dig att få svar
på dina frågor om Europeiska unionen.***

Gratis telefonnummer (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Varken informationen eller samtalen kostar i regel något (men vissa operatörer, telefonkiosker och hotell kan ta betalt för samtalen).

Foto (omslag): © Shutterstock

FRA – Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Österrike

Tfn +43 158030-0 – Fax +43 158030-699

fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)

[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

twitter.com/EURightsAgency

Luxemburg: Europeiska unionens publikationsbyrå, 2018

Print	ISBN 978-92-9491-780-5	doi:10.2811/11057	TK-03-13-052-SV-C
PDF	ISBN 978-92-9491-791-1	doi:10.2811/156981	TK-03-13-052-SV-N

© Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter, 2016
Kopiering tillåten, utom för kommersiellt bruk, med angivande av källan.

Polisutbildning om grundläggande rättigheter

En handbok för polisutbildare

Förord

Polisutbildningen är det första och verkligt avgörande steget för att åstadkomma ett effektivare och professionellare polisarbete framöver. Människorättsbaserad utbildning lägger grunden för att deltagarna respekterar och värnar grundläggande rättigheter. Den säkerställer att våldsutövandet följer principerna om legalitet, nödvändighet och proportionalitet – principer som är grundläggande för att utveckla rättssamhällen. Denna utbildning gör därmed att poliser kan fullgöra sitt uppdrag enligt EU:s färdplan för arbete inom området med rättvisa, frihet och säkerhet.

Syftet med denna utbildningshandbok är att främja ett förtroendefullt förhållande mellan poliskåren och samhället som helhet, med all dess mångfald, och fokus ligger därför på rätten till icke-diskriminering, värdighet och liv. Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) har genomfört en rad enkäter och projekt som visar på sambandet mellan förtroendet för myndigheter och åtnjutandet av grundläggande rättigheter. Finns det förtroende ökar antalet brottsanmälningar, vilket gör att fler brott utreds och rättvisa skipas för brottsoffren. Genom att skydda alla medborgares grundläggande rättigheter bygger poliserna upp ett förtroende som genomsyrar hela samhället. Därigenom skapas en god cirkel som främjar att brott anmäls och samtidigt bidrar till effektivare brottsbekämpning, ökad rättvisa för brottsoffren och mindre spänningar i samhället.

Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) har utarbetat sin *Utbildningshandbok för polisutbildning om grundläggande rättigheter* i nära samarbete med Europeiska polisskolornas förbund, Europeiska polisakademin och deras nätverk av nationella polisskolor i syfte att vara med och bygga upp detta förtroende och främja att det upprättas gemensamma standarder för polisarbetet i enlighet med principerna om grundläggande rättigheter. Vi vill ytterligare förbättra poliskårens professionalism och effektivitet genom att erbjuda polisutbildarna ett praktiskt, konkret verktyg som gör det lättare att integrera temat grundläggande rättigheter i polisutbildningen.

Michael O'Flaherty

Direktör för FRA

Förkortningar

AEPC	Europeiska polis skolornas förbund
CAT	Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
CEDAW	Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor
Cepol	Europeiska unionens byrå för utbildning av tjänstemän inom brottsbekämpning
CPT	Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr
CRC	Konventionen om barnets rättigheter
CRPD	Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
ECHR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen)
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
ECRI	Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans
EU	Europeiska unionen
FRA	Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter
ICCPR	Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter
ICERD	Internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering
ICESCR	Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
ILGA-Europe	International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association in Europe
Hbtq/hbtqi	Homosexuella, bisexuella och transpersoner
ODIHR	Kontoret för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter
OSSE	Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa
UDHR	Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna
FN	Förenta nationerna

Ordlista

Deklaration/förklaring	Ett politiskt instrument där en mellanstatlig organisation ger uttryck för allmänna principer. Det är inte rättsligt bindande i sig, men kan ha avsevärd moralisk och/eller politisk tyngd.
Grundläggande rättigheter	Ofta använt begrepp för rättigheter som garanteras genom författningsrätt.
”Hård” lagstiftning	Rättsligt bindande lagstiftning, t.ex. konventioner och fördrag.
Konvention/fördrag/stadga	Rättsligt bindande internationell överenskommelse som slutits mellan stater. För att detta instrument ska vara bindande för en stat måste det ratificeras eller tillträdas av staten i fråga.
”Mjuk” lagstiftning	Icke-bindande lagstiftning (t.ex. deklamationer) som ändå har påverkan eftersom den är moraliskt/politiskt normbildande.
Mänskliga rättigheter	Begrepp för rättigheter som garanteras genom internationell människorättslagstiftning.
Ratificering/ratificera	Process då ett fördrag eller en konvention blir juridiskt bindande för en stat. För ratificering krävs normalt godkännande av respektive lagstiftande församling.
Undertecknande/underskrift	Handling som anger att man har för avsikt att bli rättsligt bunden av ett fördrag sedan det har ratificerats. Ett fördrag är ”öppet för undertecknande” sedan det har antagits av förhandlingsparterna.

Innehållsförteckning

FÖRORD	3
INLEDNING	9
HUR DENNA HANDBOK SKA ANVÄNDAS	13
MODUL 1: DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNAS GRUNDER	
Inledning	23
Övning: Förstå de mänskliga rättigheternas grunder	24
Arbetsblad: Grundläggande idéer och begrepp inom mänskliga rättigheter	26
Bakgrundsinformation	27
1. Vad är mänskliga rättigheter?	27
2. Vad finns det för olika kategorier av mänskliga rättigheter?	28
3. Vad har mänskliga rättigheter för funktion?	29
4. Vilka skyldigheter medför de mänskliga rättigheterna?	30
5. Var i lagstiftningen finns de mänskliga rättigheterna inskrivna och hur övervakas de?	33
Kompletterande material	37
MODUL 2: POLISARBETE UR ETT MÄNNISKORÄTTSPERSPEKTIV	
Inledning	49
Övning: Polisarbete ur ett människorättsperspektiv	50
Arbetsblad 1: Diskutera polisen och de mänskliga rättigheterna	53
Arbetsblad 2: Praktiska exempel på mänskliga rättigheter	54
Bakgrundsinformation	55
1. Viktiga begrepp	55
2. Arbetsblad: Frågor och svar	55
Arbetsblad 1: Frågor och svar	57
Arbetsblad 2: Frågor och svar	63
Kompletterande material	65
Fördjupning	70
Fördjupning 1: En-till-en-samtal på svenska polishögskolan.....	70
Fördjupning 2: Människorättsutbildning för tyska poliser på historiska minnesplatser för nazistförbrytelser – Polisarbetet nu och då	72

MODUL 3: MÄNNISKORÄTTSANALYS – SKYLDIGHETERNA ATT RESPEKTERA OCH ATT SKYDDA

Inledning	77
Övning: Människorättsanalys – skyldigheterna att respektera och att skydda	78
Arbetsblad 1: Människorättsanalys – skyldighet att respektera.....	80
Arbetsblad 2: Människorättsanalys – skyldighet att skydda	83
Bakgrundsinformation	86
1. Viktiga begrepp	86
a) Vad är en kränkning av de mänskliga rättigheterna?	86
b) Vad innebär nödvändighet och proportionalitet när vi talar om mänskliga rättigheter?	87
2. Övningsvägledning: människorättsanalys	88
Arbetsblad 1: Skyldighet att respektera.....	92
Arbetsblad 2: Skyldighet att skydda	99
Kompletterande material	104
Fördjupning	113
Fördjupning 1: Scenarioträning på Österrikes polisskolor	113
Fördjupning 2: Scenarioträning för den tyska delstatspolisen i Nordrhein-Westfalen	115

MODUL 4: FÖRBUD MOT TORTYR OCH OMÄNSKLIG ELLER FÖRNEDRANDE BEHANDLING

Inledning	119
Övningar – Version 1: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier	120
Arbetsblad – Övning – Version 1: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel.....	123
Arbetsblad – Övning – Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier A och B	125
Bakgrundsinformation	127
1. Viktiga begrepp	127
2. Vad är omänsklig eller förnedrande behandling och bestraffning?	128
3. Övning – Version 1: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel	129
a) Milgramexperimentet.....	130
b) Stanfordexperimentet.....	130
4. Övning – Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier A och B.....	131
Kompletterande material	133

MODUL 5: MÅNGFALD, LIKABEHANDLING OCH ICKE-DISKRIMINERING

Inledning	141
Övning 1 – Version 1: Vänster hand/höger hand	142
Övning 1 – Version 2: Flera identiteter	145
Arbetsblad – Övning 1 – Version 2: Flera identiteter	147
Övning 2: Rollspel – anställningsintervjuer	148
Arbetsblad – Övning 2: Rollspel – anställningsintervjuer.....	151
Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering	152
Arbetsblad – Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering	154
Bakgrundsinformation	157
1. Viktiga begrepp	157
a) Mångfald och identitet	157
b) Likabehandling och icke-diskriminering: grundläggande begrepp	160
c) Diskriminering och profilering.....	164
2. Analysschema – icke-diskriminering	166
Arbetsblad – Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering	167
Kompletterande material	171

MODUL 6: POLISERS MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Inledning	179
Övning 1: Erfarenheter av mänskliga rättigheter	180
Övning 2: Fallstudie – diskriminering på arbetsplatsen	182
Arbetsblad – Övning 2: Fallstudie – diskriminering på arbetsplatsen	184
Bakgrundsinformation	186
1. Viktiga begrepp	186
a) Har poliser mänskliga rättigheter?.....	186
b) Utmaningar när det gäller polisens mänskliga rättigheter	188
c) Vilka mänskliga rättigheter är särskilt relevanta för poliser?.....	189
2. Övningsvägledning: människorättsanalys	191

BILAGOR

Bilaga 1: Workshop-program	197
Bilaga 2: Grundläggande vägledning för utbildare	204
Bilaga 3: Förberedelser av fallstudier – tips	208
Bilaga 4: Övningsöversikt	212

Inledning

FN:s deklaration om människorättsutbildning, artikel 11

Förenta nationerna samt internationella och regionala organisationer bör erbjuda människorättsutbildning till sin civila personal, militär och polis.

Denna handbok har utarbetats för att hjälpa polisskolor att integrera mänskliga rättigheter i polisutbildningen i stället för att göra utbildningen om detta ämnesområde till ett valfritt tillägg. Fokus ligger särskilt på sådana rättigheter som bidrar till att skapa förtroende för polisarbetet hos olika samhällsgrupper: rätten till icke-diskriminering, värdighet och liv. Handboken är ett praktiskt, konkret utbildningsverktyg för olika institutioner i EU:s medlemsstater, som bygger på kunskaper och faktauppgifter från FRA:s intressentengagemang och forskningsrön. I denna handbok går deltagarna steg för steg igenom vad de grundläggande rättigheterna innebär i diverse konkreta situationer och får de verktyg de behöver för att analysera och hantera situationer som de själva kan ställas inför en dag.

Med handboken vill vi förmedla att grundläggande rättigheter utgör ett verktyg för att öka polisens effektivitet och professionalism. Ett professionellt människorättsbaserat polisarbete är en av hörnstenarna för polisens legitimitet och gör polisarbetet mer effektivt. En poliskår som säkerställer att medborgare kan utöva sina grundläggande rättigheter och friheter får inte bara allmänhetens respekt och förtroende utan ser också till att arbeta så effektivt som möjligt. Handbokens övergripande syfte är därför att bidra till att etablera ett förtroendefullt förhållande mellan poliskåren och samhället som helhet, med all dess mångfald.

FRA har genomfört en rad enkäter och projekt som visar på sambandet mellan förtroendet för myndigheter och åtnjutandet av grundläggande rättigheter. En EU-omfattande FRA-enkät (EU-MIDIS), som har gått ut till 23 500 invandrare och etniska minoriteter i 27 EU-medlemsstater, visade t.ex. på ett markant antal oanmälda brott. Av de personer som hade utsatts för rasistiska angrepp eller hot valde 65 procent att inte anmäla händelserna till polisen och mer än hälften av dessa personer (55 procent) uppgav att de inte hade gjort det på grund av "bristande förtroende" för polisen. Om brott inte anmäls kan det skapa en orealistisk bild av brottsligheten, vilket gör det svårare för polisen att skydda allmänheten och äventyrar brottsoffrens grundläggande rättigheter. Genom att skydda alla medborgares grundläggande rättigheter bygger poliserna upp ett förtroende som genomsyrar hela samhället. Detta leder till en större andel anmälda brott, effektivare brottsbekämpning, ökad rättvisa för brottsoffren och mindre spänningar i samhället.

Franska deklARATIONEN om människans och medborgarens rättigheter, artikel 12

För att skydda de mänskliga rättigheterna och trygga medborgarnas säkerhet, krävs nationella styrkor. Dessa styrkor är, därför, skapade för det allmännas bästa och inte för den personliga nyttan hos dem som anförtros befälet över dem.

Denna utbildningshandbok utgår från fyra grundläggande principer: en övergripande och positiv syn på mänskliga rättigheter, ett polisarbete ur ett människorättsperspektiv, där dessa rättigheter både ska skyddas och respekteras, en praktiskt inriktad strategi för att analysera konkreta situationer samt ett fokus på att frågan om mänskliga rättigheter ska internaliseras.

Den första principen bidrar till att slå fast att polisens uppdrag först och främst handlar om att hjälpa till att förverkliga mänskliga rättigheter, som utgör grundvalen för alla demokratiska rättssamhällen. Mänskliga, och grundläggande, rättigheter gäller även för poliser och medför därför en rad möjligheter. Dessa grundläggande budskap kan ofta överraska deltagarna, som normalt räknar med att de kommer att bli kritiserade för sitt arbete. De är rädda att "få på huvudet" av "den moraliska människorättsklubben" – och det gör ofta att de går i försvarsställning, vilket är kontraproduktivt för utbildningen. Ett viktigt inslag och mål för utbildningen är därför att slå håll på eventuell skepsis och skapa en positiv syn på mänskliga rättigheter.

Den andra principen avspeglar att man i många EU-länder alltmer ser polisen som en tjänsteleverantör för allmänheten – som en organisation som skyddar mänskliga rättigheter. Men i polisens vardag är det en svår balansgång att hantera de dubbla skyldigheterna att skydda och respektera mänskliga rättigheter, t.ex. när man ska agera för att skydda personer mot tortyr eller misshandel vid våld i hemmet. Polisarbete för att skydda mänskliga rättigheter måste t.ex. genomföras på strikt proportionerliga grunder – särskilt när det gäller våldsutövning. Detta är den största utmaningen för ett människorättsbaserat polisarbete: att skydda de mänskliga rättigheterna på det sätt som är minst ingripande.

I denna handbok introduceras ett antal praktiska analysverktyg som visar hur denna utmaning kan hanteras i det dagliga polisarbetet. Deltagarna går steg för steg igenom konkreta polisrelaterade situationer ur ett människorättsperspektiv för att kunna analysera och hantera situationer som de själva kan ställas inför en dag.

I handboken slås det slutligen fast att grundläggande rättigheter inte enbart inskränker sig till rättsnormerna. Dessa normer har visserligen stor betydelse, men en allmän kännedom om mänskliga rättigheter omfattar mer än bara lagstiftningen. Här krävs det också rätt färdigheter och attityd. Det avgörande är hur den enskilda polisen samverkar med samhället och vilka överväganden och attityder som ligger till grund för hans eller hennes beslut. Att internalisera mänskliga rättigheter genom utbildning är en komplex process som omfattar många olika aspekter, men det är ytterst viktigt med tanke på de sekundsnabba beslut som poliser ofta måste fatta.

Utbildningshandboken har utarbetats till stöd för EU:s färdplan för rättsliga och inrikes frågor, det så kallade Stockholmsprogrammet¹, som både ska trygga säkerheten och förbättra polissamarbetet, främja en genuin EU-omfattande rätts- och brottsbekämpningskultur samt skydda enskilda personers grundläggande² rättigheter. I detta program framhålls särskilt behovet av utbildning för att uppnå dessa mål.

Europeiska kommissionen har utfärdat ett meddelande om inrättande av ett europeiskt utbildningsprogram för tjänstemän inom brottsbekämpning³. För flera specialiserade EU-organ som är verk samma inom området rättsliga och inrikes frågor ingår utbildning i uppdraget. Europeiska unionens byrå för utbildning av tjänstemän inom brottsbekämpning (Cepol) är EU:s byrå för polisutbildning, medan EU:s brottsbekämpningsorgan (Europol) erbjuder fortbildning för polispersonal. Frontex utarbetar gemensamma läroplaner och utbildningsstandarder för EU:s utbildningsakademier för gränsbevakningstjänstemän.

Denna FRA-handbok kompletterar det arbete som utförs av dessa byråer. Utifrån ett människorättsperspektiv samlar och analyserar FRA uppgifter som kan utgöra ett värdefullt underlag när det ska fastställas hur dessa organ ska reagera operativt, genom att t.ex. brottsoffrens perspektiv framhålls.

”Mänskliga rättigheter är något vi alla föds med. Men det beror inte på var vi är födda, utan på att vi är födda. Vi har mänskliga rättigheter just eftersom vi är människor. Och vi förblir människor även om vi inte har pass, visum eller uppehållstillstånd.”

Michael O’Flaherty, direktör för FRA

1. Europeiska rådet (2010), Stockholmsprogrammet: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:SV:PDF>

2. Begreppen ”grundläggande” och ”mänskliga” rättigheter används omväxlande i denna handbok.

3. Meddelande om inrättande av ett europeiskt utbildningsprogram för tjänstemän inom brottsbekämpning, COM(2013) 172, 27.3.2013. ”Dessa kunskaper bör omfatta principerna om effektivt samarbete vid brottsbekämpning, grundläggande rättigheter, [...]”, s. 6, finns på: <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/COM20130172.do>

Hur denna handbok ska användas

Denna handbok innehåller grunderna för ett praktiskt, deltagarorienterat utbildningsprogram om polisen och de mänskliga rättigheterna. Utbildare som behandlar vissa ämnen mer i detalj kommer att behöva komplettera materialet med andra källor.

De sex modulerna och föreslagna övningarna bör väljas utifrån utbildningens specifika omständigheter och förutsättningar (tidsramar, målgrupp, nationell kontext), där man börjar med att bedöma målgrupp och målsättning: vilken kunskap, attityd och erfarenhet har deltagarna? Vad är det man ska uppnå?

Huvudpunkterna förklaras i utbildarnas bakgrundsinformation i varje modul. Här behandlas det man behöver känna till för att kunna förmedla modulens innehåll. Här finns också tips om var du hittar mer information.

Handboken behöver anpassas utifrån nationell kontext. Majoriteten av de mål vi hänvisar till kommer från Europadomstolen och är därför relevanta för samtliga europeiska länder, men man bör ändå komplettera med landsspecifikt material, polisföreskrifter och nationell lagstiftning.

I bilaga 1 finns förslag på hur modulerna kan kombineras till en workshop på två och en halv dag eller tre dagar.

Handbokens uppbyggnad

Handboken omfattar sex olika moduler, som behandlar centrala inslag i ett människorättsbaserat polisarbete, samt ett antal bilagor med kompletterande material.

- Modul 1: De mänskliga rättigheternas grunder
- Modul 2: Polisarbete ur ett människorättsperspektiv
- Modul 3: Människorättsanalys – skyldigheterna att respektera och skydda
- Modul 4: Förbud mot tortyr och omänsklig eller förnedrande bestraffning och behandling
- Modul 5: Mångfald, likabehandling och icke-diskriminering
- Modul 6: Polisens mänskliga rättigheter
- Bilagorna innehåller workshop-program, grundläggande vägledning för utbildare, förberedelser av fallstudier – med tips och övningsöversikt

Modulernas uppbyggnad

Varje modul består av tre olika delar:

- **Inledning och beskrivning av utbildningsaktivitet:** Mål (kunskap, attityd och färdigheter), förutsättningar (tidsåtgång, utrustning och lokaler) samt övningsbeskrivning och arbetsblad.
- **Bakgrundsinformation:** Detaljerad information som ger vägledning för utbildningen, inklusive utbildningstips.
- **Kompletterande material:** Ytterligare information som kan användas för att komplettera utbildningen och bakgrundsinformationen.

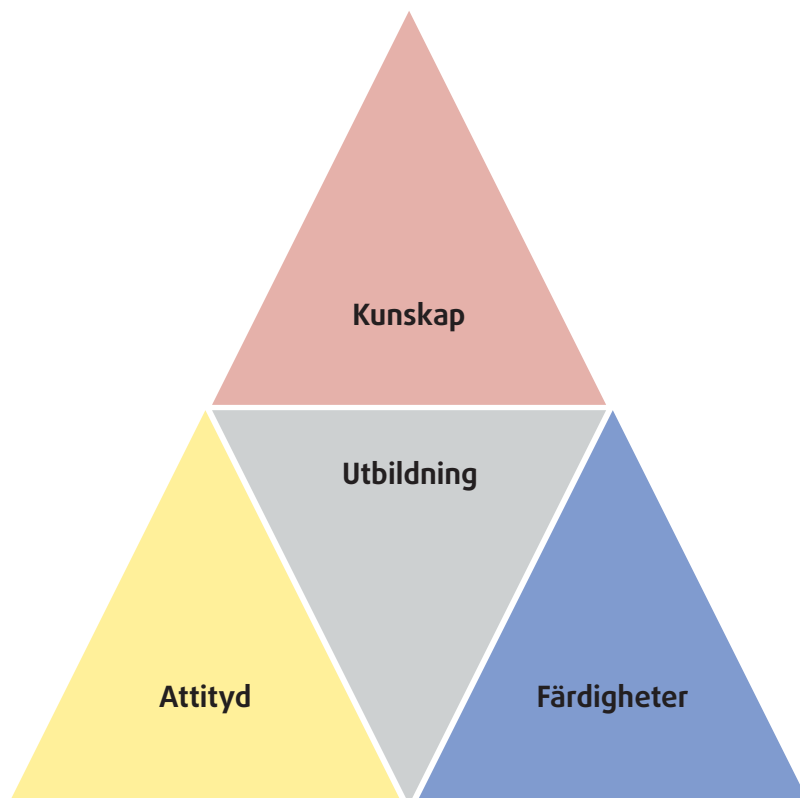
I vissa moduler innehåller denna del även extraövningar som kan användas vid fördjupningskurser där man behandlar god praxis vid olika polisskolor i Europa. Ofta har dessa kurser ett bredare upplägg och kan inspirera till att människorättsfrågor integreras i polisskolors kursplan.

Människorättsutbildning och polisarbete – utbildningstriangeln för mänskliga rättigheter⁴

Mänskliga rättigheter är ett komplext område och här finns det varken färdiga svar eller någon checklista att följa. Poliserna måste utforma sitt arbete och sina handlingar efter riktlinjerna för mänskliga rättigheter. De ställs inför den svåra uppgiften att använda sin omdömesförmåga och att i varje konkret situation göra en avvägning mellan det som upplevs som motstridiga intressen. Här kommer de att ha nytta av de tre dimensionerna kunskap, attityd och färdigheter. Utbildningsaktiviteterna i varje modul har utformats med tanke på utbildningstriangeln för mänskliga rättigheter:

Följande kärnkompetenser kan anses vara ett önskvärt resultat av människorättsutbildningen för poliserna:

4. Utbildningstriangeln för mänskliga rättigheter är ett etablerat koncept som förenar kunskap (teori) med färdigheter och attityder (praxis) och omnämns i ett antal publikationer om mänskliga rättigheter, exempelvis: *Human rights, education and global responsibilities* (1992), *Understanding Human Rights, Manual on human rights education* (2006), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, som baseras på Suntinger, W. (2005), som också är medförfattare till denna handbok, med en uppdatering efter OSSE/ODIHR:s *Guidelines on Human Rights Education for Law Enforcement Officials* från september 2012.

Kunskap – Deltagarna ska förstå de mänskliga rättigheternas betydelse för samhället och de mänskliga rättigheternas (historiska) utveckling. De ska få en förståelse för principerna bakom de mänskliga rättigheterna (framför allt nödvändighets- och proportionalitetsprinciperna, principen om icke-diskriminering, statens skyldigheter att respektera och skydda de mänskliga rättigheterna samt universalitets- och odelbarhetsprinciperna) och hörnstenarna i systemet för att skydda de mänskliga rättigheterna, innehållet i de människorättsnormer som har betydelse för deras arbete (däribland det absoluta förbudet mot tortyr), viktiga internationella människorättsdokument, organisationer och institutioner som arbetar för mänskliga rättigheter samt mål och kännetecken för människorättsbaserat polisarbete i demokratiska samhällen.

Färdigheter – Deltagarna bör kunna tillämpa de mänskliga rättigheternas principer (framför allt nödvändighets- och proportionalitetsprinciperna) i sitt praktiska arbete, kommunicera professionellt med samhället och externa intressenter, inbegripet minoritetsgrupper; bygga upp och lägga fram en övertygande argumentation, analysera verkliga situationer ur ett människorättsperspektiv, vilket också innebär att identifiera kränkningar av mänskliga rättigheter, tillämpa sina färdigheter i konflikthantering/konfliktlösning, hantera kritik, reflektera kring sin egen identitet, diskutera frågor som rör mänskliga rättigheter, mångfald och polisarbete, tillämpa människorättsanalys på sin egen omgivning samt på organisationsstrukturer och organisationsmetoder.

Attityd – Deltagarna bör reflektera över frågor som respekten för sig själv och andra på grundval av alla personers värdighet, ett engagemang för likabehandling sett till kön, "ras", hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionshinder, ålder, sexuell läggning osv.; självförtroende att se mänskliga rättigheter som mål och utgångspunkt för polisarbetet; medvetenhet om sitt eget ansvar; empati för andra, särskilt minoriteter, en öppen inställning, förmåga att värdesätta och involvera externa intressenter, inbegripet samhällsgrupper och övervakande institutioner, öppenhet för att reflektera, beredvilighet att lära sig av misstag, förmåga att hantera kritik samt acceptans för samhällets mångfald och vad detta innebär för polisarbetet.

Utbildningstips: Visa att utbildningen är viktig

Samhällsvetenskaplig forskning har visat att kurser om mänskliga rättigheter har begränsad effekt – om de utförs isolerat. Utbildningen måste integreras i ett bredare strukturellt och organisatoriskt sammanhang. De mänskliga rättigheternas betydelse måste synliggöras i interna beslutsprocesser, t.ex. personalurval, befordran, kommunikations- och informationsstrategier, lednings- och ledarskapsfunktioner samt disciplinära förfaranden. Den faktiska organisatoriska verkligheten kan lägga hinder i vägen för människorättsutbildningens mål. Om utbildning används i kombination med andra strukturella åtgärder inom organisationskulturen, kommer den att få betydligt större genomslag.

Källa: Förenta nationerna (FN), kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR) (2011).

Arbetet bakom denna handbok

För att utforma sitt arbete inom människorättsutbildning på bästa sätt har FRA konsulterat mer än 80 olika aktörer/institutioner – däribland Europeiska kommissionen, nationella människorättsorganisationer, internationella och nationella utbildningsaktörer inom mänskliga rättigheter samt icke-statliga organisationer – genom att använda sig av olika metoder med frågeformulär på internet, telefonintervjuer samt personliga möten och workshoppar. Bland annat har följande konsulterats: 19 polis(hög)skolor (Belgien, Cypern, Danmark, Frankrike, Grekland, Irland, Lettland, Litauen, Malta, Nederländerna, Polen, Portugal, Slovenien, Spanien, Storbritannien, Sverige, Tyskland, Ungern och Österrike), internationella organisationer med bakgrund i polisarbete och mänskliga rättigheter, t.ex. Europarådet och Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) och dess kontor för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR), samt specialiserade organ med ett uppdrag i fråga om polisarbete och polisutbildning såsom Europeiska polisskolornas förbund (AEPC), [Europeiska unionens byrå för utbildning av tjänstemän inom brottsbekämpning \(Cepol\)](#), Europeiska polisbyrån (Europol), Internationella kriminalpolisorganisationen (Interpol) samt brittiskbaserade National Police Improvement Agency, som deltog vid en förberedande workshop och visade på behovet av riktad utbildning om grundläggande rättigheter.

Intervjupersonerna framhöll att människorättsutbildningen inom polisutbildningen har olika funktion runtom i EU. Om man vill höja dess profil finns det en del utmaningar att ta itu med. Polisutbildningen om mänskliga rättigheter kan ske informellt och på frivillig väg. De tillfrågade framhöll att det var för lite utbyte om olika metoder för att genomföra människorättsutbildningen vid EU-ländernas polisskolor samt att externa utbildningsleverantörer om mänskliga rättigheter, t.ex. icke-statliga organisationer eller nationella människorättsorganisationer, involverades i alltför låg grad. De påpekade också att människorättsutbildningen för poliser inte nödvändigtvis visar på någon lösning av den upplevda konflikten mellan skyldighetsbärare (polisen) och rättighetsbärare (samhällsmedlemmarna).

FRA gav två människorättskonsulter och erfarna polisutbildare, Gudrun Rabussay-Schwald och Walter Suntinger, i uppdrag att utarbeta denna utbildningshandbok, som därefter har granskats av FRA.

Ett antal experter på mänskliga rättigheter och polisutbildning gjorde därefter en sakkunnig bedömning av manusutkastet i maj 2011. Vi vill tacka följande personer för deras värdefulla bidrag: Anja Bienert, chef för programmet Polis och mänskliga rättigheter vid Amnesty International, Nederländerna; Michiel Holthackers, AEPC, polisskolan, Nederländerna; Karl-Heinz Grundböck, talesman för Österrikes inrikesministerium; Andre Konze, chef för Nordrhein-Westfalens polisskola i Tyskland; Reinhard Kreissl, kriminalsociolog vid institutet för rättssociologi och kriminologi i Österrike; Marina Narvaez, rådgivare för terrorismbekämpning, OSSE/kontoret för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR); Cristina Sganga, oberoende människorättskonsult och polisutbildare; samt Murat Yıldız,

utbildningsrådgivare vid OSSE:s enhet för strategiska polisfrågor. I ett andra kvalitetssäkringssteg testade utbildare från polisskolor i tolv EU-medlemsstater (Belgien, Bulgarien, Frankrike, Grekland, Litauen, Polen, Portugal, Slovakien, Storbritannien, Sverige, Tyskland och Österrike) samt Kroatien moduler från utkastet till utbildningshandbok inom ramen för en pilotutbildning. Vi uppskattar också Walter Suntingers sakkunniga synpunkter på handbokens analys-scheman, kommentarer och tolkningar som utgör en anpassning av hans arbete. I handboken används anpassade övningar från Anti-Defamation League A World of Differences mångfaldsutbildning samt övningar från Walter Suntinger; Gudrun Rabussay-Schwald; Rafael Behr; Günther Berghofer, österrikisk polischef; Gamal Turawa, mångfaldskonsult och utbildare vid Metropolitan Police Service, London; samt utbildningstips från Thomas Greis vid den österrikiska polis-skolan; Andre Konze, chef för Nordrhein-Westfalens polis-skola i Tyskland; Maria Knutsson, lärare vid Polishögskolan i Sverige; Remo Pusca från den österrikiska polis-skolan; Oliver van Wrochem, chef för utbildningscentret vid minnesplatsen för koncentrationslägret Neuengamme, samt Ulrike Pastoor.

Vi skulle vilja framföra vårt uppriktiga tack till AEPC:s tidigare ordförande Maurice Petit som har fört upp mänskliga rättigheter på AEPC:s dagordning och etablerat kontakten mellan de nationella polis-skolorna och FRA. Vi vill även tacka polis-skolan i Lyon, École Nationale Supérieure de la Police (ENSPI), där Jean-Marie Fiquet har stått som värd för pilotutbildningen.

I ett tredje steg användes handboken av utbildare som inte hade deltagit i själva koncept- eller skrivarbetet under en utbildning som utfördes gemensamt av Cepol och FRA i Bramshill i Storbritannien i september 2011. Vi vill tacka Cepol som stod som värd för denna utbildning, som var den första i en rad utbildningar som utfördes gemensamt av Cepol och FRA.

I samband med detta utgjorde FRA en plattform för att utbyta information och praxis samt ge uttryck för utbildningsbehov. För att underlätta detta kunskapsutbyte innehåller handboken nio olika övningar om mänskliga rättigheter som används vid nationella polis-skolor runtom i EU. Vi har t.ex. hämtat övningar från Österrike, tre exempel på praxis från Tyskland, övningar från Skottland, Sverige och Storbritannien samt ILGA-Europe och OSSE/ODIHR.

Utöver sitt intressentengagemang har FRA:s rätts- och samhällsvetenskapliga experter bedrivit omfattande forskning inom detta område. Deras forskningsresultat understryker ytterligare att det behövs en riktad och skraddarsydd polisutbildning där det görs en avvägning mellan säkerhetsaspekter och principer om icke-diskriminering. För att tillgodose behoven hos olika samhällsgrupper måste grunden för dagens poliskoncept i EU vara att det etableras ett förtroendefullt förhållande med samtliga delar av samhället, i lika hög grad. För att bygga upp ett sådant förtroende är det nödvändigt att se till att de mänskliga rättigheterna efterlevs och då måste polisen arbeta mer proaktivt och serviceinriktat.

Följande FRA-publikationer är relevanta för denna form av polisarbete:

**Fundamental rights at Europe's southern sea borders (2013)
("Grundläggande rättigheter vid EU:s södra sjögränser")**

I denna FRA-rapport granskas förhållandena vid EU:s södra sjögränser när det gäller en människas mest grundläggande rättigheter – rätten till liv och rätten att inte skickas tillbaka till tortyr, förföljelse och omänsklig behandling. Rapporten behandlar hur sjögränsövervakning och landstigningsförfaranden går till samt allmänna frågor som rör EU:s politik, utbildning och Frontex-samordnade insatser. I rapporten granskas den praxis som tillämpas i de undersökta EU-medlemsstaterna – Cypern, Grekland, Italien, Malta och

Spanien. Utmaningarna vad gäller grundläggande rättigheter vid EU:s södra sjögränser kartläggs här och lovande metoder identifieras. Tanken är att rapporten ska kunna användas som rådgivande underlag av EU:s beslutsfattare och av personer som arbetar praktiskt med dessa frågor på EU- och medlemsstatsnivå.

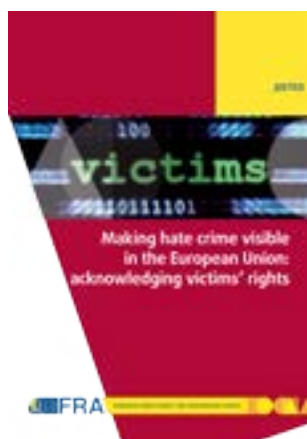
**EU-MIDIS Data in Focus 6: Minorities as Victims of Crime (2012)
("Data i fokus-rapport 6: Minoriteter som brottsoffer")**

I Data i fokus-rapport 6 (EU-MIDIS) presenteras statistik om intervjupersonernas erfarenheter som brottsoffer för fem olika typer av brott: bilstöld eller bilinbrott, inbrott eller inbrottsförsök, stöld av personlig egendom utan våld eller hot (personlig stöld), våld eller hot samt allvarliga trakasserier. Sett till samtliga grupper som ingick i EU-MIDIS-enkäten hade i genomsnitt 24 procent av personerna råkat ut för brott. Detta innebär alltså att var fjärde person i en minoritetsgrupp uppgav att de hade utsatts för ett brott minst en gång under

den tolv månaders period som föregick undersökningen. I EU-MIDIS-enkäten rapporterar minoritetsgrupper som är "synligare" – som alltså ser påtagligt annorlunda ut än majoritetsbefolkningen – att de i genomsnitt har utsatts för fler brott än invandrar- eller minoritetsgrupper som ser ut ungefär som majoritetsbefolkningen. I resultaten döljs emellertid stora skillnader beroende på i vilken EU-medlemsstat som allmänna respondentgrupper, t.ex. "romer" eller "afrikaner från områden söder om Sahara", bor.

Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights (2012) ("Att synliggöra hatbrotten i EU: en bekräftelse av brottsoffrens rättigheter")

FRA:s forskning visar att diskriminering och intolerans fortfarande förekommer i EU, trots att medlemsstaterna har gjort sitt yttersta för att få det att upphöra. Verbala angrepp, fysiska attacker och fördomsbaserade mord riktar sig mot hela EU-samhället med all dess mångfald, från synliga minoriteter till personer med funktionshinder. De som begår sådana "hatbrott" – ett lite vagt begrepp för en oroande verklighet – kommer från alla samhällsskikt. Deras brott leder till otaliga skador för brottsoffren, deras anhöriga och samhället som helhet, vilket bara gör det ännu

mer angeläget att överväga vilken respons som är den bästa. Denna FRA-rapport har tagits fram för att hjälpa EU och medlemsstaterna att hantera sådana kränkningar av de grundläggande rättigheterna genom att synliggöra dem mer och ställa förövarna till svars. Det handlar om att uppmana personer som utsatts för sådana brott att anmäla dem och att öka deras förtroende för det straffrättsliga systemets kapacitet att hantera dem beslutsamt och effektivt.

Data i fokus-rapport 4: Poliskontroller och minoriteter (2010)

EU-MIDIS är den första enkät som har genomförts i hela EU för att fråga invandrare och etniska minoriteter om vilka erfarenheter de har i sina dagliga liv av diskriminering och utsatthet för brott. Enkäten visade att i Belgien, Frankrike, Grekland, Spanien, Tyskland och Ungern blev personer som tillhörde minoriteter oftare stoppade av polis än personer som tillhörde majoritetsgrupper i samma bostadsområden. Minoritetspersoner som ansåg att de hade stoppats av polis på grund av sin etniska tillhörighet eller invandrar-

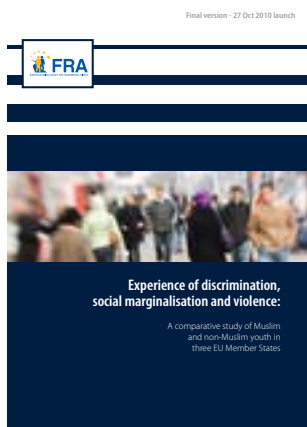
bakgrund känner mindre förtroende för polisen än minoriteter som hade stoppats av polis men inte ansåg att detta berodde på deras minoritetstillhörighet.

Mot ett effektivare polisarbete – Förstå och förhindra diskriminerande etnisk profilering: en vägledning (2010)

Ett beslut att stoppa en person som enbart eller huvudsakligen motiveras av en persons ras, etniska tillhörighet eller religion kan beskrivas som diskriminerande etnisk profilering. Sådana metoder kan bidra till att stöta bort vissa samhällsgrupper i EU och samtidigt leda till att polisarbetet blir mindre effektivt. Syftet med FRA:s vägledning är att hjälpa polisen att åtgärda och undvika diskriminerande etnisk profilering. Vägledningen är tänkt att användas som ett verktyg för att uppnå ett effektivare polisarbete.

Experiences of discrimination, social marginalisation and violence: A comparative study of Muslim and non-Muslim youth (2010)

Social marginalisering och diskriminering får ödesdigra konsekvenser för varje samhälle – i båda fallen är det viktigt att ta itu med dessa företeelser eftersom de har en direkt koppling till ungdomars våldsbeteende. Forskningen visar att olika faktorer som kan övervägas för att förklara ungdomars våldsattityder eller våldshandlingar i hög grad är desamma för tre EU-länder, Frankrike, Spanien och Storbritannien. De huvudfaktorer som kan förknippas med våldsbeteende är manligt kön, koppling till kriminella ungdomsgrupper eller gäng,

erfarenhet av diskriminering och social marginalisering. I förhållande till dessa aspekter är inte religiös bakgrund och/eller tillhörighet en faktor som förklarar våldsbeteende. Resultaten bygger på en undersökning som genomfördes av FRA 2008–2009. Undersökningen omfattade 3 000 barn och ungdomar i åldern 12–18 år i Frankrike, Spanien och Storbritannien – tre medlemsstater som alla har utsatts för terroristattacker med koppling till radikal islamism eller upplopp i städerna kopplade till invandrarungdomar med i huvudsak muslimsk bakgrund.

MODUL 1: DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNAS GRUNDER

Inledning	23
Övning: Förstå de mänskliga rättigheternas grunder.....	24
Arbetsblad: Grundläggande idéer och begrepp inom mänskliga rättigheter	26
Bakgrundsinformation	27
1. Vad är mänskliga rättigheter?	27
2. Vad finns det för olika kategorier av mänskliga rättigheter?.....	28
3. Vad har mänskliga rättigheter för funktion?.....	29
4. Vilka skyldigheter medför de mänskliga rättigheterna? .	30
5. Var i lagstiftningen finns de mänskliga rättigheterna inskrivna och hur övervakas de?.....	33
Kompletterande material.....	37

De mänskliga rättigheternas grunder

Inledning

I denna modul presenteras allmänna begrepp och kännetecken för mänskliga rättigheter. Vi undersöker såväl deras etiska och historiska ursprung som deras nuvarande form och genomförande. Vi går igenom vilka rättsinstrument och begrepp som används samt organisationer och mekanismer som skyddar och främjar mänskliga rättigheter.

Vi fokuserar på flera grundläggande aspekter av mänskliga rättigheter, bland annat det övergripande grundbegreppet människans värdighet och vilka specifika rättigheter det omfattar. Här förklaras staternas dubbla ansvar att respektera och skydda de mänskliga rättigheterna: där "respektera" avser en negativ skyldighet att avstå från en handling som skulle inskränka de mänskliga rättigheterna och "skydda" en positiv skyldighet att säkerställa åtnjutandet av mänskliga rättigheter.

Denna övning är avsedd att stimulera till en allmän diskussion om vad de mänskliga rättigheterna har för funktion och syfte i dagens samhällen, innan vi i senare moduler går in på mer polisrelaterade aspekter av mänskliga rättigheter. Diskussionsfrågorna inleds med ett icke-formalistiskt synsätt på mänskliga rättigheter. Detta följs sedan av frågor som är tänkta att väcka diskussioner om människans värdighet och specifika rättigheter, syftet med mänskliga rättigheter och vilka skyldigheter dessa rättigheter medför.

Frågorna väcker grundläggande frågor om samhällets och statens principer, organisation och funktion och kan ge upphov till livlig diskussion.

Övning: Förstå de mänskliga rättigheternas grunder

Syfte:

Denna övning ska ge deltagarna en bredare förståelse om de mänskliga rättigheternas grunder. Här får de bland annat lära sig viktiga begrepp och hur rättigheterna fungerar.

Mål:

Kunskap

- förstå grundtanken med mänskliga rättigheter och hur de fungerar
- förstå viktiga begrepp för mänskliga rättigheter och motsvarande skyldigheter
- få en introduktion om hur mänskliga rättigheter har utvecklats genom åren
- få kännedom om de viktigaste internationella människorättsdokumenten och olika slags skyddsmekanismer

Attityd

- inse det grundläggande värdet med mänskliga rättigheter, även sett till deras rättsliga och politiska betydelse, och att de utgör grunden för ett fredligt samhälle och bidrar till ett rättvist liv för alla

Färdigheter

- identifiera vilka mänskliga rättigheter som hänger samman med polisarbetet

Förutsättningar:

- tid: 40–60 minuter
- utrustning:
 - arbetsblad med diskussionsfrågor
 - valfritt: powerpoint-presentationer och projektor
- lokaler: ett samlingsrum och två grupprum
- gruppstorlek: max 20–25 personer

Beskrivning av övningen: **Förstå de mänskliga rättigheternas grunder**

- 1 Presentera aktivitetens syfte och mål.
- 2 Dela ut arbetsblad – grundläggande idéer och begrepp inom mänskliga rättigheter.
- 3 Dela in deltagarna i grupper om 4–6 personer och uppmana dem att diskutera ett eller två påståenden per grupp. Grupperna får arbeta under 30–45 minuter, beroende på hur många påståenden som ska diskuteras. Se till att grupperna utser varsin rapportör som kan redovisa resultaten för hela gruppen.
- 4 Besvara eventuella frågor som uppkommer under grupparbetet.
- 5 Låt grupperna presentera sitt arbete i helgrupp.
- 6 För en allmän diskussion om resultaten och reflektera kring vad gruppen har lärt sig.
- 7 Sammanfatta de viktigaste punkterna och ge anpassad återkoppling. Utgå vid behov från materialet som finns i bakgrundsinformationen.

Arbetsblad: Grundläggande idéer och begrepp inom mänskliga rättigheter

Diskussionsfrågor:

1. "Behandla andra som du själv vill bli behandlad."

- Vad finns det för koppling mellan den gyllene regeln och de mänskliga rättigheterna? Var tycker du att det finns gemensamma nämnare eller olikheter?
- Anser du att mänskliga rättigheter är allmänt tillämpliga?

2. "Tanken bakom de mänskliga rättigheterna är lika enkel som kraftfull: att människor ska behandlas med värdighet."

John Ruggie, FN:s särskilda rapportör om företag och mänskliga rättigheter, FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter

- Håller du med? Förklara varför du håller med eller tycker annorlunda.
- Känner du till några andra kortfattade regler som uttrycker grundtanken bakom de mänskliga rättigheterna?

3. "Eftersom erkännandet av det inneboende värdet hos alla som tillhör människosläktet och av deras lika och obestridliga rättigheter är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen."

Förenta nationerna, Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna, 1948

- Håller du med? Förklara varför du håller med eller tycker annorlunda.
- Kan du komma på några andra "grundvalar" för frihet, rättvisa och fred?

4. "Målet med alla politiska sammanslutningar är bevarandet av de naturliga och oförytterliga mänskliga rättigheterna. Dessa rättigheter är frihet, ägande, säkerhet och motstånd mot förtryck."

Franska deklARATIONEN om människans och medborgarens rättigheter, artikel 2, 1789

- Är den här synen på statens mål lika relevant i dag?
- Kan du komma på några andra mål som staten kan ha?

5. "Det talas för mycket om rättigheter nu för tiden. Folk har glömt att de också har skyldigheter gentemot varandra och samhället."

- Håller du med? Förklara varför du håller med eller tycker annorlunda.
- Vilken är kopplingen mellan rättigheter och skyldigheter?

Bakgrundsinformation

Denna bakgrundsinformation innehåller fakta som är till hjälp för att besvara arbetsbladens frågor och vägleda utbildningens diskussioner om de mänskliga rättigheternas grunder. Informationen delas in enligt följande:

1. Vad är mänskliga rättigheter?
2. Vad finns det för olika kategorier av mänskliga rättigheter?
3. Vad har mänskliga rättigheter för funktion?
4. Vilka skyldigheter medför de mänskliga rättigheterna?
5. Var i lagstiftningen finns de mänskliga rättigheterna inskrivna och hur övervakas de?

1. Vad är mänskliga rättigheter?

Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, artikel 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.

De grundläggande principerna bakom de mänskliga rättigheterna har under många sekler utforskats av olika filosofier och religioner världen över. När det gäller mänskliga rättigheter är en av de centrala filosofiska frågorna:

Hur bör vi behandla varandra?

Den gyllene regeln är en gammal etisk princip som ger svaret på denna fråga och är vägledande för människors beteende: "Behandla andra som du själv vill bli behandlad". Den gyllene regeln återfinns med lite olika formuleringar i världens större religioner och etiska system.

De mänskliga rättigheterna är i många avseenden en mer detaljerad version av den gyllene regeln. De mänskliga rättigheternas principer utgår från tanken om att alla människor har en inneboende mänsklig värdighet. Alla måste därför avstå från att inkräkta på denna värdighet. Alla måste också handla för att skydda människans värdighet, både för andras och för egen del. Utöver värdighet omfattar mänskliga rättigheter även tankar om frihet, rättvisa, lika-behandling och solidaritet.

Utbildningstips: Att använda den gyllene regeln

Under diskussioner om den gyllene regeln och de mänskliga rättigheterna kan det komma upp känsliga ämnen och utmanande frågor, inte minst med religiös koppling. Försök att ligga steget före och förbereda dig för sådana synpunkter och frågor så att du kan hantera dem på ett lugnt och proffsigt sätt.

2. Vad finns det för olika kategorier av mänskliga rättigheter?

Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, ingress

Eftersom erkännandet av det inneboende värdet hos alla som tillhör människosläktet och av deras lika och obestridliga rättigheter är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen [...]

Mänskliga rättigheter kan uttryckas genom värderingar, lagar och riktlinjer. Människans värdighet, frihet, jämlikhet och solidaritet är begrepp som utgör grundvalarna för de mänskliga rättigheterna (artikel 1 i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna). Dessa begrepp kommer till konkret uttryck i ett antal specifika mänskliga rättigheter som har stadfästas i olika staters författningar samt i regionala och internationella människorättsinstrument.

Mänskliga rättigheter täcker in många områden av livet och delas ofta in i följande kategorier:

Medborgerliga och politiska rättigheter

- Rätt till liv
- Förbud mot tortyr
- Förbud mot slaveri
- Rätt till individuell frihet och säkerhet
- Rätt till en rättvis rättegång
- Rätt till privat- och familjeliv
- Samvetsfrihet och religionsfrihet
- Yttrandefrihet
- Mötes- och föreningsfrihet
- Rätt att fritt förflytta sig
- Rösträtt
- Lika tillgång till offentliga tjänster
- Rätt att bilda ett politiskt parti
- Rätt att göra framställningar
- Rätt till egendom (kan också till viss del anses utgöra en ekonomisk och social rättighet)

Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

- Rätt till arbete och fritt val av anställning
- Rätt till rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor
- Rätt att bilda fackföreningar
- Rätt till social trygghet
- Rätt till en rimlig levnadsstandard
- Rätt till hälsa
- Rätt till utbildning
- Rätt att delta i kulturlivet och åtnjuta fördelarna av vetenskapens framsteg

Solidaritet/kollektiva rättigheter

- Människors rätt till självbestämmande
- Minoriteters och urbefolkningars rättigheter
- Rätt till utveckling

Likabehandling och icke-diskriminering

- Rätten till likabehandling och icke-diskriminering är både en materiell rättighet och en princip som innebär att samtliga mänskliga rättigheter ska garanteras utan diskriminering.

Utbildningstips: Presentera hela spektrumet av mänskliga rättigheter

När olika kategorier av mänskliga rättigheter diskuteras kan det vara bra att presentera hela spektrumet av mänskliga rättigheter. Genom att se till hela spektrumet får deltagarna en bättre bild av hur vissa rättigheter, t.ex. de ekonomiska och sociala rättigheterna, är relevanta för dem själva som har dessa rättigheter. På så sätt kan man också lyfta fram att mänskliga rättigheter är en hörnsten för det moderna samhället, men att vissa marginaliserade grupper fortfarande inte åtnjuter alla mänskliga rättigheter.

3. Vad har mänskliga rättigheter för funktion?

”Tanken bakom de mänskliga rättigheterna är lika enkel som kraftfull: att människor ska behandlas med värdighet.”

John Ruggie, FN:s särskilda rapportör om företag och mänskliga rättigheter, FN-dok A/HRC

FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter

”Mänskliga rättigheter är grundläggande rättigheter som ger människor möjlighet att utforma sina liv enligt principerna om frihet, jämlikhet och respekt för människans värdighet.”

Manfred Nowak, FN:s tidigare särskilda rapportör om tortyr (2003), Introduction to the International Human Rights Regime, Leiden, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, s. 1

Mänskliga rättigheter omfattar både rättigheter och skyldigheter och skapar förutsättningar för att alla människor ska kunna leva i värdighet. Genom de mänskliga rättigheterna tilldelas människor och stater olika rättigheter och skyldigheter.

För den enskilda människan: Mänskliga rättigheter

- bidrar till att skapa förutsättningar för att deras grundläggande behov ska tillgodoses,
- värnar grundläggande mänskliga värden som liv, fysisk och psykisk integritet, frihet, säkerhet, värdighet och jämlikhet och förhindrar övergrepp av staten eller av andra människor,
- skyddar mot och bidrar till att motverka utestängning och marginalisering genom att ge tillgång till samhällsservice, som utbildning och hälso- och sjukvård,
- utgör en mekanism som skapar balans och löser konflikter när berättigade intressen kolliderar (en människas rättigheter och friheter upphör där en annan människas rättigheter och friheter börjar),
- hjälper människor att komma fram till konkreta rättsliga och moraliska bedömningar vid svåra livssituationer.

För staten: Mänskliga rättigheter

- reglerar hur stater och samhällen samverkar med människor genom att ange grundregler för hur stater och samhällen ska fungera,
- anger att staten har ett ansvar att respektera och skydda människor,

- bidrar till att vägleda stater i hur lagstiftningen ska utformas för att reglera individuella och kollektiva handlingar samt upprätta opartiska behöriga rättsliga organ som ska besluta i (rättsliga) konflikter och verkställa lagar,
- utgör en grund för frihet, rättvisa och fred i samhället.

För polisen: Mänskliga rättigheter

- hjälper den enskilda polisen att avgöra vad som är tillåtet eller förbjudet,
- gör det lättare att utforma den interna polisorganisationen,
- anger den enskilda polisens skyldighet att som statens företrädare respektera och skydda människor,
- säkerställer grundläggande mänskliga värden för poliser som även är rättighetsbärare.

För att mänskliga rättigheter ska genomföras fullt ut måste den enskilda människan respektera rättigheterna, och staten är skyldig att både respektera och skydda rättigheterna. Skyldigheterna att respektera och skydda är grundläggande för systemet av mänskliga rättigheter.

Utbildningstips: Hantera frågor och tankar som kan komma upp

- Vad är värdighet?
- Exempel på situationer där det är lätt/svårt att behandla någon med värdighet
- Faktorer som ökar eller minskar värdigheten
- Besvarar mänskliga rättigheter den uråldriga frågan om hur vi bör behandla varandra?
- "Mänskliga rättigheter är en västerländsk föreställning. Andra kulturer har andra värderingar. Vi ska inte tvinga på andra människor vårt koncept."
- Vad finns det för grundläggande mänskliga behov?
- Vad har en stat för funktion?
- "Om någon inte har uppfyllt sina skyldigheter mot samhället, varför skulle inte den personen – i gengäld – kunna fråntas sina rättigheter?"

4. Vilka skyldigheter medför de mänskliga rättigheterna?

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, artikel 1

Människans värdighet är okränkbar. Den ska respekteras och skyddas.

Den enskilda människans skyldigheter

Människor måste respektera varandras rättigheter. En människas friheter och rättigheter upphör där en annan människas friheter och rättigheter börjar. Alla mänskliga rättigheter, oberoende av kategori, är odelbara och hänger inbördes samman med varandra. Att en rättighet genomförs är därför en grundläggande förutsättning för eller avgörande för att andra rättigheter ska uppfyllas. Samma sak gäller även för statens skyldigheter.

Statens skyldigheter

Stater är skyldiga att avstå från att inskränka mänskliga rättigheter på felaktiga grunder (skyldigheten att respektera) såväl som att vidta åtgärder för att säkerställa mänskliga rättigheter (skyldighet att skydda). Människor är rättighetsbärare och staten med dess rättsskipande, verkställande och lagstiftande organ är på motsvarande sätt skyldighetsbärare. Utan skyldigheterna att respektera och skydda skulle det inte vara någon mening med de rättigheter som klassificeras i bakgrundsinformation till den här modulen.

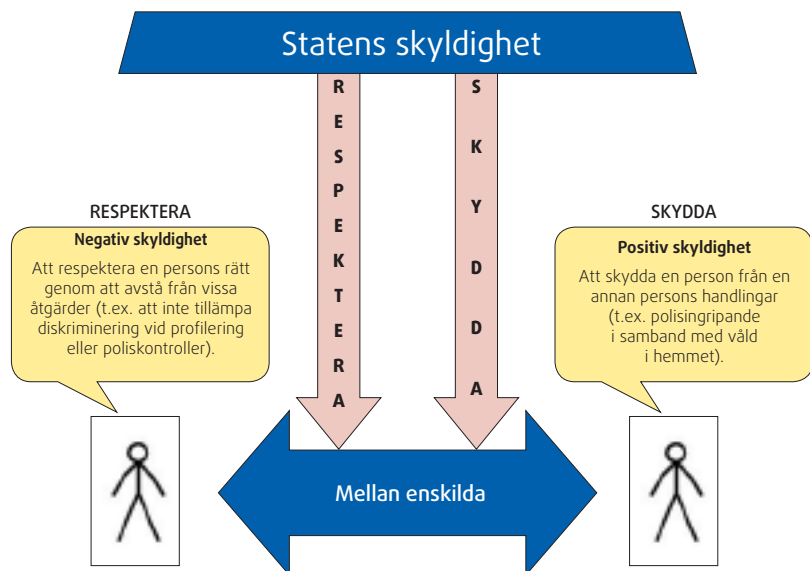
Samtliga staters befogenheter begränsas av dessa båda grundläggande skyldigheter: *

- **Skyldighet att respektera:** Staten måste avstå från olagliga och oproportionerliga åtgärder. Obefogade ingrepp i de mänskliga rättigheterna utgör kränkningar av de mänskliga rättigheterna.
- **Skyldighet att skydda:** Staten är skyldig att vidta administrativa, lagstiftande och/eller rättsliga åtgärder för att skydda de mänskliga rättigheterna så att människor kan åtnjuta sina rättigheter fullt ut. Om lämpliga åtgärder inte vidtas utgör detta kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

* Anm.: I FN:s system för mänskliga rättigheter har man utarbetat ett koncept med tre olika skyldigheter: att respektera, skydda och uppfylla. För enkelhetens skull utgår vi inte från det systemet här när det handlar om polisarbete.

Polisens skyldigheter

Skyldigheterna att respektera och skydda mänskliga rättigheter gäller även enskilda poliser eftersom de är myndighetspersoner som har utsetts av staten.

Enskilda polisens skyldighet att respektera

Polisen är skyldig att respektera mänskliga rättigheter. Detta innebär att enskilda poliser inte får begå ingrepp i personers mänskliga rättigheter om detta sker godtyckligt eller obefogat.

Respektera mänskliga rättigheter: nödvändighet och proportionalitet

När en polis griper en misstänkt begår polisen ett ingrepp i den misstänkta personens mänskliga rättighet till individuell frihet och säkerhet enligt artikel 5 i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Ingreppet i denna mänskliga rättighet kan motiveras med att det handlar om att skydda andra personers rättigheter eller verkställa lagen. Om polisen däremot vidtar denna åtgärd utan att ha en giltig rättslig grund eller ett berättigat mål eller inte följer principerna om nödvändighet och proportionalitet, kränker polisen den misstänkta personens rättighet till frihet enligt samma artikel.

Tabell 1.1: Skyldighet att respektera: exempel från polisarbetet

Mänskliga rättigheter och motsvarande skyldighet att respektera	
För rätten till ska polisen avstå från att ...
Liv	• använda överdrivet dödligt våld
Frihet från tortyr och annan misshandel	• använda våld under förhör • använda överdrivet våld när de möter fysiskt motstånd
Individuell frihet och säkerhet	• gripa eller häkta en person utan rättsliga grunder
Privatliv	• gå in i en privat bostad utan giltigt skäl, t.ex. en husrannsaktionsorder
Fredliga sammankomster	• förbjuda sammankomster utan giltigt skäl • använda överdrivet våld för att hantera och/eller skingra en demonstration

Källa: FRA, 2013

Polisers skyldighet att skydda

Poliser är också skyldiga att skydda mänskliga rättigheter, vilket innebär att de organisatoriskt och operativt ska vidta konkreta åtgärder för att garantera åtnjutandet av mänskliga rättigheter. Detta medför en skyldighet att skydda mänskliga rättigheter mot alla hot, även i relationer mellan människor, på så kallad horisontell nivå. När det gäller våld i hemmet är polisen t.ex. skyldig att vidta konkreta åtgärder för att skydda offrets rätt till liv samt rätt till fysisk integritet och säkerhet. Om polisen underlåter att skydda en person som befinner sig i fara utan giltigt skäl, utgör detta en kränkning av de mänskliga rättigheterna. Denna skyldighet innebär också att polisen vederbörligen ska utreda eventuella påståenden om kränkningar av rätten till liv eller fysisk integritet, oavsett vem förövaren kan vara.

Tabell 1.2: Skyldighet att respektera: exempel från polisarbetet

Mänskliga rättigheter och motsvarande skyldighet att skydda	
För rätten till ska polisen ...
Liv	• vidta lämpliga åtgärder om det föreligger ett trovärdigt hot mot liv och fysisk integritet
Förbud mot tortyr och annan misshandel	• vidta lämpliga åtgärder vid våld i hemmet
Individuell frihet Rättvis rättegång	• informera den häktade om häktningsskäl och anklagelsegrunder
Fredliga sammankomster	• utforma organisatoriska arrangemang samt vidta lämpliga operativa åtgärder för att skydda fredliga demonstranter mot att bli angripna av andra
Effektivt rättsmedel	• skyndsamt och opartiskt utreda anklagelser om kränkningar av de mänskliga rättigheterna

Källa: FRA, 2013

Fokus har av tradition legat mer på de medborgerliga och politiska rättigheterna, och allmänheten är också betydligt mer medveten om statens negativa skyldighet att respektera de mänskliga rättigheterna – begränsning av statens handlingsutrymme, kontroll av statens befogenheter, icke-inblandning – än dess positiva skyldighet att skydda dem.

5. Var i lagstiftningen finns de mänskliga rättigheterna inskrivna och hur övervakas de?

”Nationella människorättsorganisationer har stor betydelse för de nationella människorättsystemen, genom att t.ex. övervaka efterlevnaden, bedriva forskning och ta initiativ till förebyggande och medvetandehöjande åtgärder.”

FRA (2010), National Human Rights Institutions in the EU Member States: Strengthening the fundamental rights architecture in the EU I, Luxemburg, Europeiska unionens publikationsbyrå (Publikationsbyrå), s. 7

”De nationella människorättsorganisationerna fungerar också som nav inom länderna, genom att koppla samman aktörer, t.ex. statliga organ, med det civila samhället. Genom att etablera dessa förbindelser bidrar de nationella människorättsorganisationerna till att minska ”luckor i genomförandet” mellan internationella normer och konkreta åtgärder. De nationella människorättsorganisationerna bidrar också till att säkerställa att hela spektrumet av mänskliga rättigheter verkligen är odelbara och inbördes beroende.”

FRA (2010), National Human Rights Institutions in the EU Member States: Strengthening the fundamental rights architecture in the EU I, Publikationsbyrå, s. 8

Lagstiftningen har stor betydelse för de mänskliga rättigheterna. Mänskliga rättigheter reglerades först på nationell nivå och sedan andra världskriget har mänskliga rättigheter systematiskt integrerats i internationell rätt. Internationella människorättsfördrag innehåller normalt en artikel som fastslår staternas skyldigheter i fråga om mänskliga rättigheter. Dessa rättigheter definieras sedan mer konkret genom bland annat rättspraxis från internationella människorättsorgan som Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen). Utvecklingen inom Förenta nationerna (FN) samt på regional nivå har lett till att det nu finns en bred uppsättning människorättsnormer som är tillämpliga på många olika områden.

När det gäller denna utbildningsmodul är människorättsnormerna för den regionala europeiska nivån särskilt relevanta. Dessa normer omfattar både FN-fördrag och europeiska fördrag, som existerar parallellt och är lika tillämpliga för de europeiska stater som har ratificerat dem. Enligt en väletablerad princip inom internationell rätt ska de normer som är mest fördelaktiga för den enskilda individen tillämpas om flera normer är tillämpliga i samma situation.

Här följer två uppräkningslistor över ett antal internationella fördrag och andra människorättsinstrument som innehåller människorättsnormer. Den första innehåller allmänna instrument och den andra listan instrument som är mer specifika för polisarbetet:

Tillämpliga internationella människorättsinstrument – allmänna

- Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna (1948)
- Internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (1965)
- Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (1966)
- Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (1966)
- FN-konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (1979)
- FN-konventionen om barnets rättigheter (1989)
- FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2006)
- Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna (1950)
- Europeiska sociala stadgan (1961)
- Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2000)

Tillämpliga internationella människorättsinstrument – specifika politikområden

- FN-konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (1984)
- Fakultativa protokollet till FN-konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (2002)
- Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (2006)
- Europeiska konventionen till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (1987)
- FN:s uppförandekod för tjänstemän inom brottsbekämpande myndigheter (1979)
- FN-deklarationen om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk (1985)
- FN:s grundläggande principer om användning av våld och vapen av tjänstemän inom brottsbekämpande myndigheter (1990)
- Europarådets deklaration om polisen (1979)
- Europarådet, europeisk yrkesetisk kod för poliser (2001)

Människorättsmekanismer

Mänskliga rättigheter övervakas och regleras genom bland annat mekanismer på nationell, europeisk och internationell nivå.

Människorättsskyddet börjar på nationell nivå. De internationella skyddsmekanismerna för mänskliga rättigheter träder in först när de nationella systemen inte fungerar som de ska eller för att avhjälpa kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Det finns också flera internationella mekanismer som främjar och skyddar mänskliga rättigheter. Dessa mekanismer påverkar ländernas interna lagstiftning och praxis i allt större utsträckning. I många europeiska länder har de internationella mekanismernas rättspraxis och rekommendationer lett till rättsliga och institutionella reformer, även reformer inom polisen.

Det förekommer även globala mekanismer, t.ex. den allmänna återkommande utvärderingen, där FN:s råd för mänskliga rättigheter vart fjärde år bedömer hur de mänskliga rättigheterna har följts i FN:s olika medlemsstater.

Här följer människorättsmekanismer på nationell, europeisk och internationell nivå, inbegripet polisrelaterade organ:

Människorättsmekanismer på nationell nivå

- Vad gäller polisens specifika roll, se modul 2
- Domstolar, inbegripet författningsdomstolar
- Ombudspersoner eller nationella människorättskommissioner
- Parlament, inbegripet parlamentsorgan med särskilt fokus på övervakningen av mänskliga rättigheter
- Övervakningsmekanismer för interneringsanläggningar, inbegripet nationella förebyggande mekanismer enligt tilläggsprotokollet till konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
- Nationella organ för främjande av likabehandling och icke-diskriminering
- Icke-statliga organisationer
- Medier
- Fackföreningar
- Yrkesgrupper

Människorättsmekanismer på europeisk nivå

- Europeiska unionens domstol (EU-domstolen)
- Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europa-domstolen)
- Europarådets europeiska kommitté till förhindrande av tortyr
- Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans (ECRI)
- Icke-statliga organisationer

Människorättsmekanismer på internationell nivå

- FN:s kommitté för mänskliga rättigheter
- FN:s råd för mänskliga rättigheter
- Kommittén mot tortyr
- Underkommittén för förhindrande av tortyr
- Nationella förebyggande mekanismer
- Kommittén för avskaffande av rasdiskriminering
- Kommittén för avskaffande av diskriminering av kvinnor
- Icke-statliga organisationer

Polisrelaterade organ i Europa

- Europeiska enheten för rättsligt samarbete (Eurojust)
- Europeiska gräns- och kustbevakningsbyrå (Frontex)
- Europeiska unionens byrå för utbildning av tjänstemän inom brottsbekämpning (Cepol)
- Europeiska polisbyrå (Europol)

Kompletterande material

I detta avsnitt behandlar vi de mänskliga rättigheternas filosofiska rötter och utveckling för att därefter informera mer om nuvarande människorättsmekanismer. I den här modulens bakgrundsinformation börjar vi med att fördjupa diskussionen om den gyllene regeln och beskriver även de mänskliga rättigheternas utveckling från uppkomsten under europeisk upplysning till senare utveckling. Därefter följer en diskussion om en av de mer kontroversiella frågorna när det gäller mänskliga rättigheter och deras universalitet. Här får utbildaren belägg och argument som stöder universalitetstanken.

Den andra delen innehåller praktisk information. Här finns närmare uppgifter om aktuella människorättsmekanismer, såväl på europeisk som internationell nivå. Här beskrivs även viktiga icke-statliga organisationer och polisrelaterade organ i Europa.

Den gyllene regeln och de mänskliga rättigheternas utveckling

Den gyllene regeln återfinns i många olika kulturella sammanhang:

- "Gör ej det som vi skyller andra för." (Thales från Miletos)
- "Detta är summan av plikterna: Gör inte mot andra något som skulle vålla dig smärta, om det gjordes mot dig." (Hinduismen)
- "Det som är dig själv förhatligt, skall du inte göra mot din nästa. Detta är hela lagen. Det övriga är förklaringar." (Judendomen)
- "Gör mot andra som du själv vill bli behandlad." (Kristendomen)
- "Ingen av er är i sanning en troende förrän han önskar detsamma för sin broder som han önskar för sig själv." (Islam)
- "Plåga inte andra med det som pinar dig själv." (Buddhismen)
- "Gör intet mot andra vad du inte vill att de skall göra mot dig." (Konfucius)
- "Handla endast efter den maxim genom vilken du tillika kan vilja att den blir en allmän lag." (Immanuel Kant)

Den europeiska upplysningen och de mänskliga rättigheterna

Med utgångspunkt i den antika grekiska filosofin undersökte den europeiska upplysningstidens filosofer människans absoluta frihet i ett "naturligt tillstånd". Hur skulle en statlig institution i så fall legitimt kunna kräva att de skulle agera på ett visst sätt? Spänningen mellan (statens) tvång och (människans) frihet var en fråga som sysselsatte många tänkare under den europeiska upplysningstiden. Som filosofen John Locke (1632–1749) formulerade det: "Utan den begränsande styrelsemakten skulle vi finna det 'osäkert' att utöva vår suveränitet eftersom vi saknar garantier för att andra personer alltid kommer att respektera de moraliska gränser som följer av vår ställning som rationella, oberoende och därmed också suveräna varelser." Men Locke ansåg att vi har en uppenbar möjlighet att säkerställa våra grundläggande intressen genom att överlåta vissa av våra befogenheter till personer som särskilt får i uppdrag att skydda dessa intressen och tilldela dem behörighet att säkerställa vårt skydd. "Den behörighet som vi tilldelar sådana representanter kommer endast att vara legitim så länge de fortsätter att

handla med gott uppsåt och agerar för vår räkning¹." Denna teori om samhällskontraktet utgör den moraliska grunden för den moderna liberala staten, som inbegriper en statlig institution med polisbefogenheter. Locke beskrev också vad som krävdes för att uppnå "bevarande av liv, frihet och egendom": en lagstiftande, en dömande och en verkställande gren. Senare utvecklade Charles de Montesquieu (1689–1755) det grundläggande konceptet med delning av statens befogenheter och Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) underströk staternas demokratiska inslag. Detta bidrog till att lägga den teoretiska grunden till den moderna staten och inspirerade till en revolutionär process, först i USA (1776) och Frankrike (1789), och därefter i de flesta europeiska länder.

Denna process har fortsatt i modern tid. De mänskliga rättigheterna har utvecklats inom ramen för den politiska etiken, där diskussionerna har inriktats på statens legitimitet och användning av makt, inbegripet fysisk styrka, för att begränsa individens frihet.

Sociala rörelser tog upp närliggande etiska och politiska anspråk och inspirerade revolutionärer till att omstörta totalitära och förtryckande regimer. Efter framgångsrika revolutioner integrerades de mänskliga rättigheterna i nationell rätt, framför allt i de olika staternas författningar. Genom denna kodifieringsprocess fick etiska anspråk och statens användning av fysiskt våld styrka och legitimitet.

Kvinnorättsrörelsen är ett uppenbart exempel på den här utvecklingen. Med start från Mary Wollstonecrafts *A vindication of the rights of women* (1792) och den franska revolutionären Olympe de Gouges deklaration om kvinnans och medborgarinnans rättigheter (*Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne*) (1793) har det funnits en lång och fortlöpande tradition av att överföra etiska/politiska anspråk i lagar och praxis.

Ett annat exempel är antidiskriminerings- och hbtq-rörelserna som har drivit på för att staten ska agera och skydda rättigheterna för samhällets utsatta eller marginaliserade personer. Dessa rörelser har tagit upp frågor som samkönade äktenskap och diskriminering när det gäller tillträde till arbetsmarknaden och/eller bostäder.

Denna utveckling visar tydligt att det inte alltid räcker att känna till lagstiftningen för att de mänskliga rättigheterna faktiskt ska genomföras. För att verkligen uppnå varaktiga mänskliga rättigheter måste man också ha en lämplig moralisk inställning som inte bara grundar sig på externa sanktioner utan också på en inre övertygelse.

Det är inte bara sociala och revolutionära rörelser som har bidragit till att forma dagens mänskliga rättigheter. Sedan 1980-talet har t.ex. domar från de internationella människorättsdomstolarna gett vägledning om hur människorättslagstiftningen bör tillämpas. Många mänskliga rättigheter har behandlats i olika domstolsavgöranden, t.ex. rätten till liv (dödshot från okända personer), frihet från tortyr och annan misshandel (föräldrars våld mot barn) och rätten till mötesfrihet (demonstrationers skydd mot motdemonstrationer).

Inbördeskrig, framför allt i f.d. Jugoslavien, har orsakat särskilda utmaningar i fråga om mänskliga rättigheter och har också tydligt visat på farorna med överdrivna statliga åtgärder och olika gruppers civila angrepp på varandra, där polisen ofta har stått passiv utan att vidta åtgärder.

Europarådet var tidigt ute med att arbeta för ökad förståelse för de mänskliga rättigheterna inom polisarbetet genom ett antal olika initiativ under 1990-talet. Bland annat anordnades ett seminarium

1. Kleinig, J. (2008), *Ethics and criminal justice: an introduction*, New York, Cambridge University Press, s. 10.

om mänskliga rättigheter och polisen 1995 och därefter inrättades ett program om polisen och mänskliga rättigheter 1997–2000.

”Generationer” av mänskliga rättigheter

Genom åren har de mänskliga rättigheterna utvecklats till en bred uppsättning rättigheter som täcker in en rad olika områden. Mänskliga rättigheter klassificeras ofta i ”tre generationer” som avspeglar denna historiska utveckling:

- Första generationen: medborgerliga och politiska rättigheter.
- Andra generationen: ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.
- Tredje generationen: solidaritet och kollektiva rättigheter.

En genomgång av vissa människorättsinstrument som har upprättats och utvecklats på såväl europeisk som internationell nivå ger en bild av de tre generationerna mänskliga rättigheter:

- Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna (1950), som är den äldsta och mest välkända människorättskonventionen i Europa, innehåller endast medborgerliga och politiska rättigheter (första generationen), medan dess yngre syster, Europeiska sociala stadgan (1961), innehåller ekonomiska och sociala rättigheter (andra generationen).
- Denna uppdelning blir tydlig genom FN:s båda viktigaste människorättsfördrag: internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (första generationen) och internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (andra generationen).
- Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna är det första rättsligt bindande instrument som explicit täcker in hela spektrumet av mänskliga rättigheter, vilket avspeglar att det är ett förhållandevis nytt rättsinstrument.

Vissa principer och skyddsmekanismer har efterhand integrerats i dessa tre generationer mänskliga rättigheter. Det gäller t.ex. principen om odelbarhet och demokratins inbördes beroende, den ekonomiska utvecklingen samt skyddet av kvinnors, barns och minoriteters rättigheter. Tillsammans ger dessa tre generationer en helhetsstrategi för mänskliga rättigheter².

Universalism kontra kulturell relativism

”Vissa utlänningar har inte samma värderingar som vi, inte ens när det gäller mänskliga rättigheter. Se bara hur de behandlar kvinnor.” eller ”Det är bara att inse. De mänskliga rättigheterna kommer från västvärlden och förekommer inte i andra kulturer.”

Sådana påståenden får man ofta höra under polisutbildningar. Vad det handlar om här är de mänskliga rättigheternas universalitet, en av de mest omdiskuterade frågorna när det gäller mänskliga rättigheter.

2. Förenta nationerna (FN),
generalförsamlingen (1993),
Wiendeklarationen och
handlingsprogrammet, FN-dok. A/
CONF.157/23, 12 juli 1993.

Under sådana diskussioner har följande synpunkter visat sig vara användbara:

- "Det råder ingen tvekan om att dessa rättigheter är universella till sin karaktär", konstaterade FN:s medlemsstater som deltog i FN:s andra världskonferens om mänskliga rättigheter 1993. Universaliteten bekräftades först efter långa diskussioner, framför allt mellan västerländska och asiatiska stater. Men i samma dokument tillades följande: "Man ska vara medveten om betydelsen av nationella och regionala särdrag och olika historiska, kulturella och religiösa bakgrunder, men det är staternas plikt att främja och skydda alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter oberoende av sina politiska, ekonomiska och kulturella system."

Wiendeklarationen och handlingsprogrammet, 1993, punkt 5.

- Vad innebär detta? Jo, att universella rättigheter måste tolkas och tillämpas i en specifik historisk och kulturell kontext. Ett liknande synsätt förekommer på europeisk nivå. När Europadomstolen tillämpar Europakonventionen i konkreta fall har staterna ett visst "handlingsutrymme" att tillämpa mänskliga rättigheter utifrån sina specifika omständigheter.
- **Den gyllene regeln**, som förekommer i en eller annan form i olika kulturella kontexter, stöder verkligen antagandet om att vissa grundläggande värderingar och etiska anspråk är universella.
- **Människorättsvärderingar förekommer i olika kulturella kontexter**. Detta bekräftas i allt högre grad genom historisk och antropologisk forskning. År 1969 gav Unesco ut en samling texter från hela världen om synen på mänskliga rättigheter, redigerad av filosofen Jeanne Hersch och med titeln *Birthright of man*³.

Under Kinas suidynasti på 500-talet avskaffades tortyr av i princip samma skäl som under upplysningstiden – mer än tusen år senare.

Hersch, J. (red.) (1969), *Birthright of man: a selection of texts*, Paris, Unesco.

Akbar, som var muslimsk mogul i Indien 1556–1605, införde sekulära idéer och religionsfrihet under sitt styre. Han stödde religionstolerans och gjorde det till sin plikt att se till att "ingen ofredas på grund av sin religion och att alla tillåts konvertera till den religion som passar honom".

Sen, A. (2006), *Identitet och våld: Illusionen om ödet*, Göteborg, Daidalos, s. 71.

Människorättsaktörer och människorättsmekanismer

Icke-statliga organisationer

Icke-statliga organisationer såsom Amnesty International spelar en avgörande roll för att skydda och främja mänskliga rättigheter. Deras aktivism har i hög grad bidragit till den ökade medvetenheten och den förbättrade rapporteringen om kränkningar av de mänskliga rättigheterna samt reformprocesser.

Europeiska människorättsmekanismer

Europeiska unionens domstol (EU-domstolen)

EU-domstolen har fått en helt annan ställning efter Lissabonfördragets ikraftträdande 2009. Därmed blev också Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna rättsligt bindande för EU och EU:s medlemsstater när EU-lagstiftningen ska genomföras. EU-domstolen, som är ansvarig för domar om EU-lagstiftningens efterlevnad, kan nu även kontrollera efterlevnaden av stadgan om de grundläggande rättigheterna när medlemsstaternas inhemska rättsmedel har uttömts. Rådet har inrättat en arbetsgrupp för grundläggande rättigheter och personers fria rörlighet, som bland annat arbetar med EU:s tillträde till Europakonventionen.

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

Europadomstolen, som är Europas äldsta och mest inflytelserika människorättsmekanism, har till uppgift att övervaka Europakonventionens genomförande. Enskilda som anser att en

3. Hersch, J. (red.) (1969), *Birthright of man: a selection of texts*, Paris, Unesco.

konventionspart till Europakonventionen har kränkt deras mänskliga rättigheter har möjlighet att inkomma med ett klagomål till Europadomstolen, som inrättades i Strasbourg 1959 och började arbeta på heltid 1998. Även om många ansökningar inte kan tas upp till prövning, handlägger domstolen ett stort antal ärenden. Under 2010 togs 61 300 sådana ansökningar upp till behandling. Samma år avkunnade Europadomstolen 2 607 domar, där en kränkning kunde konstateras i cirka hälften av fallen. I nuläget har 200 000 ansökningar ännu inte avgjorts⁵.

Stater kan också väcka talan mot andra stater. Europadomstolens beslut är bindande för staten i fråga och dess rättspraxis har haft stor påverkan på Europas lagstiftning och praxis. Domstolens avgöranden har framför allt påverkat polislagstiftning och -praxis, men även rättsskipning i största allmänhet. Domstolen har i hög grad bidragit till den moderna synen på mänskliga rättigheter. Domstolens avgöranden är den första anhalten för den som vill veta hur en viss människorättsbestämmelse tolkas i ett europeiskt sammanhang. Fallstudierna i denna vägledning har vi därför hämtat från Europadomstolens praxis.

För mer information, se: www.echr.coe.int/echr/homepage_EN

Rättsfall finns på: www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc

Europarådet, Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr (CPT)

Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr (CPT), som inrättades inom ramen för Europeiska konventionen för förhindrande av tortyr, har till uppgift att besöka europeiska interneringsanläggningar och utvärdera hur de frihetsberövade personerna behandlas. Anläggningarna omfattar fängelser, ungdomsvårdsanstalter, polisstationer, försvarsheter för internerade migranter, psykiatriska sjukhus och vårdhem. Kommitténs delegationer har obegränsat tillträde till interneringsanläggningarna och rätt att röra sig fritt där utan några restriktioner. De har privata samtal med frihetsberövade personer och har rätt att kommunicera fritt med alla som kan lämna information. Efter besöket utarbetar kommittén en rapport om sina slutsatser och lämnar rekommendationer till myndigheterna i syfte att stärka de internerades skydd mot tortyr och andra former av misshandel. Rapporterna publiceras med den berörda statens samtycke. Kommittén har i hög bidragit till att skapa ökad medvetenhet om problemen med mänskliga rättigheter på interneringsanläggningar, vilket har lett till reformer i många länder.

För mer information, inbegripet rapporter, se: <http://www.cpt.coe.int/sv/>

Europarådet, Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans (ECRI)

Utifrån ett människorättsperspektiv övervakar ECRI problem som rör rasism, diskriminering på grund av etniskt ursprung, medborgarskap, hudfärg, religion och språk samt främlingsfientlighet, antisemitism och intolerans. Kommittén inrättades genom ett beslut 1993 och består av oberoende experter. Dess uppdrag omfattar: landsvis övervakning, allmänna policyrekommendationer samt informations- och kommunikationsverksamhet tillsammans med det civila samhället. ECRI utarbetar rapporter och utfärdar rekommendationer till Europarådets medlemsstater. ECRI har behandlat polisarbete inom ramen för sin landsövervakning och i den allmänna policyrekommendationen nr 11.

För mer information, se: www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp

4. För mer statistikinformation, se Europadomstolens webbplats: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=>

Internationella människorättsmekanismer

FN:s kommitté för mänskliga rättigheter

Kommittén för de mänskliga rättigheterna är ett FN-organ med oberoende experter som övervakar genomförandet av den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR). Dess främsta uppgift är att granska konventionsparternas rapporter som regelbundet lämnas för att redovisa hur rättigheterna har genomförts. I sina avslutande kommentarer presenterar kommittén sina farhågor och rekommendationer för konventionsparten. Kommittén behandlar också enskilda personers klagomål om staters påstådda överträdelser av den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och avger (icke-bindande) beslut. Liksom Europadomstolen i Europa är kommittén för de mänskliga rättigheterna en viktig informationskälla för den som vill förstå den konkreta innebörden av FN:s människorätsbestämmelser. Utöver konkreta fall presenterar kommittén även sin tolkning av innehållet i människorätsbestämmelserna i form av allmänna kommentarer.

För mer information, se: www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/

FN:s råd för mänskliga rättigheter

FN:s råd för mänskliga rättigheter är ett organ som är inrättat enligt FN-stadgan och ansvarar för att främja och värna de mänskliga rättigheterna världen över samt för att åtgärda situationer med grova och systematiska kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Rådet består av 47 FN-stater som väljs av FN:s generalförsamling vart tredje år. Rådet för mänskliga rättigheter utför vart fjärde år den allmänna återkommande utvärderingen, där situationen för de mänskliga rättigheterna bedöms i samtliga FN-stater. FN:s särskilda förfaranden (särskilda rapportörer, särskilda representanter, oberoende experter och arbetsgrupper) gäller även för rådet för mänskliga rättigheter, som har till uppgift att övervaka, granska och offentligt rapportera om tematiska frågor eller läget i fråga om mänskliga rättigheter i vissa länder.

För mer information, se: www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/HRCIndex.aspx

Kommittén mot tortyr

Kommittén mot tortyr är ett FN-organ med oberoende experter som övervakar genomförandet av FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Det fungerar ungefär på samma sätt som FN:s råd för mänskliga rättigheter. Rådet har även mandat att ingående granska läget i olika länder genom sitt utredningsförfarande. Dess praxis, inbegripet rättspraxis, är viktig för att förstå exakt vad tortyr och annan miss-handel innebär.

För mer information, se: www2.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm

Underkommittén för förhindrande av tortyr

Underkommittén för förhindrande av tortyr inrättades genom det fakultativa protokollet till FN:s konvention mot tortyr (OPCAT). Den har likartade uppgifter som Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr (CPT): att besöka europeiska interneringsanläggningar för att utvärdera hur frihetsberövade personer behandlas samt utarbeta rapporter och utfärda rekommendationer till stater om hur skyddet mot tortyr ska förbättras.

Nationella förebyggande mekanismer

Genom FN:s konvention mot tortyr åläggs staterna att upprätta nationella förebyggande mekanismer, vilket är ett stort mervärde jämfört med Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr (CPT). Som namnet antyder inrättas de på nationell nivå och har i princip samma uppgift som underkommittén. Sett till det konkreta polisarbetet är de nationella förebyggande mekanismerna den mest relevanta övervakande institutionen.

För mer information om det fakultativa protokollet till konventionen mot tortyr, se: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/OPCAT/Pages/OPCATIndex.aspx>

Association for the prevention of torture, finns på: www.apr.ch/en/
FRA (2010), *National Human Rights Institutions in the EU Member States: Strengthening the fundamental rights architecture in the EU I*, Publikationsbyrån, finns på: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/816-NHRI_en.pdf

Kommittén för avskaffande av rasdiskriminering

Kommittén för avskaffande av rasdiskriminering är ett FN-organ med oberoende experter som övervakar genomförandet av konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering. Det fungerar ungefär på samma sätt som FN:s råd för mänskliga rättigheter.

För mer information, se: www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm

Kommittén för avskaffande av diskriminering av kvinnor

Kommittén för avskaffande av diskriminering av kvinnor är ett FN-organ med oberoende experter som övervakar genomförandet av konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Det fungerar ungefär på samma sätt som FN:s råd för mänskliga rättigheter. Kommittén har även mandat att ingående granska läget i olika länder genom sitt utredningsförfarande.

För mer information, se: www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/

Vidare läsning

FN, Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR) (2002), *Human Rights and Law Enforcement: A Trainer's Guide on Human Rights for the Police*, New York och Genève, Förenta nationerna, s. 25-35, finns på: www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Addzen.pdf

Polisrelaterade organ i Europa

Europeiska polisbyrån (Europol)

Europol⁵ hjälper nationella rättsvårdande myndigheter i EU-28 med att bekämpa allvarliga former av organiserad brottslighet och eftersträvar samtidigt att säkerställa respekten för mänskliga rättigheter. Europol anordnar expertutbildningar för poliser om t.ex. människohandel, it-brottslighet och åtgärder för att bekämpa att barn utnyttjas sexuellt på internet – i samtliga fall frågor med betydande kopplingar till mänskliga rättigheter. Europols huvudsakliga uppdrag består i att införa vissa standarder i utredningarna samt att främja det operativa samarbetet mellan nationella brottsbekämpande organ.

Europeiska unionens byrå för utbildning av tjänstemän inom brottsbekämpning (Cepol)

Cepol⁶ arbetar för att främja ett gränsöverskridande samarbete inom brottsbekämpning, allmän säkerhet samt lag och ordning genom att sammanföra högre polistjänstemän från samtliga europeiska polis-kårer. Arbetet bedrivs genom nätverkande, utbildningar och forskningsrön. Cepol är den EU-byrå som har till uppgift att arbeta specifikt med polisutbildning. I det årliga arbetsprogrammet för 2011⁷ inriktades utbildningen på följande teman: etik, Stockholmsprogrammet⁸ samt femåriga EU-riktlinjer för medlemsstaterna i fråga om rättsliga och inrikes frågor. För EU:s medlemsstater utarbetar Cepol gemensamma läroplaner som är av rådgivande karaktär. För närvarande håller Cepol på att utarbeta ytterligare läroplaner om människohandel, våld i hemmet och etik.

Europeiska gräns- och kustbevakningsbyrå (Frontex)

Frontex⁹ är EU:s oberoende specialistorgan som ansvarar för att samordna medlemsstaternas operativa samarbete i fråga om gräns-säkerhet. Frontex kompletterar EU-medlemsstaternas nationella gränsförvaltningssystem och samordnar gemensamma insatser mellan medlemsstaterna och andra samarbetsparter för att stärka säkerheten vid de yttre gränserna. Frontex utarbetar dessa gemensamma insatser utifrån en riskanalys som baseras på dess insamlade underrättelser. I likhet med Cepol ingår det även i Frontex uppdrag att upprätta gemensamma läroplaner och gemensamma utbildningsstandarder för gränskontrolltjänstemän. Frontex bedriver forskning om gränsrelaterade frågor av teknisk och icke-teknisk karaktär (t.ex. etik). Frontex får en allt viktigare roll i samordningen av gemensamma återvändandeinsatser, såväl på frivillig som tvångsmässig basis.

Europeiska enheten för rättsligt samarbete (Eurojust)

Eurojust är ett EU-organ för rättsligt samarbete¹⁰ som arbetar för att skapa ökad trygghet inom området för frihet, rättvisa och säkerhet, framför allt när det gäller gränsöverskridande och organiserad brottslighet. Eurojust erbjuder utbildning för domare.

5. För mer information om Europol, se: www.europol.europa.eu/

6. Europeiska unionens råd (2005), rådets beslut 2005/681/RIF av den 20 september 2005 om inrättande av Europeiska polisakademien (Cepol) och om upphävande av beslut 2000/820/RIF, EUT L 256, 2005.

7. För mer information om Cepol, se: www.cepol.europa.eu/

8. Europeiska rådet (2010), Stockholmsprogrammet – ett öppet och säkert Europa, i medborgarnas tjänst och för deras skydd, EUT C 115, 2010.

9. Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1168/2011 av den 25 oktober 2011 om ändring av rådets förordning (EG) nr 2007/2004 om inrättande av en europeisk byrå för förvaltningen av det operativa samarbetet vid Europeiska unionens medlemsstaters yttre gränser, EUT L 349, 2004. För mer information om Frontex, se: www.frontex.europa.eu/

10. För mer information om Eurojust, se: www.eurojust.europa.eu/

Vidare läsning

Dansk Institut for Menneskerettigheder, "Are human rights universal?", onlineartikel, finns på: www.humanrights.dk/human+rights/history+and+documents/are+human+rights+universal-c7-

European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy Graz (2013), "Introduction to the system of human rights" i: Bendek, W. (red.), *Understanding Human Rights – Manual on Human Rights Education*, tredje utgåvan, s. 29–36, finns på: www.etc-graz.at/typo3/index.php?id=818

Förenta nationerna (FN), OHCHR (1997), *Human Rights and Law Enforcement: A Trainer's Guide on Human Rights for the Police*, i Professional training series no. 5, FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, New York och Genève, Förenta nationerna, s. 13–28, inklusive mallbilder, finns på: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Add2en.pdf>

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE), kontoret för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR) (2012), *Guidelines on Human Rights Education for Law Enforcement Officials*, Warszawa, OSSE/ODIHR, finns på: www.osce.org/odihr/93968

MODUL 2: POLISARBETE UR ETT MÄNNISKORÄTTSPERSPEKTIV

Inledning	49
Övning: Polisarbete ur ett människorättsperspektiv	50
Arbetsblad 1: Diskutera polisen och de mänskliga rättigheterna.....	53
Arbetsblad 2: Praktiska exempel på mänskliga rättigheter	54
Bakgrundsinformation	55
1. Viktiga begrepp	55
2. Arbetsblad: Frågor och svar	55
Arbetsblad 1: Frågor och svar.....	57
Arbetsblad 2: Frågor och svar	63
Kompletterande material	65
Fördjupning	70
Fördjupning 1: En-till-en-samtal på svenska polishögskolan.....	70
Fördjupning 2: Människorättsutbildning för tyska poliser på historiska minnesplatser för nazistförbrytelser – Polisarbetet nu och då.....	72

Polisarbeta ur ett människorättsperspektiv

Inledning

Poliser ser alldeles för ofta mänskliga rättigheter som ett hinder och inte som själva basen för sitt arbete. Denna negativa attityd kan komma till uttryck i början av en kurs. Ett sätt att komma till rätta med den här attityden är att ta en diskussion där fokus ligger på hur viktigt det är att polisarbetet har den dubbla funktionen att respektera och skydda mänskliga rättigheter – de ”dubbla uppgifterna” som består i att avstå från handlingar där man på felaktiga grunder ingriper i mänskliga rättigheter samt att vidta alla lämpliga åtgärder som krävs för att skydda dessa rättigheter.

Under de senaste åren har polisen alltmer kommit att betraktas som en tjänsteleverantör i stället för en poliskår. Denna ståndpunkt integreras i det vidare konceptet om en demokratisk stat som baseras på rättsstatsprincipen och utgår från ett människorättsperspektiv. Genom detta perspektiv utvecklas polisarbetets traditionella mål, t.ex. upprätthållandet av allmän ordning och brottsbekämpningen.

I ett människorättsbaserat polisarbete är följande delar centrala: polisens specifika roll sett till dess våldsmonopol, professionalism, kravet på strikt legalitet, internt och externt ansvarsutkrävande, öppenhet och ett förtroendefullt förhållande till allmänheten.

Övning: Polisarbete ur ett människorättsperspektiv

Syfte:

Poliser ser ofta mänskliga rättigheter som ett hinder och inte som själva basen för sitt arbete. För att komma tillrätta med eventuella negativa attityder bör man tidigt under den här utbildningsmodulen klargöra polisarbetets roll och mål samt polisens funktion som en institution som respekterar och skyddar mänskliga rättigheter.

Mål:

Kunskap

- förstå polisens roll när det gäller grundläggande rättigheter i ett demokratiskt samhälle
- förstå statens skyldigheter i fråga om mänskliga rättigheter

Attityd

- godta att mänskliga rättigheter utgör både grunden för och själva huvudsyftet med polisarbetet och inte se rättigheterna som ett hinder
- inse att mänskliga rättigheter utgör en grundläggande del av det dagliga polisarbetet

Färdigheter

- lära sig hur man identifierar lämpliga åtgärder för att skydda och respektera mänskliga rättigheter i polisarbetet

Förutsättningar:

- tid: 30–45 minuter
- utrustning:
 - arbetsblad 1 för övning version 1 och/eller arbetsblad 2 för övning version 2 med diskussionsfrågor
 - blädderblock för att skriva upp frågor
 - valfritt: powerpoint-presentation och projektor
- lokaler: ett samlingsrum och två arbetsrum
- gruppstorlek: max 20–25 personer

Arbetsblad 1: Beskrivning – Diskutera polisen och de mänskliga rättigheterna¹

- 1 Dela ut arbetsblad 1 med diskussionsfrågor eller skriv en eller flera av frågorna på ett blädderblock.
- 2 Uppmana deltagarna att besvara frågan/frågorna individuellt under cirka 5 minuter.
- 3 Uppmana deltagarna att sätta sig i diskussionsgrupper med 3–4 personer var för att jämföra och diskutera sina svar under cirka 10 minuter. Se till att grupperna
 - har förstått uppgiften ordentligt,
 - utser varsin rapportör som kan redovisa resultaten för hela gruppen.
- 4 Besvara eventuella frågor som uppkommer under grupparbetet.
- 5 Låt grupperna presentera sitt arbete i helgrupp (cirka 5 minuter per grupp).
- 6 För en allmän diskussion om resultaten och reflektera kring vad gruppen har lärt sig (cirka 20–30 minuter).
- 7 Sammanfatta de viktigaste punkterna och ge anpassad återkoppling. Utgå vid behov från materialet som finns i bakgrundsinformationen.

1. Denna övning har anpassats från Suntinger, W. (2005), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, Wien, Bundesministerium für Inneres, s. 110.

Arbetsblad 2: Beskrivning – Praktiska exempel

- ❶ Presentera övningens syfte och mål.
- ❷ Dela ut arbetsblad 2 och ge fråga 1 till halva klassen och fråga 2 till den andra halvan.
- ❸ Uppmana deltagarna att arbeta individuellt med sina frågor i cirka 5–10 minuter.
- ❹ Dela in deltagarna i mindre diskussionsgrupper med 4–5 personer och uppmana dem att arbeta tillsammans för att hitta tre relevanta exempel för frågorna 1 och 2 (cirka 15 minuter). Se till att grupperna
 - har förstått uppgiften ordentligt,
 - utser varsin rapportör som kan redovisa resultaten för hela gruppen.
- ❺ Tipsa om hur man ska gå tillväga om det uppkommer några frågor under grupparbetet.
- ❻ Låt grupperna presentera sina exempel i helgrupp.
- ❼ För en allmän diskussion om resultaten och reflektera kring vad gruppen har lärt sig.
- ❽ Sammanfatta de viktigaste punkterna och ange vid behov varför mänskliga rättigheter kan uppfattas som ett hinder eller en grund för polisarbetet. Utgå vid behov från materialet som finns i bakgrundsinformation. Ange eventuella tänkbara konsekvenser av att mänskliga rättigheter ses på det ena eller andra sättet. Det kan vara bra att arbeta med den här motsättningen mellan mänskliga rättigheter som hinder eller grund.

Arbetsblad 1: Diskutera polisen och de mänskliga rättigheterna

Diskussionsfrågor:

1. Är mord ett brott mot de mänskliga rättigheterna?
2. Vilka organisationer/institutioner har till uppgift att skydda mänskliga rättigheter?
3. Vad har polisen för roll när det handlar om mänskliga rättigheter?
4. "Det finns ingen motsättning mellan mänskliga rättigheter och polisarbete. Polisarbete handlar om att skydda mänskliga rättigheter." Håller du med? Varför? Varför inte?

Arbetsblad 2: Praktiska exempel på mänskliga rättigheter

Diskussionsfrågor:

1. Kom med praktiska exempel (utifrån erfarenheter från din arbetsvardag) där du ser mänskliga rättigheter som ett hinder för ditt arbete.

2. Kom med praktiska exempel (utifrån erfarenheter från din arbetsvardag) där mänskliga rättigheter är till nytta för dig i ditt arbete och/eller utgör en grund för arbetet.

Bakgrundsinformation

I denna bakgrundsinformation hittar du material som kan användas som vägledning för övningarna och diskussionerna i denna modul. De har följande upplägg:

1. Viktiga begrepp

2. Arbetsblad: Frågor och svar:

- a) Arbetsblad 1: **Frågor och svar**
- b) Arbetsblad 2: **Frågor och svar**

1. Viktiga begrepp

I modul 2 utvecklar vi det som var huvudteman i modulerna 1 och 3: staternas skyldighet att respektera och skydda mänskliga rättigheter. Modul 2 innehåller kompletterande information om dessa skyldigheter genom att gå närmare in på mänskliga rättigheter och polisarbete.

Bara för att repetera: polisens skyldigheter är alltså som följer:

Skyldighet att respektera: Staten måste avstå från olagliga och oproportionerliga åtgärder. Obefogade ingrepp i de mänskliga rättigheterna utgör kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Skyldighet att skydda: Staten är skyldig att vidta administrativa, lagstiftande och/eller rättsliga åtgärder för att skydda de mänskliga rättigheterna så att människor kan åtnjuta sina rättigheter fullt ut. Om lämpliga åtgärder inte vidtas utgör detta kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

För mer information om skyldigheterna att respektera och skydda, se modulerna 1 och 3.

2. Arbetsblad: Frågor och svar

Det finns inte enbart ett rätt svar på frågorna i arbetsbladen. När det gäller mänskliga rättigheter och polisarbete förekommer det många olika synsätt och tankeskolor. Bakgrundsinformationen är tänkt att väcka diskussion och visa på hur man kan närma sig de här frågorna, men inte att komma med alla tänkbara svar.

Utbildningstips: Påminn deltagarna om att mänskliga rättigheter tillämpas olika för enskilda personer och för stater

Genom de mänskliga rättigheterna åläggs staterna att respektera och skydda människors mänskliga rättigheter. För enskilda personer omfattar mänskliga rättigheter både statens skyldigheter att skydda och respektera varje individs rättigheter och en vägledning för hur människor ska behandla varandra.

Sett i ett strikt rättsligt perspektiv kan därför kränkningar av de mänskliga rättigheterna endast uppstå på grund av staters handlingar eller försummelser gentemot enskilda personer. En persons handlingar mot någon annan, t.ex. ett mord, utgör ett brott mot lagen, men ingen kränkning av de mänskliga rättigheterna. Om en stat handlar eller försummar att handla på ett sätt som resulterar i ett mord får det andra människorättskonsekvenser än om samma mord hade begåtts av en enskild person.

Arbetsblad 1: Frågor och svar

Fråga 1: Är mord ett brott mot de mänskliga rättigheterna?

Denna fråga bidrar till att klargöra själva grundkonceptet för statens skyldigheter och därmed polisens roll. När den här frågan diskuteras kan det ofta komma upp olika synpunkter.

- En offentlig tjänsteman som begår mord kränker samtidigt de mänskliga rättigheterna eftersom han/hon inte har fullgjort statens skyldighet att respektera rätten till liv. När en offentlig tjänsteman, t.ex. en polis, använder våld och detta får dödlig utgång är staten skyldig att genomföra en opartisk och oberoende utredning av omständigheterna.
- Europadomstolen har i flera fall konstaterat att en offentlig tjänsteman har använt överdrivet våld i strid med de mänskliga rättigheterna.
- Om däremot våld används som självförsvar, är adekvat och följer principerna om nödvändighet och proportionalitet, utgör den dödliga utgången av denna våldsutövning inte någon kränkning av de mänskliga rättigheterna. (se modul 3 för mer information om principerna om nödvändighet och proportionalitet).
- Om staten underlåter att vidta lämpliga åtgärder för att förhindra mordet på en person som utsätts för livshot från en annan person, utgör statens bristande handling/försummelse en kränkning av statens skyldighet att skydda rätten till liv.
- En privatperson som mördar begår ett brott och kränker inte någon mänsklig rättighet.

Fråga 2: Vilka organisationer/institutioner har till uppgift att skydda mänskliga rättigheter?

Det finns många organisationer och institutioner på nationell, europeisk och internationell nivå som har till uppgift att skydda mänskliga rättigheter, varav några polisrelaterade.

Nationell nivå

- Polisen
- Domstolar, inbegripet författningsdomstolar
- Ombudspersoner eller nationella människorättskommissioner eller -institut
- Parlament, inbegripet parlamentsorgan med särskilt fokus på övervakningen av mänskliga rättigheter
- Nationella organ för främjande av likabehandling och icke-diskriminering
- Icke-statliga organisationer

Europeisk nivå

- Europeiska unionens domstol (EU-domstolen)
- Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europa-domstolen)
- Europarådet, Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr (CPT)
- Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans (ECRI)
- Icke-statliga organisationer

Europeiska polisrelaterade organ

- Europeiska enheten för rättsligt samarbete (Eurojust)
- Europeiska gräns- och kustbevakningsbyrån (Frontex)
- [Europeiska unionens byrå för utbildning av tjänstemän inom brottbekämpning \(Cepol\)](#)
- Europeiska polisbyrån (Europol)

Internationell nivå

- FN:s råd för mänskliga rättigheter
- FN:s kommitté för mänskliga rättigheter
- FN:s kommitté mot tortyr
- FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering
- FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor
- Icke-statliga organisationer

Fråga 3: Vad har polisen för roll när det handlar om mänskliga rättigheter?

Europeisk yrkesetisk kod för poliser, ministerkommittén, Rec(2001)10

Ingress

[...] övertygelsen om att allmänhetens förtroende för polisen har ett nära samband med polisens attityd och beteende gentemot allmänheten, i synnerhet deras respekt för människans värdighet och grundläggande rättigheter och friheter [...]

Poliser som statstjänstemän

I ett demokratiskt samhälle har polisen en särställning eftersom staten ger dem rätt att använda våld när så krävs. De mänskliga rättigheterna medför betydande inskränkningar när det gäller polisens handlingar och användning av våld och polisen måste strikt följa principerna om legalitet, proportionalitet och nödvändighet. Dessa inskränkningar bidrar till att säkerställa att polisen respekterar mänskliga rättigheter i sitt arbete och eftersträvar att använda den minst ingripande åtgärden för att nå sitt mål.

Poliser ska inte bara respektera mänskliga rättigheter utan också aktivt skydda andra personers mänskliga rättigheter, genom att t.ex. gripa en misstänkt för att skydda andra personers rättigheter. Polisens skyldighet att skydda är just det som gör mänskliga rättigheter till själva grunden för polisarbetet.

Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, artikel 28

Var och en har rätt till ett socialt och internationellt system där de rättigheter och friheter som behandlas i denna förklaring till fullo kan förverkligas.

Polisen har en central roll för att upprätthålla de villkor som krävs för att genomföra de mänskliga rättigheterna. Till detta hör att upprätthålla den allmänna ordningen, bekämpa brott, förhindra och upptäcka brott samt ge allmänheten stöd och service.

Poliser som brottsbekämpare

I sin roll som statstjänstemän har polisen befogenhet att använda våld när så krävs, att tillämpa lagar samt att förhindra, upptäcka och bekämpa brott. Under polisens arbete med att bekämpa brott finns det ingen lag som har högre prioritet än de mänskliga rättigheterna. Det är en väletablerad rättsprincip att alla lagar ska tolkas och genomföras på ett sådant sätt att det strikt följer människorättsnormerna. När poliser förhindrar eller upptäcker brott skyddar de mänskliga rättigheter, som rätten till egendom, liv, fysisk och psykisk integritet, personlig frihet och säkerhet.

Poliser som tjänsteleverantörer

Tidigare har polisen i första hand setts som en makt och som ett instrument för att utöva statens kontroll. Detta synsätt har utvecklats och poliser betraktas nu ofta som statstjänstemän som erbjuder samhället en tjänst. I sin roll som tjänsteleverantörer respekterar poliser inte bara mänskliga rättigheter genom att upptäcka och bekämpa brott, utan fokuserar även på att förhindra brott och kränkningar av mänskliga rättigheter. Statliga institutioner, såsom polisen, arbetar med icke-statliga aktörer, t.ex. olika samhällsgrupper, för att identifiera och lösa brott samt ordningsproblem. Poliser och andra statstjänstemän närmar sig därför olika samhällsgrupper för att bättre tjäna allmänheten. Denna syn på polisarbetet leder till ett starkare fokus på att förebygga brott än på att upptäcka och bekämpa brott samt till insatser för att ta itu med de underliggande brottsorsakerna.

Synen på polisen som tjänsteleverantörer genomsyrar också tydligt internationella människorättsdokument som Europarådets deklARATION om polisen (1979), den europeiska yrkesetiska koden för poliser (2001) och FN:s uppförandekod för tjänstemän inom brottsbekämpande myndigheter (1979). OSSE (Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa) har gett ut *Guidebook on Democratic Policing* (2006), *Guidebook on Good Practices in Building Police-Public Partnerships* (2008) och *Guidebook on Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding* (2010)², som ger ingående vägledning om hur tillämpliga reformer ska genomföras.

2. OSSE (2010), *Guidebook Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding*, finns på: <http://www.osce.org/odihr/67843?download=true>

Fråga 4: Det finns ingen motsättning mellan mänskliga rättigheter och polisarbete. Polisarbete handlar om att skydda mänskliga rättigheter. Håller du med? Varför? Varför inte?

Allmänheten har olika syn på förhållandet mellan polisarbete och mänskliga rättigheter. Vissa ser polisen som de mänskliga rättigheternas beskyddare, medan andra kan uppfatta dem som ett potentiellt hot mot dessa rättigheter.

Allmänheten är väl medveten om att polisen kan kränka mänskliga rättigheter genom att t.ex. använda överdrivet våld. Att polisarbetet har en positiv effekt på de mänskliga rättigheterna finns inte med lika starkt i allmänhetens medvetande. När denna fråga ska besvaras kan det därför komma upp olika diskussionsfrågor.

Polisarbete och mänskliga rättigheter – står inte i konflikt med varandra: "Mänskliga rättigheter är själva syftet med polisarbetet."

- Polisen gör en enorm insats för att skydda de mänskliga rättigheterna – rättigheter som utgör både grunden för och målet med polisarbetet.
- Ett bestående samhällslugn kan endast uppnås om mänskliga rättigheter respekteras och skyddas – detta ligger i allas intresse. Polisen har en viktig samhällslugnande funktion. Genom att upptäcka och förhindra brott bidrar polisen till att skydda och upprätthålla respekten för mänskliga rättigheter.
- Mänskliga rättigheter resulterar i ett effektivare polisarbete eftersom de anger strikta principer för laglighet, nödvändighet och proportionalitet. Dessa principer skapar förtroende för staten och stärker rättsstaten.
- Ett människorättsgrundat polisarbete bidrar till att stärka en framgångsrik rättskipning genom att säkerställa ökad respekt för mänskliga rättigheter när polisen samlar in de bevis som sedan ska användas under rättegången. Att respektera mänskliga rättigheter bidrar till att säkerställa att bevisningen inte förklaras ogiltig på grund av tjänstefel (se modul 4).

Polisarbete och mänskliga rättigheter – står i konflikt med varandra: "Mänskliga rättigheter är bara ett hinder i polisarbetet."

- Mänskliga rättigheter utgår från människans värdighet och omfattar alla. En brottslings mänskliga rättigheter kan i viss mån begränsas, eftersom ett frihetsberövande normalt inte omfattar bara inskränkningar i rätten till personlig frihet, utan även i rätten till familj och privatliv, genom begränsningar av besökstid, telefonanvändning eller genom anstaltens allmänna bestämmelser. Att helt förneka en brottslings rättigheter skulle emellertid undergräva själva grundtanken med mänskliga rättigheter, som garanterar en miniminivå av humanitet och värdighet i alla situationer.
- Att se mänskliga rättigheter som enbart ett hinder för polisarbetet visar att man inte har förstått att de mänskliga rättigheterna har en positiv inverkan på ett rättvist, fredligt och inkluderande samhälle, både för enskilda personer och för polisen. Om det kommer upp negativa synpunkter om mänskliga rättigheter: se till att ta en ordentlig diskussion om vad de mänskliga rättigheterna har för funktion och vilken roll som polisarbetet spelar för att skydda de mänskliga rättigheterna.

- När det gäller allvarliga fall, t.ex. barnmisshandel, kan vissa deltagare ha svårt att förstå varför någon som har misshandlat ska behandlas med respekt och värdighet och sådana åsikter kan mycket väl komma upp under kursen. Den här typen av känsloladdade argument kan utgöra en extra utmaning för utbildaren. Innan utbildaren bemöter detta intellektuellt genom att komma med olika argument bör han/hon först ingående behandla den känslomässiga aspekten: i det här fallet får man t.ex. bekräfta att det kan kännas svårt att behandla personer som har begått fruktansvärda handlingar med värdighet. Först därefter kan utbildaren presentera och diskutera grundläggande argument enligt ovan. Utbildaren ska se till att stärka budskapet om att mänskliga rättigheter inte kan tilldelas selektivt, utan är odelbara och obestridliga. Diskussionen om förövarnas rättigheter kan sedan utgå från frågan: "varför de har rättigheter över huvud taget och hur dessa rättigheter begränsas".

Dra gärna diskussionen i riktning mot frågan generellt avskräckande (statens skyldighet gentemot hela samhället att förhindra brott) och specifikt avskräckande (statens skyldighet med fokus på den enskilda förövaren – hur man förhindrar återfall). De flesta belegg visar att alltför hård bestraffning varken minskar brottsligheten eller förövarens benägenhet för återfall³.

Andra viktiga frågor i samband med detta är t.ex. polisens handlingsutrymme och förmåga att bygga upp ett förtroende och samarbete hos allmänheten.

Polisens handlingsutrymme

Det som gör polisens arbete så svårt är just att göra en avvägning mellan motstridiga intressen och sätta in lämpliga åtgärder för att uppfylla skyldigheterna att respektera och skydda. Enligt principerna om nödvändighet och proportionalitet ska polisens ingrepp i en misstänkt persons mänskliga rättigheter begränsas i största möjliga mån. Men samtidigt ska polisen också erbjuda ett effektivt skydd åt personer som befinner sig i fara. Denna avvägning innebär att polisen har en spänd arbetssituation med känslomässig stress.

Människorättsbaserat polisarbete har en hel del gemensamt med andra strategier, t.ex. demokratiskt polisarbete, som beskrivs i OSSE:s *Guidebook on Democratic Policing*⁴.

För många är polisen statens allra synligaste representanter och dem som det är störst sannolikhet för att medborgarna ska komma i kontakt med. De representerar därför också hur "staten agerar"⁵. Mot denna bakgrund kan polisen påverka medborgarnas allmänna syn på staten som helhet och deras insatser kan bidra till att förstärka eller försvaga allmänhetens stöd som krävs för att en varaktig demokrati ska upprätthållas⁶.

Lagstiftningen ger visserligen ramar och riktlinjer för hur polisarbetet ska utföras, men ger samtidigt polisen ett visst mått av oberoende och handlingsutrymme. Lagstiftningen kan aldrig reglera varje tänkbar situation som en polis kan komma att ställas inför: t.ex. vilken bil som ska tas in för kontroll eller hur man ska hantera ohysat eller provocerande beteende. Tack vare detta handlingsutrymme kan den enskilda polisen anpassa sin respons utifrån varje situation och väga in alla faktorer som är relevanta i respektive fall. Men ett sådant handlingsutrymme förutsätter också att polisen har rätt inställning och en stark ansvarskänsla.

3. Se t.ex. Heinz, W., Konstanz universitet, Tyskland, vad gäller ungdomar; Dünkel, F., Greifswalds universitet, Tyskland; Jehle/Heinz/Sutterer (2003), *Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen*, Bundesministerium der Justiz, Berlin.

4. OSSE (2008), *Guidebook on Democratic Policing*.

5. Ibid, s. 43.

6. Danmark, Institut for Menneskerettigheder (1999), *Police and human rights, manual for police training*, s. 12, finns på: <http://www.humanrights.dk/files/pdf/Engelsk/International/macedonia.pdf>

Att använda handlingsutrymmet på lämpligt sätt blir extra svårt eftersom polisen ofta måste agera i komplexa och oklara situationer med mycket känslomässig stress, t.ex. tvister eller våldshandlingar. Polis tillkallas när något har gått snett eller problem har uppstått. Poliserna måste fatta beslut direkt på plats, i stundens hetta, ofta på bara några sekunder och utan några förberedelser. Polischefer och domare analyserar och granskar däremot polisens handlingar i efterhand, när utgången är känd och det finns tid att analysera situationen. Detta är självklart två helt olika perspektiv och de som analyserar händelseförloppet i efterhand kommer aldrig riktigt att förstå hur situationen utvecklades dynamiskt i realtid⁷.

Det är just när det handlar om polisens handlingsutrymme, framför allt i stressiga situationer, som etiska och människorättsbaserade principer blir extra relevanta, inte bara som kunskap utan som internaliserad attityd. Sett till de mänskliga rättigheterna är principerna om likabehandling och proportionalitet ytterst relevanta – t.ex. när man överväger att ta till mindre ingripande åtgärder eller att helt avbryta åtgärder om de leder till större skada än nytta.

Allmänhetens förtroende och samarbete: avgörande för polisarbetet

Polisen är en institution som ska bidra till att skapa en känsla av personlig och allmän säkerhet. Polisen måste ta allmänhetens känsla av otrygghet på allvar genom att åtgärda underliggande orsaker, tillgodose olika behov och intressen samt hantera dessa rädslor. Polisen måste skapa ett förtroende hos olika samhällsgrupper. Detta är en viktig uppgift som påverkar deras sätt att kommunicera och interagera med medborgarna. Föreställ dig t.ex. att poliser är närvarande på en allmän plats. Polisen närvaron kan skapa en känsla av trygghet och skydd hos allmänheten, men den kan också utlösa rädsla och otrygghet – ”det måste vara något fel, det är något farligt på gång” – särskilt om polisen har full vapenutrustning. Eftersom polisen representerar staten i dess allra mest synliga form är förtroendet för polisen liktydigt med förtroendet för staten. Utan detta förtroende kommer allmänheten inte att vilja anmäla brott eller ge polisen den information de behöver för att arbeta effektivt. Samhällets marginaliserade saknar ofta tillit.

7. Bourdieu, P. (1990), *The Logic of Practice*, Stanford, Stanford University Press, s. 81–82.

Arbetsblad 2: Frågor och svar

Svaren till arbetsblad 2 bygger på deltagarnas egna erfarenheter och därför ges det inga konkreta svar här. Här tar vi i stället upp några teman som kan hjälpa deltagarna att komma med exempel och/eller hjälpa utbildaren att leda diskussionerna i helgrupp.

Utbildningstips: Uppmuntra deltagarna att komma med verkliga, konkreta exempel

Att använda verkliga erfarenheter som exempel och inte bara utgå från allmänna påståenden kan leda till mer givande diskussioner och hjälpa deltagarna att relatera till utbildningsmålen och få en djupare förståelse för dem.

Fråga 1: Kom med praktiska exempel (utifrån erfarenheter från din arbetsvardag) där du har sett mänskliga rättigheter som ett hinder för ditt arbete.

- Exempel på svar: "Jag var på demonstrationer som blev våldsamman. Vi skulle hålla vår linje och fick inte ge oss på dem som kastade flaskor, gliringar eller spottloskor efter oss."

Följande situationer kan kanske inspirera t.ex.:

- det som händer före, under eller efter ett gripande
- att hantera en demonstration
- att förhöra en misstänkt
- att hindra eller förebygga brott

"Enligt deras (polisernas) sätt att resonera hade maktbalansen övergått från staten till vissa delar av samhället, t.ex. medlemmar i organiserade brottnätverk och terroristgrupper som är medvetna om sina rättigheter och försöker 'missbruka' systemet till sin fördel (t.ex. genom att försena rättegångar, inkomma med klagomål, överklaga till högre instans osv.). Enligt det synsättet utgör mänskliga rättigheter ett hinder för ett effektivt polisarbete. Poliserna upplever dessutom att dessa delar av samhället har större handlingsfrihet än poliserna själva. Uppfattningen att det har utvecklats ett 'moment 22' där människorättsystemet, som en gång utvecklades för att skydda den 'svaga' individen faktiskt försvagar staten, leder till ett uppfattat motsatsförhållande mellan å ena sidan säkerhet och å andra sidan mänskliga rättigheter."

Osse, A. (2006), *Understanding policing, a resource for human rights activists*, finns på: https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/01/book_1_0.pdf?x54649

Fråga 2: Kom med praktiska exempel (utifrån erfarenheter från din arbetsvardag) där mänskliga rättigheter har varit till nytta för dig i ditt arbete och/eller utgjort en grund för arbetet.

- Exempel på svar: "En gång var jag tvungen att ingripa i ett våldsam samt bråk mellan en man och hans fru. Jag använde mig av deskalering, vilket hjälpte mig att lugna ner situationen."

Följande situationer kan kanske inspirera t.ex.:

- att motivera eller förklara skälen till ett gripande eller frihetsberövande
- att inställa sig i domstol
- att hindra eller förebygga brott
- att besluta om eller hur man ska ingripa i en situation

"En grundtes för denna rapport är att polisarbetets grundläggande syfte ska vara [...] att skydda och försvara samtligas mänskliga rättigheter. Våra samråd visade att det inom alla samhällsgrupper på Nordirland fanns en tydlig enighet om att man önskade att polisen skulle skydda deras mänskliga rättigheter mot andras intrång samt respektera deras mänskliga rättigheter under tjänsteutövningen."

Independent Commission on Policing for Northern Ireland (1999), *A new beginning: policing in Northern Ireland*, s. 18

"Målet för våra handlingar är att skydda och respektera mänskliga rättigheter och att detta ska få alla människor att känna största möjliga trygghet när det gäller sin egen frihet och säkerhet."

Österrikiska polisen (2009), *Guiding Principles of a human rights based understanding of police*, princip 1

Kompletterande material

Polisens roll i demokratiska samhällen – från makt till tjänsteleverantör

”Framsteg i riktning mot ett demokratiskt polisarbete görs när det sker en övergång ‘från kontrollbaserad strategi till en mer serviceorienterad strategi’, där brottsbekämpningen i första hand inriktas på att proaktivt förebygga brott.”

OSSE (2008), Guidebook on Democratic Policing, Wien, punkt 2, finns på: <http://www.osce.org/spmu/23804>

Europeisk yrkesetisk kod för poliser, Europarådet

Artikel 12

Polisen ska organiseras på ett sådant sätt att den förtjänar allmänhetens respekt för sitt professionella sätt att upprätthålla lagen och erbjuda tjänster till allmänheten.

Polisen uppfattas i allt högre grad som en tjänsteleverantör gentemot samhället. Detta framgår tydligt av de senaste decenniernas polisreformer i många länder, även inom polisorganisationer som bygger på det traditionella maktkonceptet. I detta synsätt integreras viktiga komponenter för att erbjuda tjänster, t.ex. närpolicer, generellt sett intensivare kontakter med allmänheten samt strukturer för ansvarsutkrävande.

Vissa faktorer som har drivit på övergången till en mer serviceorienterad syn på polisarbetet:

- Övergången från auktoritära till demokratiska stater i Central- och Östeuropa ledde till en förnyad syn på grundläggande statsfunktioner, inbegripet polisarbetet, sett ur ett demokratiskt och människorättsgrundat perspektiv.
- I de västeuropeiska demokratierna har allmänhetens oro för polisövergrepp ökat under de senaste decennierna. Detta har lett till reformer där det ofta har understrukits att polisarbetet ska tjäna allmänheten, genom t.ex. ökad kontakt med allmänhet och strukturer för ansvarsutkrävande. Det sistnämnda har bland annat omfattat institutioner som syftar till att övervaka polisen, t.ex. nationella mekanismer och Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr.
- Mer allmänt sett blir människorättsperspektivet allt starkare på internationell nivå. Det bygger på tanken om att den främsta uppgiften för en ansvarstagande stat är att tillhandahålla tjänster till invånarna. Detta är en tanke som har starka rötter i den europeiska filosofin, framför allt i form av teorin om samhällskontraktet. Grundtanken är att människor lämnar det så kallade naturtillståndet och frivilligt ger upp sin naturliga frihet som de i stället överlåter till staten att förvalta. I gengäld skyddar staten deras naturliga rättigheter och är ansvarig gentemot medborgarna.

- Polisorganisationerna har infört en kundorienterad strategi som fokuserar på "kundernas" och "klienternas" behov och är knuten till principerna om de mänskliga rättigheterna: oavsett ställning har poliskunden rätt att bli professionellt och respektfullt bemött.
- Att skapa tillit och förtroende anses i allt högre grad vara grundläggande förutsättningar för ett effektivt och framgångsrikt polisarbete. Utan detta förtroende skulle allmänheten inte vilja anmäla brott eller ge polisen den information de behöver⁸. För att utveckla ett förtroende mellan olika samhällsgrupper och polisen krävs en långvarig institutionaliserad dialog. Ett sådant förtroende byggs bland annat upp genom en serviceinriktad syn på polisarbetet.

Viktiga kännetecken för människorättsbaserat polisarbete i demokratiska samhällen

Befogenheten att använda våld är ett av polisarbetets kännetecken. Polisen får använda våld som ett verktyg för att utföra sina arbetsuppgifter. Detta våldsmonopol innebär också att polisen har en särskilt utsatt och stark position i staten och att det kan komma att missbrukas.

Polisens dubbla roll – statens skyldigheter att respektera och skydda mänskliga rättigheter

Ofta hänger dessa skyldigheter samman och behöver vägas mot varandra. Vad gäller våld i hemmet måste t.ex. polisen ingripa i förövarens rättigheter för att skydda offrets rättigheter, genom att gripa förövaren eller hindra honom/henne från att gå in i lägenheten eller från att närma sig offret.

Legalitet, nödvändighet och proportionalitet

Polisens arbete regleras genom klara, tydliga och tillgängliga lagar. Våldsanvändningen regleras och kontrolleras särskilt strikt. Att använda våld är endast tillåtet som sista utväg, när alla andra möjligheter är uttömda eller bedöms vara ineffektiva. Våldsanvändningen regleras liksom alla andra polisåtgärder strikt genom principerna om nödvändighet och proportionalitet.

8. Danmark, Institut for Menneskerettigheder (1999), *Police and human rights, manual for police training*, s. 14, finns på: <http://www.humanrights.dk/files/pdf/Engelsk/International/macedonia.pdf>

Utbildningstips: Att möta "verkligheten"

När det diskuteras vad som är en lämplig åtgärd ur ett människorättsperspektiv kommer ofta följande påstående upp: "De (dvs. höga polischefer och icke-statliga organisationer) har ingen aning om den verklighet vi möter ute på gatorna. Det är lätt att döma när man sitter vid sitt skrivbord. Mänskliga rättigheter fungerar bra i teorin, men verkligheten där ute är en annan."

Den typen av invändning kan bemötas konstruktivt på följande sätt:

- Bekräfta att det är en sak att arbeta praktiskt och en annan att analysera (tidigare) tillvägagångssätt, precis som vi talade om ovan. Detta ger en signal om att man verkligen förstår vad deltagarna säger. Men bara för att man inser skillnaden innebär det inte att tidigare åtgärder inte går att granska eller att det inte kan göras på ett adekvat sätt.
- Understryk att polisen med sitt våldsmonopol måste vara medveten om sin särskilda maktposition, möjligheten att våldsmonopolet missbrukas och relaterade politiska implikationer.
- Understryk särskilt polisens ansvar gentemot allmänheten. Fokusera på synsättet att poliser är tjänsteleverantörer och slå fast att deras befogenhet utgår från allmänhetens förtroende som bygger på samhällskontraktet.

Ansvarsutkrävande

"Medan medborgarna frivilligt samtycker till att polisen utövar sitt våldsmonopol [...] är demokratiska poliskårer skyldiga att låta allmänheten kontrollera deras befogenheter genom förfaranden för ansvarsutkrävande."

OSSE (2008), Guidebook on Democratic Policing, Wien, punkt 80, finns på: <http://www.osce.org/spmu/23804>

Polisrollen har många olika aspekter: som tjänsteleverantör och statens allra synligaste verksamhet, med ett våldsmonopol och ett handlingsutrymme som utövas i en funktion där man måste ta beslut direkt ute på plats i situationer som kan vara mycket komplexa. Dessa olika aspekter förutsätter att poliser har en hög grad av professionalism och hålls ansvariga för sina handlingar.

Polisens strukturer för ansvarsutkrävande omfattar externa och interna kontroll- och tillsynsmekanismer:

- I ett demokratiskt system handlar det om följande externa mekanismer: rättsväsendet, lagstiftande organ såsom parlamentariska människorättskommittéer, ombudsinstitutioner eller människorättskommissioner, civila klagomålsinstanser, nationella förebyggande mekanismer som har inrättats enligt FN:s fakultativa protokoll till konventionen mot tortyr, nationella organ för främjande av likabehandling och icke-diskriminering samt icke-statliga organisationer och medier.
- Det förekommer även internationella människorättsorgan på såväl FN-nivå som europeisk nivå. Europadomstolen och Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr är sannolikt de som påverkar polisen i Europa mest.
- De interna kontroll- och granskningsmekanismerna kompletterar de externa mekanismerna. De omfattar interna klagomåls- och utredningsmekanismer, intern reflektion och granskning av verksamheten i syfte att återkoppla viktiga resultat till organisationen samt ledarskapsansvar.

Öppenhet

Ansvarsutkrävande bidrar till att skapa öppenhet kring polisarbetet, vilket också är en viktig del av det demokratiska polisarbetet. De externa mekanismernas främsta slutsatser ska offentliggöras, vilket bidrar till att skapa öppenhet kring polissystemet. Öppenhet innebär också att polisen måste bedriva ett ansvarsfullt mediearbete, där hänsyn tas till uppgiftsskydd och oskuldspresumtion. Öppenhet innebär att offentligt sprida rapporter, inklusive brottsstatistik, och internutredningars resultat samt att upprätta kommunikationsstrukturer med olika samhällsgrupper.

Professionalism och effektivitet

Att säkerställa att mänskliga rättigheter utgör normen för polisarbetet kräver professionalism och bidrar ofta till ett bättre polisarbete. Professionell insamling av underrättelser och bevis minskar lockelsen att hårdhänt tvinga fram bekännelser och bidrar på så sätt till att upprätthålla förbudet mot tortyr och omänsklig behandling. För att kunna genomföra effektiva förhör med en misstänkt, där polisen anpassar sin taktik utifrån personen i fråga och samtidigt strikt följer människorättsprinciperna, krävs det kunskap inom juridik och sociologi och dessutom bland annat retorisk, psykologisk och analytisk kompetens. Förmågan att upprätthålla människorättsnormer, yrkesstandarder respektive polisfärdigheter är olika färdigheter som är inbördes beroende av varandra. Om en polis saknar polisfärdigheter ökar sannolikheten för att han/hon agerar felaktigt för att få resultat. En polis som förlitar sig på ett felaktigt agerande för att få resultat kommer sannolikt inte heller att utveckla de polisfärdigheter som krävs för att bli kompetent på sitt arbete. Mänskliga rättigheter driver polisen att använda sina färdigheter utifrån bästa praxis för att uppnå bra resultat. "Konsten att bedriva polisarbete" kan beskrivas som insatser för att uppnå målen på minst ingripande sätt.

Förtroende och tillit

För ett effektivt polisarbete krävs det allmänhetens förtroende och tillit. Det går inte att bedriva ett effektivt polisarbete om delar av allmänheten inte känner att polisen skyddar och respekterar dem.

Det är nödvändigt att polisen satsar på att bygga upp förtroendet och att etablera lämpliga kommunikationsstrukturer gentemot allmänheten. Åtgärder för att skapa öppenhet och ansvarsutkrävande i fråga om polisen bidrar till att bygga upp förtroendet. Program för att aktivt nå ut till befolkningen kan handla om att upprätta en

institutionaliserad dialog med olika samhällsgrupper, t.ex. forum för öppen diskussion, rådgivande organ för olika samhällsgrupper samt öppet hus. Strategin med ett samhällsorienterat polisarbete kan inspirera till att det upprättas lämpliga kommunikationsstrukturer. För att skapa och upprätthålla förtroende är det självklart av yttersta vikt att tydligt visa att man ställer sig bakom och agerar enligt de mänskliga rättigheterna. Principen om icke-diskriminering är särskilt viktig vid kontakter med marginaliserade grupper⁹.

Vidare läsning

Crawshaw, R. (2009), *Police and human rights. A manual for teachers and resource persons and for participants in human rights programmes*, andra reviderade utgåvan, Boston, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, s. 19–24.

Förenta nationerna (2002), *Human Rights and Law Enforcement: A manual on human rights training of the police*, se argumenten på s. 16, finns på: www.ohchr.org/Documents/Publications/training-5Add2en.pdf

Osse, A. (2006), *Understanding policing, a resource for human rights activists*, Amsterdam, Amnesty International, s. 41–49, finns på: https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/01/book_1_0.pdf?x54649

9. FRA (2010), *EU MIDIS Data i fokus-rapport 4: Poliskontroller och minoriteter*, finns på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2010/eu-midis-data-focus-report-4-police-stops-and-minorities>

Fördjupning

Fördjupning 1: *En-till-en-samtal på svenska polishögskolan*

Syfte:

Vid polishögskolan i Sverige används en-till-en-samtal som ett sätt att intensivt förmedla medvetenheten om polisens roll. De här samtalen genomförs med personer som själva har erfarenhet av polisen och visar hur andra personer uppfattar polisens interaktion med andra personer. Den här metoden hjälper också polisen att reflektera över hur polisens roll uppfattas och förstå hur den påverkar allmänheten.

Mål:

Kunskap

- konkretisera konceptet mänskliga rättigheter och människans värdighet i möten med personer som ofta uppfattas som "motståndare" till polisen, t.ex. marginaliserade och/eller socialt utslagna personer eller medlemmar i ungdomsgäng
- lära sig om polisens roll ur ett människorättsperspektiv på grundval av personliga erfarenheter

Attityd

- lära sig att undvika fientlighet, förakt och cynism
- uppleva värdet med mångfald
- skapa en känslobaserad insikt om att personer som är socialt utslagna, kritiska till polisen eller bryter mot lagen har rätt att bli respekterade som människor, även i konflikt- och stressituationer
- göra det till en vana att observera polisens roll utifrån, utifrån utsatta eller svårnåbara grupper synsätt
- inse att personer som ofta uppfattas som "motståndare" har värdefulla (och omfattande) kunskaper och perspektiv som kan vara användbara för polisen

Färdigheter

- främja kommunikationsförmågan

Förutsättningar:

- tid: cirka 4 dagar: introduktion – cirka en halvdag; samtal och skriftlig dokumentation – cirka 2 dagar; uppföljande reflektion – cirka 1 dag
- exempel på samtal
- vägledande frågor till samtal
- blädderblock
- gruppstorlek: 12-24 personer

Fördjupning 1 beskrivning: *En-till-en-samtal på svenska polishögskolan*

Studenterna tilldelas varsin person som har haft med polisen att göra och som kommer från en grupp som ofta uppfattas som polisens "motståndare" – marginaliserade eller socialt exkluderade personer, misstänkta gärningsmän, ungdomsbrottslingar eller personer med annan etnisk bakgrund. De båda uppmanas att samtala med varandra.

Studenterna får förbereda sig lite innan de genomför dessa samtal. Mötena, som kompletteras med individ- och gruppreflekation, utgör en praktisk utgångspunkt för att utveckla det teoretiska konceptet om polisens roll ur ett människorättsperspektiv. Studenterna får också – med en genomtänkt och empatisk kommunikation – ett nytt perspektiv på polisarbetet.

Utbildningstips: Bättre ömsesidig förståelse

"Dessa samtal har resulterat i att studenterna och deras 'motparter' har fått betydligt bättre förståelse för varandra. I situationer där 'motparterna' har upplevt förödmjukelse, maktlöshet och bristande förtroende i relationen till polisen förefaller samtalen också ha haft en läkande effekt."

FRA:s VERKSAMHET

Att frambringa våld

FRA analyserade erfarenheter av diskriminering och social marginalisering samt hur detta påverkar inställningen till våld i tre olika EU-medlemsstater: Frankrike, Spanien och Storbritannien. FRA intervjuade 3 000 muslimska och icke-muslimska ungdomar och barn och konstaterade att sannolikheten att ta till fysiskt eller emotionellt våld var större för ungdomar i åldern 12–18 år som hade upplevt social marginalisering och diskriminering än för dem som inte hade upplevt denna form av marginalisering. Det fanns inget som tydde på att muslimska ungdomar var vare sig mer eller mindre benägna att ta till våld än icke-muslimer. Dessa slutsatser visar tydligt att social marginalisering och diskriminering är viktiga frågor att ta itu med eftersom dessa faktorer påverkar ungdomars benägenhet att ta till våld. I samma rapport uttryckte ungdomar en generell brist på förtroende för myndighetspersoner och formella lokala, nationella och internationella institutioner, däribland straffrättsliga myndigheter som polisen och domstolarna. Lägst förtroende av alla hade politikerna, både på lokal och nationell nivå.

FRA (2010), Experience of discrimination, social marginalisation and violence: A comparative study of Muslim and non-Muslim youth in three EU Member States, Belgien, s. 62, finns på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/experience-discrimination-social-marginalisation-and-violence-comparative-study>

Fördjupning 2:
*Människorättsutbildning
för tyska poliser på
historiska minnesplatser
för nazistförbrytelser –
Polisarbetet nu och då*

Syfte:

Den tyska polisen genomför människorättsutbildningar på nazisternas tidigare koncentrationsläger Neuengamme i syfte att behandla polisens roll. Ett historiskt perspektiv på polisens roll under nazisttiden bidrar till att skapa ökad medvetenhet om dagens polisarbete och hur viktigt det är med ett människorättsbaserat polisarbete.

Mål:

Kunskap

- få insikt om orsakerna till att poliskåren förändrades under övergången från ett demokratiskt till ett totalitärt system
- identifiera strukturer i de nazistiska polisstyrkorna jämfört med polisstrukturerna i ett demokratiskt samhälle

Attityd

- utveckla en medvetenhet om hur obegränsad makt i statliga institutioner kan utgöra ett hot mot de mänskliga rättigheterna genom att undersöka de nazistiska polisstyrkornas omfattande befogenheter
- bli medveten om mekanismerna diskriminering, fråntagande av rättigheter och exkludering
- reflektera över områden där det i dag finns en motsättning mellan polisen och mänskliga rättigheter

Förutsättningar:

- tid: minst 2,5 dagar krävs för att knyta ihop dessa komplexa frågor på ett meningsfullt sätt
- blädderblock och videoprojektor
- presentationer med video- och ljudmaterial
- skriftlig och fotografisk dokumentation för grupparbete
- provocerande stimuli för att utlösa kontroversiella diskussioner
- gruppstorlek: 12-24 personer

Fördjupning 2 beskrivning:
*Männikorättsutbildning
för tyska poliser på
historiska minnesplatser
för nazistförbrytelser –
Polisarbetet nu och då*

På polisskolan håller utbildarna en tre timmar lång introduktion för att redogöra för varför det i dag är så viktigt att få ett historiskt perspektiv på nazistregimen. Under tvådagarsbesöket på Neuengamme fokuserar utbildningen på polisen under nazisttiden, och aktuella frågor kommer att diskuteras ur detta historiska perspektiv. Dessa kopplingar möjliggör kritiska reflektioner över polisen och dess mekanismer samt individens beteende inom institutionen. Syftet med seminariet är också att främja förståelsen för hur polisen och dess samhällsroll förändras i olika samhällen. Ytterligare ett fokus är de personer som kan fungera som positiva förebilder inom ett system.

Genom att förstå dagens människorättsbaserade värderingar som var en reaktion på nazisternas brott och andra historiska kränkningar av de mänskliga rättigheterna kommer deltagarna att kunna analysera och skilja mellan totalitära och demokratiska strukturer.

Utbildningstips: Öka medvetenheten

En grundläggande del av polisarbetet, oavsett nationellt sammanhang, är att säkerhetsintressen måste vägas mot medborgerliga friheter. Att undersöka Nazitysklands historia kan öka människors medvetenhet om hur viktiga de grundläggande mänskliga rättigheterna är i dag och hur institutioner kan förändras inom ramen för olika politiska system.

MODUL 3: MÄNNISKORÄTTSANALYS – SKYLDIGHETERNA ATT RESPEKTERA OCH ATT SKYDDA

Inledning	77
Övning: Människorättsanalys – skyldigheterna att respektera och att skydda	78
Arbetsblad 1: Människorättsanalys – skyldighet att respektera	80
Arbetsblad 2: Människorättsanalys – skyldighet att skydda	83
Bakgrundsinformation	86
1. Viktiga begrepp	86
a) Vad är en kränkning av de mänskliga rättigheterna? ...	86
b) Vad innebär nödvändighet och proportionalitet när vi talar om mänskliga rättigheter?.....	87
2. Övningsvägledning: människorättsanalys	88
Arbetsblad 1: Skyldighet att respektera.....	92
Arbetsblad 2: Skyldighet att skydda	99
Kompletterande material	104
Fördjupning	113
Fördjupning 1: Scenarioträning på Österrikes polisskolor....	113
Fördjupning 2: Scenarioträning för den tyska delstatspolisen i Nordrhein-Westfalen.....	115

Människorättsanalys – skyldigheterna att respektera och att skydda

Inledning

Denna modul innehåller ramar för att analysera konkreta situationer i samband med polisarbetet utifrån ett människorättsperspektiv. En sådan här strukturerad strategi i flera steg gör det enklare att analysera potentiella kränkningar av de mänskliga rättigheterna och se i vilka fall som skyldigheterna att respektera och skydda inte har uppfyllts.

Att genomföra en sådan människorättsanalys är en hörnsten i människorättsbaserat polisarbete. Detta är i princip en förenklad version av den analys som domstolarna gör. För att ge en tydligare bild av de mänskliga rättigheternas praktiska betydelse går vi i denna modul först igenom fallstudier från internationella människorättsorganisationer, i synnerhet Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen).

Dessa analysverktyg är effektiva. De ger poliserna ökad kännedom om tillämplig rättsanalys, hjälper dem att uppfylla sina skyldigheter som skyldighetsbärare och hävda sina rättigheter som rättighetsbärare. Dessa analysramar omsätter "högtstående" principer i praktiken och gör det enklare att bryta ner polisarbetets allmänna mål – att respektera och skydda mänskliga rättigheter – i specifika riktlinjer som främjar det arbetet. Att analysera mänskliga rättigheter i praktiska situationer bidrar också till att ge en enhetligare syn på mänskliga rättigheter och utvecklar polisens färdigheter i fråga om mänskliga rättigheter, vilket i sin tur gör att polisen lättare kan internalisera mänskliga rättigheter.

I modulen undersöker vi först vad som faktiskt utgör en kränkning av de mänskliga rättigheterna innan vi presenterar våra båda analys-scheman som utgår från skyldighet att respektera respektive skyldigheten att skydda. Dessa analyseras i tur och ordning, inklusive fyra fallstudier och dess analyser. Det övergripande målet är att systematiskt integrera ett människorättsperspektiv i polisens arbete och sätt att tänka. Under kompletterande material finns det mer information om modulens olika huvudsakliga begrepp. För att bidra till fördjupad förståelse innehåller polisvägledningen även andra domstolsutslag om de fyra granskade fallstudierna.

Övning: Människorättsanalys – skyldigheterna att respektera och att skydda

Syfte:

Under den här övningen får utbildarna ofta höra frågan: "Är det en kränkning av de mänskliga rättigheterna om [...]?" Därefter berättar deltagaren om en personlig upplevelse och vill få höra hur den ska bedömas ur ett människorättsperspektiv. Ofta är svaret långtifrån enkelt. Det beror på!

De analys-scheman som presenteras här ger inga färdiga svar, men kan hjälpa poliserna att ställa rätt frågor. De innehåller en checklista med "rätt frågor" för att identifiera vilka aspekter som är viktigast i dessa olika situationer så att man sedan kan väga och balansera intressen mot varandra för att fatta ett beslut. På så sätt kan poliserna lösa upp ofta ganska knepiga frågeställningar i samband med potentiella kränkningar av de mänskliga rättigheterna och från fall till fall avgöra om en viss handling eller försummelse utgör en kränkning.

Mål:

Kunskap

- utveckla en mer ingående förståelse av polisens roll i fråga om mänskliga rättigheter

Attityd

- godta att principerna om nödvändighet och proportionalitet har övergripande betydelse
- inse vikten av att människorättsprinciperna internaliseras

Färdigheter

- kunna tillämpa människorättsnormer genom att använda analysverktyg i konkreta polissituationer
- kunna identifiera aspekter som avgör om det är ett motiverat ingrepp i en mänsklig rättighet eller en kränkning av en mänsklig rättighet
- kunna identifiera åtgärder som polisen måste vidta för att skydda mänskliga rättigheter

Förutsättningar:

- tid: 90–120 minuter
- utrustning:
 - arbetsblad 1 och 2 med fallstudier och verktyg för människorättsanalys av skyldigheterna att respektera och skydda (vid behov)
 - blädderblock
 - valfritt: powerpoint-presentation och projektor
- lokaler: ett samlingsrum och två grupprum
- gruppstorlek: max 20–25 personer

Beskrivning av övningen: **Människorättsanalys – skyldigheterna att respektera och att skydda**

- ❶ Presentera övningens syfte och mål.
- ❷ Dela ut och presentera kortfattat analyscheman (arbetsblad 1 och 2), där man utgår från verkliga situationer som deltagarna bidrar med eller som kursledaren har förberett (cirka 15-20 minuter).
- ❸ Dela in deltagarna i grupper om 4-6 personer och dela ut arbetsblad med fallstudier så att varje grupp får ett fall (cirka 25-35 minuter).
- ❹ Se till att grupperna
 - har förstått uppgiften ordentligt,
 - utser varsin rapportör som kan redovisa resultaten för hela gruppen.
- ❺ Besvara eventuella frågor som uppkommer under grupparbetet.
- ❻ Låt grupperna presentera sitt arbete i helgrupp (cirka 30 minuter per fall).
- ❼ För en allmän diskussion om resultaten och reflektera kring vad gruppen har lärt sig.
- ❽ Sammanfatta de viktigaste punkterna och ge anpassad återkoppling vid behov.

Arbetsblad 1: Människorättsanalys – skyldighet att respektera

Fallstudie A: Gripande och tagande i förvar

L är en funktionshindrad man som är blind på ena ögat och har kraftigt nedsatt syn på det andra. Tillsammans med sin ledarhund gick han en dag till postkontoret för att kontrollera sina postboxar. Han upptäckte att boxarna var öppna och tömda. L framförde klagomål till postpersonalen, vilket ledde till bråk. En av de postanställda ringde till polisen och hävdade att L var berusad och betedde sig illa. Polisen kom till postkontoret och omhändertog L.

Eftersom poliserna trodde att L var alkoholpåverkad tog de honom till en "tillnyktringsenhet", där en påverkad person enligt lag får vara placerad i högst 24 timmar. En läkare på enheten bedömde L som "måttligt berusad" och beslutade att detta motiverade att L skulle omhändertas på enheten i sex timmar. Det togs inga blod- eller andningsprov vare sig före, under eller efter undersökningen. Efter sex och en halv timme tilläts L lämna enheten, under förutsättning att avgifterna betalades för hans transport till enheten och vistelse där. L menade att statstjänstemännens behandling varit olaglig.

Diskussionsfrågor:

- 1. Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här situationen?**
- 2. Har staten begått ett ingrepp i dessa mänskliga rättigheter? På vilket sätt?**
- 3. Har det skett en kränkning av de mänskliga rättigheterna?**
 - Finns det någon nationell rättslig grund för statens åtgärd?
 - Finns det ett berättigat mål med åtgärden?
 - Är statens ingrepp nödvändigt och proportionerligt i förhållande till syftet?
- 4. Fundera över andra möjligheter att hantera den här situationen. Vilka andra alternativ skulle polisen ha kunnat överväga?**

Arbetsblad 1: Människorättsanalys – skyldighet att respektera (forts.)

Fallstudie B: Våldsanvändning mot misstänkta terrorister

Statliga myndigheter i staten A hade en stark misstanke om att tre män planerade ett terroristdåd mot militären i territoriet X. Regeringen beslutade att de misstänkta terroristerna skulle tillåtas resa in i territoriet X under polisövervakning. Specialutbildade poliser från staten A sändes till territoriet X för att bistå den lokala polisen där. Polisen hade en uppfattning om när och var det misstänkta terrorisdådet skulle äga rum. Man antog att de misstänkta terroristerna skulle använda en bilbomb som kunde fjärrstyras och utlösas med kort varsel.

Dagen efter att de misstänkta hade rest in i territoriet X lämnade de en bil på en parkeringsplats. Fyra civilklädda, specialutbildade poliser följde efter dem och undersökte bilen utifrån. De hade en stark misstanke om att det fanns en bomb inuti bilen. Poliserna beslutade att de skulle gripa de tre misstänkta männen när de kom tillbaka till bilen. När de misstänkta kom tillbaka ropade polisen till dem, men ingen av dem visade några tecken på att ge upp. Tvärtom tydde deras snabba rörelser på att de skulle kunna utlösa en bomb. De tre misstänkta personerna sköts ihjäl.

Det visade sig emellertid att de misstänkta hade varit obevärade och att det inte funnits några sprängmedel i bilen. I en annan bil som en av de misstänkta hade hyrt på ett annat ställe fanns det däremot utrustning till en tidsinställd bomb.

Diskussionsfrågor:

1. Vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här situationen?
2. Har staten begått ett ingrepp i dessa rättigheter? På vilket sätt?
3. Hur skulle du bedöma de åtgärder som vidtagits av de specialutbildade poliserna?
4. Hur skulle du totalt sett bedöma insatsen mot de misstänkta terroristerna?
5. Har det skett en kränkning av de mänskliga rättigheterna?
6. Fundera över andra möjligheter att hantera den här situationen. Vilka andra alternativ skulle polisen ha kunnat överväga för att undvika användningen av dödligt våld?

Arbetsblad 1: Människorättsanalys – skyldighet att respektera (forts.)

Människorättsanalys – skyldighet att respektera

DEL 1: TILLÄMPLIGA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER/STATENS INGREPP

1.1 Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här konkreta situationen?

1.2 Har staten begått ett ingrepp i dessa mänskliga rättigheter? På vilket sätt?

DEL 2: BEFOGAD ÅTGÄRD ELLER KRÄNKNING?

2.1 Finns det någon nationell rättslig grund för statens åtgärd?

2.2 Finns det ett berättigat mål med åtgärden?

2.3 Är statens ingrepp nödvändigt och proportionerligt i förhållande till syftet?

- Är åtgärden lämplig för att uppnå ett berättigat mål?
- Är den nödvändig (ett "tvingande socialt behov")?
- Är detta den minst ingripande åtgärden? Finns det några andra alternativ?

Arbetsblad 2: Människorättsanalys – skyldighet att skydda

Fallstudie C: Att hantera en demonstration och en motdemonstration

I en mindre by bedrev en läkarorganisation en antiabortkampanj. Läkarorganisationen planerade en demonstration och hade helt enligt den nationella lagstiftningen i förväg underrättat polisen om den planerade demonstrationen. Polisen hade inga invändningar utan gav deltagarna tillstånd att använda allmän väg för sin demonstration. Däremot förbjöd polisen senare två andra planerade abortförespråkande demonstrationer, eftersom dessa hade planerats till samma tidpunkt och plats som läkarnas antiabortdemonstration.

Organisatorerna av antiabortdemonstrationen befarade ändå att det skulle kunna uppstå incidenter och samrådde med de lokala myndigheterna för att ändra demonstrationens marschväg. Polisens representanter påpekade att det redan hade placerats ut poliser längs den ursprungliga vägen och att den föreslagna nya sträckningen inte var lämplig för att kontrollera folkmassor. Polisen motsatte sig inte att ge skydd, men framhöll att oavsett marschväg skulle det vara omöjligt att hindra motdemonstranterna från att kasta ägg och störa såväl demonstrationen som den planerade gudstjänsten.

Ett stort antal abortförespråkande demonstranter hade – utan att förvarna polisen – samlats utanför kyrkan och störde läkarnas demonstration genom att använda högtalare och kasta ägg och gräsklumpar. Polisen skingrade inte motdemonstranterna.

När det uppstod risk för fysiskt våld formerade sig särskilda upplöpskontrollerande enheter – som hade stått i närheten utan att ingripa – och bildade en kedja mellan de motsatta grupperna så att processionen kunde återvända till kyrkan.

Diskussionsfrågor:

1. Vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här situationen?
2. Vilken är respektive stats skyldigheter?
3. Hur skulle du bedöma polisens insats?
4. Har staten ingripit i de mänskliga rättigheter som är tillämpliga för denna situation? På vilket sätt?
5. Har det skett en kränkning av de mänskliga rättigheterna?
6. Fundera över andra möjligheter att hantera den här situationen. Vilka andra alternativ skulle polisen ha kunnat överväga?

Arbetsblad 2: Människorättsanalys – skyldighet att skydda (forts.)

Fallstudie D: Våld mot kvinnor

O utsatte vid upprepade tillfällen sin fru och hennes mor för våld. O:s våldsamma och hotfulla uppträdande blev efter ett antal år känt för myndigheterna. Händelserna omfattade flera fall av misshandel, ett slagsmål där han knivhögg sin fru sju gånger och O har också kört på de båda kvinnorna med sin bil. Efter varje våldsangrepp undersökte läkarna kvinnorna och rapporterade olika skador, t.ex. blödningar, blåmärken, bulor, skrubbsår och rivmärken. Båda kvinnorna bedömdes ha fått livshotande skador, frun som resultat av en särskilt våldsam misshandel och modern till följd av försöket att köra över henne.

O åtalades vid tre olika tillfällen för dödshot, faktisk, grov respektive synnerligen grov kroppsskada samt mordförsök. O häktades vid två tillfällen och frigavs sedan i avvaktan på rättegång.

Efter O:s ständiga påtryckningar och dödshot tog hans fru och hennes mor emellertid tillbaka sina anklagelser vid vart och ett av dessa mål. De nationella domstolarna avskrev därefter vissa av målen, men målet rörande händelsen med bilen fortsatte. O dömdes i den delen till tre månaders fängelse, vilka senare omvandlades till böter. För knivöverfallet tilldömdes han låga böter.

Vid två tillfällen gav O:s fru och hennes mor in anmälningar om O:s hot och trakasserier till åklagarmyndigheten. De hävdade att deras liv var i överhängande fara och begärde att myndigheterna skulle vidta omedelbara åtgärder som t.ex. att häkta O. Till följd härav förhördes O men han släpptes därefter.

Slutligen beslutade O:s fru och hennes mor att flytta till en annan stad, men när de var på väg dit i en flyttbil tvingade O flyttbilen att stanna. O öppnade passagerardörren och sköt O:s mor. Hon avled omedelbart.

Arbetsblad 2: Människorättsanalys – skyldighet att skydda (forts.)

Diskussionsfrågor:

1. Vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här situationen?
2. Vilken är respektive stats skyldigheter?
3. Hur skulle du bedöma myndigheternas sätt att reagera på dessa våldsamma händelser?
4. Har staten ingripit i de mänskliga rättigheter som är tillämpliga för denna situation? På vilket sätt?
5. Har det skett en kränkning av de mänskliga rättigheterna?
6. Fundera över andra möjligheter att hantera den här situationen. Vilka andra alternativ skulle polisen ha kunnat överväga?

Människorättsanalys – skyldighet att skydda

DEL 1: TILLÄMPLIGA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER/VILKA ÅTGÄRDER MÅSTE STATEN VIDTA?

1.1 Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här konkreta situationen?

1.2 Är staten skyldig att vidta konkreta åtgärder för att skydda den tillämpliga mänskliga rättigheten?

DEL 2: UTGÖR STATENS UNDERLÅTENHET ATT HANDLA/FÖRSUMMELSE EN KRÄNKNING?

2.1 Ger den nationella lagstiftningen lämpligt skydd för den eller de tillämpliga mänskliga rättigheterna?

2.2 Har staten vidtagit rimliga och lämpliga åtgärder för att skydda tillämpliga mänskliga rättigheter?

2.3 Uppfyller statens åtgärd de processuella normerna?

Bakgrundsinformation¹

Denna bakgrundsinformation innehåller en analysram för de båda arbetsbladen i denna modul, som är upplagd på följande sätt:

1. Viktiga begrepp

- Vad är en kränkning av de mänskliga rättigheterna?
- Vad innebär nödvändighet och proportionalitet när vi talar om mänskliga rättigheter?

2. Övningsvägledning: människorättsanalys

- Arbetsblad 1 – Skyldighet att respektera
- Arbetsblad 2 – Skyldighet att skydda

1. Viktiga begrepp

a) Vad är en kränkning av de mänskliga rättigheterna?

Statens skyldighet att respektera de mänskliga rättigheterna (arbetsblad 1):

En kränkning av de mänskliga rättigheterna föreligger om en statlig åtgärd begränsar eller ingriper i en mänsklig rättighet och detta ingrepp inte är motiverat. Kränkningen uppstår på grund av statens handling.

Statens skyldighet att skydda de mänskliga rättigheterna (arbetsblad 2):

En kränkning av de mänskliga rättigheterna föreligger om staten obefogat underlåter att vidta lämpliga åtgärder för att skydda mänskliga rättigheter. Kränkningen uppstår på grund av statens försummelse.

Man skiljer mellan **ingrepp** i mänskliga rättigheter och **kränkningar** av mänskliga rättigheter. Bara för att en åtgärd utgör ett ingrepp i en mänsklig rättighet behöver den inte också vara en kränkning av samma rättighet.

Polisen får ingripa i brottslingars mänskliga rättigheter för att skydda brottsoffren. Detta ingrepp blir en överträdelse när handlingen/försummelsen inte görs på rättslig grund eller om handlingen/försummelsen är godtycklig och/eller oproportionerlig.*

För de flesta mänskliga rättigheter gäller att det under vissa omständigheter är möjligt (eller tvunget) med ingrepp eller begränsningar eftersom en människas friheter och rättigheter upphör där en annan människas friheter och rättigheter börjar. I vissa rättsliga handlingar struktureras mänskliga rättigheter på ett sådant sätt att ingrepp eller begränsningar medges under vissa omständigheter.

Huruvida en handling/försummelse utgör en kränkning av de mänskliga rättigheterna eller ej beror på olika faktorer som avser den konkreta situationen och måste bestämmas från fall till fall. Detta kan bli lättare att avgöra med hjälp av de båda arbetsbladen som presenteras här.

En kränkning av de mänskliga rättigheterna sker om statens skyldigheter i fråga om specifika mänskliga rättigheter inte uppfylls.

***Undantag:** Tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling och bestraffning (artikel 3 i Europakonventionen) är absolut förbjudet och kan inte berättigas under några omständigheter (se modul 4).

1. Bakgrundsinformation och kompletterande material i modul 3, inbegripet analys-scheman, är en anpassad version av Suntinger, W. (2005), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, Bundesministerium für Inneres, Wien, s. 49-76.

b) Vad innebär nödvändighet och proportionalitet när vi talar om mänskliga rättigheter?

Principerna om nödvändighet och proportionalitet används för att fastställa om en åtgärd som ingriper i mänskliga rättigheter är nödvändig för att uppnå ett mål och om de åtgärder som används är proportionerliga i förhållande till det mål som ska uppnås.

För att fastställa nödvändighet och proportionalitet ska följande övervägas:

- **Åtgärdens nödvändighet:** Ett ingrepp får inte gå utöver vad som är nödvändigt med tanke på omständigheterna och behovet att uppnå detta syfte. Här bör den åtgärd vidtas som är minst ingripande och skadlig, men ändå effektiv. Onödiga eller överdrivna åtgärder är oproportionerliga och bör undvikas.
- **Åtgärdens lämplighet:** De valda åtgärderna måste vara lämpliga för att uppnå det avsedda målet. I annat fall kan åtgärderna anses vara ineffektiva och oproportionerliga.
- **Åtgärdens resultat:** Åtgärdens förväntade resultat och ingrepp i mänskliga rättigheter måste vägas mot målets relevans. I detta ingår även att bedöma det ingrepp eller den skada som en utebliven åtgärd skulle kunna orsaka. Om den skada som uppstår till följd av åtgärden väger uppenbart tyngre än fördelen måste åtgärden undvikas.

Tanken om ett "tvingande socialt behov" används ofta för att fastställa om en åtgärd behöver vidtas. I ett demokratiskt samhälle är det endast möjligt att begränsa vissa rättigheter om det föreligger sådana tvingande sociala behov.

Grundtanken om proportionalitet går igen i vanliga uttryck som att "inte sila mygg och svälja kameler" eller "skjuta myggor med elefantbössa". Det handlar om att det ska vara ett lämpligt **förhållande mellan de mål som används och de mål som ska uppnås**. Ändamålet helgar **inte** medlen. Det är viktigt att målen uppnås på det sätt som är minst inträngande.

Principerna om nödvändighet och proportionalitet är komplexa, men kan reduceras till en enkel grundtanke – den gyllene regeln – som gäller för samtliga mänskliga rättigheter: "Behandla andra som du själv vill bli behandlad". Genom att koppla principerna om nödvändighet och proportionalitet till den gyllene regeln kan det bli lättare att skapa empati och lyhördhet för personer som omfattas av polisens ingripanden.

Inom polisarbetet är det en stor utmaning att göra det som krävs enligt principerna om nödvändighet och proportionalitet, särskilt i stressiga eller riktigt farliga situationer. Det är av största vikt att poliser införlivar principerna om nödvändighet och proportionalitet i sitt eget sätt att tänka. Bästa sättet att uppnå en sådan s.k. internalisering är att tillämpa människorättskoncept i sitt dagliga arbete och att fortlöpande se över sina egna kunskaper, färdigheter och attityder till mänskliga rättigheter.

Skyldighetsbäraren – måste uppfylla skyldigheterna att respektera och skydda andras mänskliga rättigheter.

Rättighetsbäraren – måste vara medveten om sina egna mänskliga rättigheter för att kunna hävda dem.

Utbildningstips: Att tänka på under fallstudieövningarna

- **Fallstudiebeskrivningar:** Ibland kan deltagarna tycka att fallstudiebeskrivningarna innehåller för lite information för att det ska gå att dra några direkta slutsatser. Fallstudierna innehåller bara en kortfattad beskrivning av ett scenario, eftersom det man verkligen lär sig på är **att ställa relevanta analyserande frågor**. Vägen fram till slutsatsen är minst lika viktig som resultatet.
- **Diskussion om fallstudier:** Se till att strukturera diskussionen men ge samtidigt utrymme för deltagarnas "kreativa svar". Att uppmuntra till olika perspektiv är en bra utgångspunkt när frågeställningar och olika intressen i rättsfallet ska diskuteras.

För dig som är utbildare på nationell nivå är det viktigt att du väljer rättsfall som passar för just din utbildning. Det kan finnas andra rättsfall från Europadomstolen eller nationella domstolar som passar dina behov bättre. Tips om hur man hittar rättsfall från Europadomstolen finns i en bilaga till denna vägledning.

2. Övningsvägledning: människorättsanalys

Genom de båda arbetsbladen får poliserna ett "verktyg för att successivt navigera sig fram", lite i stil med den analysstrategi som domstolarna använder. De bidrar till att utveckla polisens förmåga att fullgöra sina skyldigheter (som skyldighetsbärare) och hävda sina rättigheter (som rättighetsbärare).

Syftet med varje arbetsblad är att

- ge en ram för att omsätta grundläggande rättigheter i praktiken genom att bryta upp generella principer i praktiska riktlinjer,
- presentera ett verktyg som visar hur man på ett konstruktivt sätt använder mänskliga rättigheter och besvarar praktiska frågor om mänskliga rättigheter,
- lära ut hur man gör en opartisk avvägning mellan motstridiga intressen genom att visa på ett antal "korrekta frågor" som kan ställas för att fastställa vilka aspekter som är viktigast i fråga om de grundläggande rättigheterna i en viss situation och uppväga de involverade personernas intressen,
- beskriva en metod som stöder internaliseringen av mänskliga rättigheter genom att utveckla en positiv attityd samt ett antal färdigheter som underlättar tillämpningen av mänskliga rättigheter,
- ge poliser ett verktyg för att identifiera och analysera situationer utifrån ungefär samma strategi som domstolar och/eller icke-statliga organisationer använder, och samtidigt ge poliser en metod för att fastställa om deras rättigheter följs.

Utbildningstips: Utgå från polisens praktiska arbetssätt när människorättsperspektivet presenteras

Många poliser analyserar konkreta situationer utifrån ett perspektiv där de väger in den nationella lagstiftningen, t.ex. straff- och polislag, samt polisföreskrifter. När de gör iakttagelser eller ingripanden i konkreta situationer överväger de i allmänhet frågor som t.ex. följande:

- Vilken lag gäller för den här situationen?
- Vilka alternativ har jag utifrån de lagbestämmelser som är tillämpliga här?
- Är t.ex. en demonstrants beteende tillräckligt våldsamt eller aggressivt för att motivera ett omhändertagande enligt en viss lag?

Många poliser har redan den analysförmåga som krävs för att tillämpa ett människorättsperspektiv. En analys utifrån det perspektivet handlar om att tillämpa människorättsnormer i enlighet med författningens och/eller internationella människorättsinstrument och att kunna uttrycka dessa situationer i människorättstermer. Målet är att förstå om en viss handling eller försummelse utgör en kränkning av de mänskliga rättigheterna. Med detta perspektiv tar vi ett steg tillbaka från den skrivna rätten och bedömer en viss situation utifrån den betydligt vidare människorättslagstiftningen.

a) Arbetsblad 1: Skyldighet att respektera

Denna analys gäller för fallstudierna i arbetsblad 1.

Arbetsblad 1 ger en ram för att analysera skyldigheten att respektera och omfattar två olika delar:

Del 1 – Ingrepp: Utvärdera om en situation faller under en viss mänsklig rättighet samt om en statlig åtgärd utgör ett ingrepp i denna rättighet.

Del 2 – Kränkning: Utvärdera om detta ingrepp är motiverat eller om det utgör en kränkning av de mänskliga rättigheterna.

Varje del innehåller frågor som är till hjälp för att behandla människorättsrelaterade frågor och bryta ned deras komplexitet i hanterbara delar.

DEL 1: TILLÄMPLIGA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER/STATENS INGREPP

1.1 Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här konkreta situationen?

För att avgöra vilken eller vilka mänskliga rättigheter som är aktuella och tillämpliga i en situation krävs det viss kunskap som man kommer fram till genom att besvara följande frågor:

- Vilka mänskliga rättigheter garanteras i nationella och internationella dokument?
- Vilket är tillämpningsområdet för en människorättsnorm? Eftersom mänskliga rättigheter är brett formulerade anger rättspraxis tillämpningsområdet för människorättsnormerna.

1.2 Utgör en statlig åtgärd ett ingrepp i de tillämpliga mänskliga rättigheterna?

Här måste man se till den statliga åtgärdens intensitet och/eller kvalitet. Generellt sett utgör följande statliga åtgärder ingrepp:

- Påföljder som bygger på förbud mot vissa beteenden enligt straff- eller förvaltningsrätten, t.ex. böter och förvar/fängslande.
- Polisåtgärder som bygger på straff- eller polisrätt, t.ex. gripande, kroppsvisitation, husrannsakan, id-kontroller.
- Varje handling eller användning av nödvändigt och fysiskt våld.

Eftersom polisåtgärder kan vara inkräktande till sin karaktär ligger de generellt sett nära ett ingrepp i en mänsklig rättighet.

DEL 2: BEFOGAD ÅTGÄRD ELLER KRÄNKNING?

I del 2 är huvudfrågan: Finns det några berättigade skäl för ingreppet i en mänsklig rättighet? Genom analysfrågorna i del 2 försöker vi lyfta fram resonemanget bakom en åtgärd, framför allt sett till principerna om nödvändighet och proportionalitet. Utifrån svaren på dessa frågor kan man sedan avgöra om ingreppet i en mänsklig rättighet är berättigat eller ej. Ingreppet

- är befogat om samtliga frågor kan besvaras med "JA",
- är inte befogat och anses vara en kränkning av de mänskliga rättigheterna om en eller flera frågor besvaras med "NEJ".

Del 2 gäller endast för vissa mänskliga rättigheter. Ingrepp i absoluta mänskliga rättigheter såsom förbudet mot tortyr är aldrig berättigade (artikel 3 i Europakonventionen). Varje ingrepp i en absolut mänsklig rättighet utgör också en kränkning av den rättigheten.

2.1 Finns det någon nationell rättslig grund för statens åtgärd?

För att besvara den frågan måste man överväga de tillämpliga lagarna för statens åtgärd samt hur åtgärden ingriper i den eller de mänskliga rättigheter som står på spel.

Skälet till detta är att det måste finnas lagstöd för ett ingrepp i en mänsklig rättighet. Detta härrör från de grundläggande rättsstats- och laglighetsprinciperna.

2.2 Finns det ett berättigat mål/intresse med åtgärden?

För varje ingrepp i en mänsklig rättighet måste det finnas ett berättigat mål eller intresse. De kan bland annat omfatta:

- Nationell säkerhet.
- Territoriell integritet eller allmän säkerhet.
- Förebyggande av oordning eller brott.
- Skydd av hälsa eller moral.
- Skydd av andras goda rykte.

För att lättare fastställa om det finns ett berättigat mål eller intresse i den aktuella situationen måste man fundera över den eller de lagar samt mänskliga rättigheter som är tillämpliga. Denna information blir lättare att fastställa när du har svarat på frågorna i del 1 och del 2 första stycket.

2.3 Är statens ingrepp nödvändigt och proportionerligt i förhållande till syftet?

För att statens ingrepp ska vara berättigat måste den åtgärd som utgör ett ingrepp vara nödvändig och proportionerlig i förhållande till det mål som ska uppnås. Ett ingrepp får inte gå utöver vad som är nödvändigt för att uppnå det önskade resultatet.

Avgör nödvändighet och proportionalitet genom att ställa följande frågor:

- Är åtgärden lämplig för att uppnå ett berättigat mål?

Genom att besvara denna fråga undersöker du om åtgärden är lämplig och effektiv. Ineffektiva åtgärder är inte proportionerliga.

- Är den nödvändig (ett "tvingande socialt behov")? Är detta den minst ingripande åtgärden? Finns det några alternativ?

Överdrivna åtgärder är inte proportionerliga.

Arbetsblad 1: Skyldighet att respektera

Fallstudie A: Gripande och tagande i förvar – rätten till frihet och säkerhet

Denna analys bygger på Europadomstolens dom av den 4 april 2000 i mål nr 26629/95 Witold Litwa mot Polen.

DEL 1: TILLÄMPLIGA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER/STATENS INGREPP

1.1 Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här konkreta situationen?

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, artikel 5: Rätt till frihet och säkerhet

1. Var och en har rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen får berövas friheten utom i följande fall och i den ordning som lagen föreskriver: [...]

e) när någon är lagligen berövad friheten för att förhindra spridning av smittosam sjukdom eller därför att han är psykiskt sjuk, alkoholmissbrukare, missbrukare av droger eller lösdrivare, [...]

1.2 Utgör en statlig åtgärd ett ingrepp i de tillämpliga mänskliga rättigheterna?

Varje polisomhändertagande anses utgöra ett ingrepp i rätten till frihet och säkerhet.

Att sätta L i förvar på en tillnyktringsenhet mot hans vilja utgjorde därför ett tydligt "frihetsberövande" enligt artikel 5.1 i Europakonventionen, slog Europadomstolen fast i sin dom i målet Witold Litwa mot Polen (punkt 46).

DEL 2: BEFOGAD ÅTGÄRD ELLER KRÄNKNING?

2.1 Finns det någon rättslig grund för statens åtgärd?

Den relevanta frågan är om det finns en tillämplig rättslig grund för att omhänderta en person vars beteende och agerande under påverkan av alkohol utgör ett hot mot allmän ordning eller dem själva.

Enligt den polska nationella lagen gäller att "berusade personer som betar sig störande på allmänna platser eller arbetsplatser, och som är i ett tillstånd som kan äventyra deras egna eller andra personers liv eller hälsa kan tas till en tillnyktringsenhet, sjukhuset eller till sitt hem"². I det här fallet följde polisen det förfarande som föreskrivs enligt nationell rätt när de omhändertog sökanden och tog honom till tillnyktringsenheten.

Nationell lag måste även uppfylla kraven i artikel 5.1 a-f i Europakonventionen. Den tillämpliga nationella lagen faller under punkt 1 e:

Polisk lag av den 26 oktober 1982 om fostran till nykterhet och åtgärder för att förhindra alkoholism.

Punkt 1 e: när någon är lagligen berövad friheten för att förhindra spridning av smittosam sjukdom eller därför att han är psykiskt sjuk, alkoholmissbrukare, missbrukare av droger eller lösdrivare.

2. Polsk lag av den 26 oktober 1982 om fostran till nykterhet och åtgärder för att förhindra alkoholism, artikel 40.

Mot denna bakgrund slog Europadomstolen fast att omhändertagandet av sökanden föll under artikel 5.1 e i Europakonventionen (Witold Litwa mot Polen, se fotnot 3, punkt 64). För omhändertagandet av sökanden fanns det också rättslig grund i nationell rätt. (punkt 74)

2.2 Finns det ett berättigat mål/intresse med åtgärden?

Att skydda allmänheten eller den berörda personens hälsa och personliga säkerhet är ett berättigat mål för ett omhändertagande.

2.3 Är statens ingrepp nödvändigt och proportionerligt i förhållande till syftet?

Även om målet kan vara berättigat behöver det fortfarande kontrolleras om de åtgärder som används för att nå målet är nödvändiga och proportionerliga.

- Är åtgärden lämplig för att uppnå ett berättigat mål?
- Är den nödvändig (ett "tvingande socialt behov")? Är detta den minst ingripande åtgärden? Finns det några alternativ?

I det här fallet kan de båda frågor som används för att avgöra nödvändighet och proportionalitet besvaras tillsammans.

"Europadomstolen upprepar att för att ett frihetsberövande enligt artikel 5.1 e ska vara 'lagligt' är det nödvändigt att det inte sker godtyckligt. Frihetsberövandet av en person är en såpass allvarlig åtgärd att den endast är berättigad om andra mindre allvarliga åtgärder har övervägts och bedömts vara otillräckliga för att skydda den enskilda personen eller allmänhetens intresse, vilket kan göra det nödvändigt att frihetsberöva den berörda personen. Detta innebär att det inte är tillräckligt att frihetsberövandet sker i enlighet med nationell rätt, utan det måste även vara nödvändigt med hänsyn till omständigheterna." (punkt 78)

Omhändertagandet av L bedömdes vara godtyckligt och strida mot artikel 5.1 e i Europakonventionen av följande skäl:

- Det rådde allvarliga tvivel om L faktiskt utgjorde ett sådant hot mot allmänheten eller sin personliga säkerhet att det kunde berättiga till en inskränkning i friheten.
- Polisen hade inte övervägt mindre ingripande åtgärder för att säkerställa allmän ordning, trots att den nationella lagstiftningen omfattar alternativa, mindre inskränkande möjligheter.

Sammanfattning

Analysen visar att omhändertagandet och förvaret av L utgjorde ett ingrepp i hans mänskliga rättigheter enligt artikel 5 i Europakonventionen, mot bakgrund av att samtliga frihetsberövanden utgör ett ingrepp i de mänskliga rättigheterna. Sett till frihetsberövandets nödvändighet och proportionalitet visar analysen att åtgärden bedömdes som godtycklig och därför utgjorde en kränkning av L:s rättigheter enligt artikel 5.1 e i Europakonventionen.

Denna analys bygger på Europadomstolens dom av den 27 september 1995 i mål nr 18984/91, Mc Cann m.fl. mot Storbritannien.

"I de fall då dödligt våld medvetet har använts måste berövandet av liv prövas mycket ingående: I samband med detta ska inte bara statstjänstemännens agerande beaktas, utan även omständigheterna kring händelsen, inbegripet planering och kontroll av de handlingar som är under prövning." [fetstil tillagd].

Europadomstolens dom av den 27 september 1995 i mål nr 18984/91, Mc Cann m.fl. mot Storbritannien.

Fallstudie B: Användning av dödligt våld mot misstänkta terrorister – rätten till liv

DEL 1: TILLÄMPLIGA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER/STATENS INGREPP

1.1 Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här konkreta situationen?

Det ska framhållas att artikel 2 i Europakonventionen, liksom många mänskliga rättigheter, innehåller bestämmelser som medger ingrepp i en rättighet, under vissa omständigheter.

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna Artikel 2: Rätt till liv

2. Ingen skall anses ha berövats livet i strid med denna artikel, när detta är en följd av våld som var absolut nödvändigt:

- för att försvara någon mot olaglig våldsgärning,
- för att verkställa en laglig arrestering eller för att hindra någon som lagligen är berövad friheten att undkomma,
- för att i laglig ordning stävja upplopp eller uppror.

1.2 Har staten begått ett ingrepp i dessa mänskliga rättigheter? På vilket sätt?

Förlusten av liv utgör en irreversibel skada både för den person det gäller och för hans/hennes anhöriga. För att göra ett sådant ingrepp i rätten till liv måste målet därför vara ytterst tungt vägande och absolut nödvändigt. Varje ingrepp i rätten till liv ska noggrant bedömas för att avgöra om det är absolut nödvändigt. Frågorna i del 2 kan göra det lättare att fastställa om detta är nödvändigt.

DEL 2: BEFOGAD ÅTGÄRD ELLER KRÄNKNING?

2.1 Finns det någon rättslig grund för statens åtgärd?

Man kan utgå från att polisens åtgärder baseras på lagbestämmelser i den nationella författningen samt i nationell lagstiftning gällande polisens befogenheter och användningen av våld. Det kan även antas att dessa nationella rättsinstrument och därmed även polis-åtgärderna är förenliga med Europakonventionens mål och syften.

2.2 Finns det ett berättigat mål med åtgärden?

Beslutet att använda dödligt våld baserades på antagandet att det var nödvändigt för att skydda civilbefolkningen och poliserna mot en misstänkt bomb. En analys av de faktiska omständigheterna i fallet visar att myndigheterna hade beaktat flera olika faktorer, däribland tidigare terrordåd i territoriet X, de terrorismisstänkta straffregister och den information som samlats in av övervakningsenheterna. Myndigheterna drog slutsatsen att risken var hög för att en misstänkt bomb skulle kunna döda eller allvarligt skada ett betydande antal civilpersoner i territorium X.

Enligt artikel 2.2 a i Europakonventionen får ingrepp i rätten till liv ske "för att försvara någon mot olaglig våldsgärning" när detta är absolut nödvändigt.

I detta fall är därför polisskyddet ett berättigat mål.

2.3 Är statens ingrepp nödvändigt och proportionerligt i förhållande till syftet?

Till skillnad från fallstudie A måste frågor som rör nödvändighet och proportionalitet i det här rättsfallet besvaras separat.

- Är åtgärden lämplig för att uppnå ett berättigat mål?

Det dödliga våldet sattes in vid rätt tidpunkt och därmed upphörde den beräknade överhängande risken för att en bomb skulle explodera.

- Är den nödvändig (ett "tvingande socialt behov")? Är detta den minst ingripande åtgärden? Finns det några alternativ?

De misstänkta terroristerna sköts på nära håll efter att ha gjort det som soldaterna A och B uppfattade som hotfulla handrörelser: det såg ut som om de skulle utlösa en bomb (Mc Cann, punkt 196). Därefter upptäcktes det emellertid att de misstänkta var obebäpnade. De hade varken detoneringsenhet eller bomb i bilen.

I *Mc Cann m.fl. mot Storbritannien* accepterade Europadomstolen att "soldaterna, mot bakgrund av den information de fått, uppriktigt trodde att det var nödvändigt att skjuta de misstänkta för att hindra dem från att detonera en bomb [...] och slå flera människoliv i spillror. [...] Med hänsyn till det dilemma den uppkomna situationen hade ställt myndigheterna inför, så kan inte artikel 2 anses kränkt utifrån soldaternas agerande." (punkt 200)

Som angavs i del 1 i denna analys måste Europadomstolen "pröva berövandet av liv mycket ingående i de fall då dödligt våld medvetet har använts". Detta innebär att inte enbart de involverade soldaternas handlingar ska beaktas, utan även de åtgärder som den relevanta organisationen har vidtagit före och under en insats. Det hade därför ifrågasatts "om antiterroristoperationen verkligen var kontrollerad och organiserad på ett sätt så att den respekterade kraven som ställs i artikel 2. Till detta kommer också om informationen och instruktionerna till soldaterna, som i slutänden gjorde det oundvikligt att frångå ett väpnat våld, tillräckligt beaktade rätten till liv för de tre huvudmisstänkta". (punkt 201)

"Mot bakgrund av myndigheternas beslut att inte hindra de misstänkta från att resa in i [territoriet X], underlåtenheten att i tillräcklig mån väga in möjligheten att deras underrättelsebedömningar åtminstone till viss del kunde vara felaktiga och den automatiska användningen av dödligt våld när soldaterna öppnade eld, var Europadomstolen inte övertygad om att dödandet av de tre terroristerna motsvarade en våldsanvändning som inte var mer än absolut nödvändig för att försvara personer mot olagligt våld i den mening som avses i artikel 2-2-a i Europakonventionen [ändrad version]." (punkt 213)

Domstolen slog därför fast att det hade skett en kränkning av artikel 2 i Europakonventionen. Överträdelsen gällde inte det faktum att soldaterna hade skjutit dem, utan den övergripande planeringen och genomförandet av insatsen, eftersom mindre ingripande åtgärder kunde ha vidtagits.

Sammanfattning

Analysen visar att användningen av dödligt våld mot de misstänkta utgjorde ett ingrepp i deras mänskliga rättighet till liv enligt artikel 2 i Europakonventionen. Soldaterna ansågs ha ingripit i, men inte kränkt, rätten till liv eftersom de antog att det förelåg en överhängande risk och potentiell livsfara. Den övergripande planeringen och genomförandet av insatsen bedömdes däremot utgöra en kränkning av artikel 2 eftersom andra mindre ingripande åtgärder kunde ha vidtagits först.

b) Arbetsblad 2: Skyldighet att skydda

Denna analys gäller för fallstudierna i arbetsblad 2.

Arbetsblad 2 ger en ram för att analysera skyldigheten att skydda och omfattar två olika delar:

Del 1 – Statens åtgärd krävs: Utvärdera om en situation faller under en viss mänsklig rättighet samt om staten är skyldig att vidta åtgärder för att skydda denna rättighet.

Del 2 – Kränkning: Utvärdera om en stats försummelse/underlåtenhet att skydda är berättigad eller om den utgör en kränkning av de mänskliga rättigheterna.

Liksom när det gäller arbetsblad 1 är arbetsblad 2 indelat i två delar. Varje del innehåller frågor som är till hjälp för att behandla människorättsrelaterade frågor och bryta ned deras komplexitet i hanterbara delar.

DEL 1: TILLÄMPLIGA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER/VILKA ÅTGÄRDER MÅSTE STATEN VIDTA?

Huvudfrågan i del 1 är: Ska staten vidta åtgärder för att skydda en tillämplig mänsklig rättighet?

Om samtliga frågor i del 1 besvaras med "JA" så

- är en eller flera mänskliga rättigheter tillämpliga i situationen,
- har staten försummat/underlåtit att skydda de tillämpliga mänskliga rättigheterna, trots att det föreligger en statlig skyldighet. [Anm.: Detta innebär inte nödvändigtvis att det har skett en kränkning – överträdelserna fastställs genom del 2.]

1.1 Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här konkreta situationen?

Liksom när det gäller arbetsblad 1 (om skyldigheten att respektera) måste det fastställas vilka mänskliga rättigheter som är involverade och tillämpliga i en situation. Dessa kan fastställas genom att följande frågor besvaras:

- Vilka mänskliga rättigheter garanteras i internationella dokument?
- Vilket är det exakta tillämpningsområdet för en människorättsnorm? Eftersom mänskliga rättigheter är brett formulerade anger rättspraxis tillämpningsområdet för människorättsnormerna.

Det är ytterst viktigt att fastställa tillämpningsområdet för en mänsklig rättighet, eftersom man på så sätt kan klargöra statens skyldighet.

1.2 Är staten skyldig att vidta konkreta åtgärder för att skydda den tillämpliga mänskliga rättigheten?

Denna fråga gäller statens konkreta skyldigheter att skydda de mänskliga rättigheterna i en specifik situation. Exempel på skyldigheter med koppling till mänskliga rättigheter:

- Att anta lagar mot våld i hemmet (förbud mot omänsklig eller förnedrande behandling).
- Att skydda demonstranter mot att bli angripna av motdemonstranter (rätten till mötesfrihet).
- Att tillhandahålla polisskydd vid allvarliga hot (rätten till liv).

Människor har rätt till skydd mot statens eventuella missbruk samt mot andra privatpersoners överträdelser. Staten är skyldig att aktivt ge skydd och kan åstadkomma detta genom lagstiftning samt administrativa, juridiska och praktiska åtgärder. Vad gäller polisarbetet är en av de mest relevanta aspekterna av denna skyldighet att skydda mänskliga rättigheter mot angrepp från andra privatpersoner.

DEL 2: UTGÖR STATENS UNDERLÅTENHET ATT HANDLA/FÖRSUMMELSE EN KRÄNKNING?

Analysen i del 2 gör det lättare att fastställa om en försummelse/underlåtenhet från statens sida utgör en kränkning av mänskliga rättigheter. Grundfrågan är om det finns några skäl som i tillräcklig grad motiverar statens underlåtenhet att handla/försummelse vad gäller en grundläggande rättighet?

Om svaret på en eller flera frågor i del 2 är **"NEJ"**, anses statens försummelse/underlåtenhet att handla utgöra en kränkning av de mänskliga rättigheterna.

2.1 Ger den nationella lagstiftningen lämpligt skydd för de tillämpliga mänskliga rättigheterna?

För att besvara denna fråga måste man liksom i arbetsblad 1 beakta tillämpliga lagar och nationella bestämmelser och fastställa om lagen föreskriver ett lämpligt skydd av mänskliga rättigheter eller ej.

2.2 Vidtar staten rimliga och lämpliga åtgärder för att skydda tillämpliga mänskliga rättigheter?

I det här skedet måste det göras en avvägning av intressen enligt proportionalitetsprincipen.

Å ena sidan ska den berörda personens intresse beaktas:

- Vad står på spel för den berörda personen?
- I vilken omfattning hotas personen i fråga?
- Vilken eller vilka rättigheter står på spel?

Å andra sidan måste statens kapacitet att ge skydd beaktas:

- Vilken information har staten/bör staten ha om de konkreta riskerna/hoten mot den berörda personen?
- Vilken kapacitet till skydd har staten/bör staten ha för att bemöta dessa hot?
- Vilka medel är lämpliga för att ge sådant skydd?
- Har staten vidtagit alla rimliga och lämpliga åtgärder?

Staten är skyldig att vidta alla rimliga åtgärder som skulle ha kunnat förhindra att händelsen uppstod.

2.3 Uppfyller statens åtgärd de processuella normerna?

Utredningsmetoderna måste uppfylla kriterierna om skyndsamhet, opartiskhet och oberoende. Felaktigt agerande ska bestraffas adekvat och adekvat ersättning ska beviljas. Om dessa normer inte uppfylls, utgör detta en kränkning av den tillämpliga mänskliga rättigheten samt rätten till ett effektivt rättsmedel. (För mer information, se modul 4 om förbudet mot tortyr.)

Arbetsblad 2: Skyldighet att skydda

Fallstudie C: Hantera en demonstration och en motdemonstration – rätten till mötesfrihet

Denna analys bygger på Europadomstolens dom av den 21 juni 1988 i mål nr 10126/82, Plattform Ärzte für das Leben mot Österrike.

DEL 1: TILLÄMPLIGA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER/VILKA ÅTGÄRDER MÅSTE STATEN VIDTA?

1.1 Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här konkreta situationen?

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna Artikel 11.1: Mötes- och föreningsfrihet

Var och en har rätt till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen.

1.2 Är staten skyldig att vidta konkreta åtgärder för att skydda den tillämpliga mänskliga rättigheten?

När det gäller rätten till mötesfrihet ska staten enligt Europadomstolen skydda demonstranter mot dem som vill störa demonstrationen.

I det här fallet har staten enligt artikel 11 i Europakonventionen en skyldighet att skydda demonstranter mot att bli angripna av andra.

Frågan är om polisen gjorde tillräckligt för att skydda rätten till mötesfrihet. Det faktum att polisen inte skingrade det stora antalet motdemonstranter som oanmälda hade samlats framför kyrkan och störde demonstrationståget ansågs utgöra en sådan försummelse.

Med hjälp av del 2 kan vi sedan undersöka om den här försummelsen även utgör en kränkning av de mänskliga rättigheterna.

DEL 2: UTGÖR UNDERLÅTENHETEN ATT HANDLA/FÖRSUMMELSEN EN KRÄNKNING?

2.1 Ger den nationella lagstiftningen lämpligt skydd för den eller de tillämpliga mänskliga rättigheterna?

Ja – i rättsfallet *Plattform Ärzte für das Leben mot Österrike* konstaterade Europadomstolen att "enligt artiklarna 284 och 285 i straffprocesslagen är det för en person brottsligt att skingra, förhindra eller störa ett möte som inte har förbjudits; bestämmelserna i avsnitten 6, 13 och 14.2 i möteslagen, som ger myndigheterna rätt att under vissa omständigheter förbjuda, avsluta eller med våld skingra ett möte, gäller även för motdemonstrationer". (punkt 33)

2.2 Har staten vidtagit rimliga och lämpliga åtgärder för att skydda tillämpliga mänskliga rättigheter?

Staten är skyldig att vidta rimliga och lämpliga åtgärder för att skydda rätten till mötesfrihet, men denna skyldighet kan inte tolkas som en garanti för att det inte kommer att uppstå några störningar. Det är upp till staten att avgöra vilken taktik som ska användas.

”Det är inte domstolens sak att bedöma om den taktik som polisen har tillämpat vid dessa tillfällen har varit ändamålsenlig eller effektiv, utan här gäller det endast att undersöka om det rimligtvis kan påstås att de lämpliga myndigheterna hade underlåtit att vidta de nödvändiga åtgärderna.” (punkt 36)

Domstolen slog fast att rimliga och lämpliga åtgärder hade vidtagits för att skydda demonstranterna. Polisen vidtog därmed rimliga och lämpliga åtgärder för att fullgöra sin skyldighet att skydda de mänskliga rättigheterna enligt artikel 11.

Sammanfattning

Analysen av detta fall visar att staten enligt artikel 11 i Europakonventionen har en skyldighet att skydda demonstranter mot att bli angripna av andra. Det faktum att polisen inte lyckades skingra den stora, oväntade gruppen motdemonstranter utgjorde en försummelse. Detta var emellertid ingen kränkning av artikel 11 i Europakonventionen eftersom polisen hade vidtagit rimliga och lämpliga åtgärder för att fullgöra sina skyldigheter enligt samma artikel.

Fallstudie D: Våld mot kvinnor – rätten till liv och förbud mot tortyr och diskriminering

DEL 1: TILLÄMPLIGA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER/VILKA ÅTGÄRDER MÅSTE STATEN VIDTA?

Denna analys bygger på Europadomstolens dom av den 9 juni 2009 i mål nr 33401/02 Opuz mot Turkiet. Beskrivningen av domstolens resonemang kommer i första hand från ett pressmeddelandes sammanfattning av domen.

1.1 Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här konkreta situationen?

Det bristande skyddet av O:s svärmor som ledde till hennes död:

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna Artikel 2: Rätt till liv

1. Envars rätt till liv skall skyddas genom lag.

Det bristande skyddet av O:s fru och svärmor mot O:s angrepp och hot:

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna Artikel 3: Förbud mot tortyr

Ingen får utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Myndigheternas allmänna brist på skydd, vilket i första hand drabbar kvinnor och därför behandlas under principen om icke-diskriminering:

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna Artikel 14: Förbud mot diskriminering

Åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i denna konvention skall säkerställas utan diskriminering på någon grund såsom kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åsikt, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

1.2 Är staten skyldig att vidta konkreta åtgärder för att skydda den tillämpliga mänskliga rättigheten?

Vad gäller artikel 2 om rätten till liv är staten skyldig att beakta alla reella och överhängande hot mot en människas rätt till liv oavsett kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åsikt, nationellt eller socialt ursprung. Staten är sedan skyldig att göra allt som rimligtvis kan förväntas för att förhindra ett dödsfall.

Vad gäller artikel 3 måste en stat ge skydd genom att på ett effektivt sätt avskräcka från sådana former av misshandel som förekom i målet Opuz mot Turkiet (punkt 161). Skyldigheten att skydda mot misshandel omfattar även samhällets allra svagaste som har rätt till samma skydd från lagstiftning, polis och rättsväsende.

DEL 2: UTGÖR UNDERLÅTENHETEN ATT HANDLA EN KRÄNKNING?

2.1 Ger den nationella lagstiftningen lämpligt skydd för de tillämpliga mänskliga rättigheterna?

Fram till 1998 omfattade den nationella lag som var tillämplig i det här fallet inte några särskilda administrativa och polisrelaterade åtgärder för att skydda utsatta personer mot våld i hemmet. I januari 1998 trädde en nationell lag i kraft som utgör en rättslig grund för att skydda personer som utsätts för våld i hemmet.

I Opuz mot Turkiet ägde angreppen rum mellan 1995 och 2002. Innan 1998 års lag om våld i hemmet trädde i kraft hade staten inte uppfyllt sin skyldighet om att inrätta adekvat lagstiftning om våld i hemmet. Eftersom det mellan 1995 och 1998 inte fanns någon nationell lagstiftning för att ge skydd mot våld i hemmet kunde angreppen på O:s fru och svärmor under denna period prövas enligt Europakonventionen och utgjorde därför en kränkning av artikel 3 i Europakonventionen.

Efter januari 1998 hade myndigheterna fortfarande inte fullt ut vidtagit åtgärder och sanktioner för att skydda O:s fru mot våld i hemmet, trots att den tillämpliga lagen då hade trätt i kraft. Resterande analys kan underlätta utvärderingen av de angrepp som ägde rum mellan 1998 och 2002.

2.2 Har staten vidtagit rimliga och lämpliga åtgärder för att skydda tillämpliga mänskliga rättigheter?

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, artiklarna 2 och 3:

O hade en historia av våldsamt beteende och var tidigare dömd för att ha angripit sin fru och svärmor. Han utgjorde konsekvent ett hot mot deras hälsa och säkerhet. Mot denna bakgrund var det inte bara tänkbart utan även troligt att O:s våldsamma beteende sannolikt skulle fortsätta samt eskalera.

Domstolen drog därför slutsatsen att de nationella myndigheterna inte hade visat skälig försiktighet för att förhindra våldet mot O:s fru och svärmor, framför allt eftersom de inte hade vidtagit straffrättsliga eller andra lämpliga preventiva åtgärder mot O. (punkt 199)

De nationella myndigheterna hade kränkt artikel 2 om rätten till liv i och med att de inte förhindrade att O dödade sin svärmor. Med tanke på hoten mot O:s svärmor kunde myndigheterna ha vidtagit lämpliga och rimliga skyddsåtgärder för att undvika detta slutresultat.

Europadomstolen drog även slutsatsen att det förelåg en kränkning av artikel 3, eftersom myndigheterna hade underlåtit att vidta effektiva avskräckande åtgärder för att skydda O:s fru mot O:s fysiska angrepp.

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, artikel 14:

Fallet med O:s fru och svärmor behandlar också ett mer generellt problem. Att tolerera sådant våld i hemmet och underlåta att hantera detta på ett ändamålsenligt sätt kränker kvinnors rätt till lika skydd enligt lagen.

Europadomstolen konstaterade att det även hade skett en kränkning av artikel 14 i Europakonventionen: *”Mot bakgrund av domstolens slutsats ovan, att den generella och diskriminerande – om än oavsiktliga – rättsliga passiviteten i [fallstudiens land] huvudsakligen har påverkat kvinnor anser domstolen att det våld som sökanden och hennes mor utsatts för skulle kunna betraktas som könsbaserat våld, vilket utgör en form av diskriminering mot kvinnor.”* (punkt 200)

Sammanfattning

Denna fallanalys visar att staten är skyldig att skydda en person mot våld i hemmet. Syftet här är både att skydda rätten till liv (artikel 2 i Europakonventionen) och att effektivt avskräcka från misshandel (artikel 3 i Europakonventionen). Staten är också skyldig att upprätta och tillämpa ett system som ger offren ett tillräckligt skydd och tilldelar straff för våld i hemmet även i de fall då våldsoffren drar tillbaka sina vittnesmål. Analysen visade också att myndigheternas passivitet i fallstudiens land i första hand drabbade kvinnor, vilket bedömdes bidra till könsbaserat våld, en form av diskriminering mot kvinnor (artikel 14 i Europakonventionen).

2.3 Uppfyller statens åtgärd de processuella normerna?

Trots att vittnena drog tillbaka sina vittnesmål bör lagstiftningen ge åklagarmyndigheterna möjlighet att vidta straffrättsliga åtgärder mot O eftersom hans våldsamma beteende hade utgjort ett konstant hot mot kvinnornas fysiska integritet och varit tillräckligt allvarligt för att motivera åtal. Ju allvarligare ett brott är eller ju större risk för återfall, desto större bör sannolikheten vara för att åklagarmyndigheten fortsätter med sin utredning i allmänhetens intressen, även om vittnesmålen dras tillbaka.

I det här fallet underlät staten att upprätta och tillämpa ett effektivt system för att bestraffa alla former av våld i hemmet samt ge offren tillräckligt skydd. (punkt 169)

Kompletterande material

Detta avsnitt innehåller fördjupningsinformation om de viktiga analyskoncept som presenteras i den här modulen. Efter denna mer ingående beskrivning analyseras ytterligare domstolsbedömningar av de fyra fallstudierna för att ge extra underlag till kursens diskussioner.

Ingrepp i relativa grundläggande rättigheter

Vissa mänskliga rättigheter är **absoluta** och får inte upphävas eller inskränkas oavsett skäl. Det gäller t.ex. förbudet mot tortyr. Andra är utformade så att ingrepp eller begränsningar medges under vissa omständigheter. Dessa är **relativa mänskliga rättigheter**, som kan (måste) begränsas under vissa omständigheter, allt enligt principen att en människas friheter och rättigheter upphör där en annan människas friheter och rättigheter börjar.

Skälet till att ingripa i relativa rättigheter måste ha lagstöd och grundas på principerna om nödvändighet och proportionalitet. I Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna formuleras detta på följande sätt:

EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna **Artikel 52.1: De garanterade rättigheternas räckvidd**

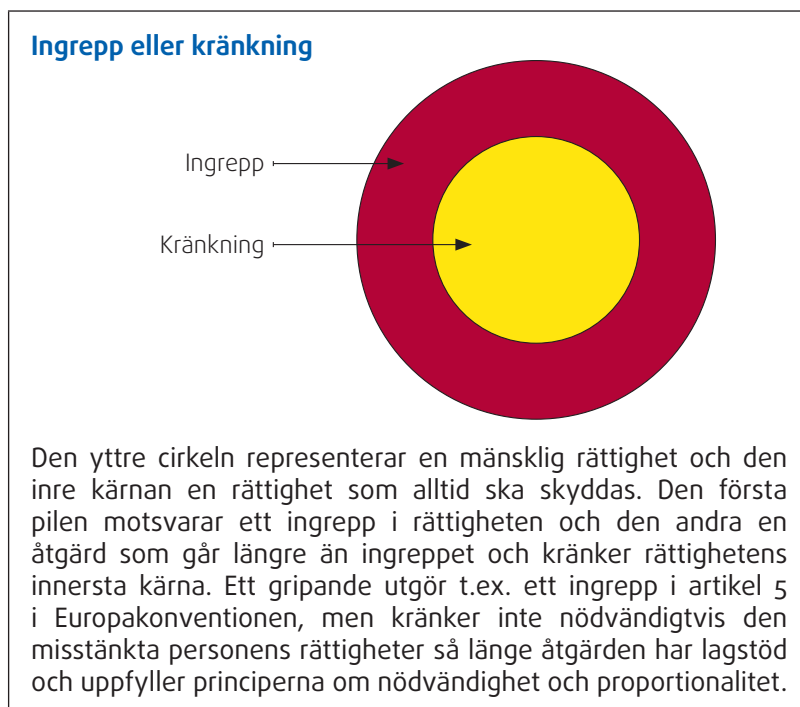
Varje begränsning i utövandet av de rättigheter och friheter som erkänns i denna stadga ska vara föreskriven i lag och förenlig med det väsentliga innehållet i dessa rättigheter och friheter. Begränsningar får, med beaktande av proportionalitetsprincipen, endast göras om de är nödvändiga och faktiskt svarar mot mål av allmänt samhällsintresse som erkänns av unionen eller behovet av skydd för andra människors rättigheter och friheter.

I artikel 8 i Europakonventionen om rätten till privat- och familjeliv ges ett specifikt exempel:

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna **Artikel 8: Rätt till skydd för privat- och familjeliv**

1. Var och en har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.
2. Offentlig myndighet får inte ingripa i denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till den nationella säkerheten, den allmänna säkerheten eller landets ekonomiska välbefinnande, till förebyggande av oordning eller brott, till skydd för hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.

Polisens ingrepp och mänskliga rättigheter

Vad gäller polisens inkräktande respektive ingrepp i mänskliga rättigheter anges följande i bakgrundsinformationen: "Eftersom polisåtgärder kan vara inkräktande till sin karaktär ligger de generellt sett nära ett ingrepp i en mänsklig rättighet." Här följer några exempel på polisingrepp i olika mänskliga rättigheter. Denna översikt kan vara användbar för att gå tillbaka och se vilka rättigheter som står på spel i olika scenarier.

Tabell 3.1: Exempel på polisingrepp i särskilda mänskliga rättigheter

Grundläggande rättigheter	Polisens ingrepp
Rätt till liv (artikel 2 i Europakonventionen och artikel 2 i EU-stadgan)	<ul style="list-style-type: none"> All polisanvändning av dödligt våld (se fallstudie B)
Förbud mot tortyr (artikel 3 i Europakonventionen och artikel 4 i EU-stadgan)	<ul style="list-style-type: none"> Tortyr (se modul 4)
Rätt till frihet och personlig säkerhet (artikel 5 i Europakonventionen och artikel 6 i EU-stadgan)	<ul style="list-style-type: none"> Alla formella gripanden Inskränkningar i den fysiska rörligheten av viss varaktighet (se fallstudie A)
Rätt till en rättvis rättegång (artikel 6 i Europakonventionen och artiklarna 47 och 48 i EU-stadgan)	<ul style="list-style-type: none"> Alla påföljder som bygger på straff- eller förvaltningsrätt Polisutredningar
Rätt till skydd för privat- och familjeliv, hem och korrespondens, inbegripet dataskydd (artikel 8 i Europakonventionen och artiklarna 7 och 8 i EU-stadgan)	<ul style="list-style-type: none"> Id-kontroll Indragning av id-kort Kontroll och visitering Husrannsakan av privata lokaler Förbud för förövaren att vara i närheten av den som har utsatts för våld i hemmet eller gå in i deras gemensamma bostad Video- eller kommunikationsövervakning Behandling av personuppgifter, datautvinning
Rätt till mötes- och föreningsfrihet (artikel 11 i Europakonventionen och artikel 12 i EU-stadgan)	<ul style="list-style-type: none"> Polismyndigheters förbud mot demonstrationer Skingrande av en demonstration Förbud mot politiska partier eller sammanslutningar

Rättsstats- och laglighetsprinciperna

Ingrepp i mänskliga rättigheter måste ha lagstöd. Detta härrör från de grundläggande rättsstats- och laglighetsprinciperna. Rättsstatsprincipen innebär att staten/polisen måste agera i enlighet med lagen och att det finns mekanismer för att ifrågasätta lagligheten när det gäller statens handlande eller försumelse. Laglighetsprincipen ger ett grundläggande skydd mot staters godtyckliga agerande. Rättsstats- och laglighetsprinciperna utgör grundpelare för människorättssystemet och rättssystemet i stort.

Ingrepp i mänskliga rättigheter måste uppfylla vissa krav. I vilken omfattning och grad som ingreppen tillåts beror på vilken rättighet som står på spel. Vissa rättigheter kan vara lagligt begränsade under vissa omständigheter (t.ex. artikel 8 i Europakonventionen om rätten till privat- och familjeliv eller artikel 11 i Europakonventionen om mötesfrihet), medan andra kan vara mycket lite lagligt begränsade (artikel 5 i Europakonventionen om rätten till frihet och personlig säkerhet) eller i vissa fall inte alls (artikel 3 i Europakonventionen om förbudet mot tortyr).

Som exempel kan nämnas att inskränkningar i rätten till personlig frihet endast godtas enligt de begränsade villkor som anges i artikel 5 i Europakonventionen:

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna

Artikel 5: Rätt till frihet och säkerhet

- [...] a) när någon är lagligen berövad friheten efter fällande dom av behörig domstol,
- b) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten, antingen därför att han underlåtit att uppfylla en domstols lagligen meddelade föreläggande eller i syfte att säkerställa ett fullgörande av någon i lag föreskriven skyldighet,
- c) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten för att ställas inför behörig rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha begått ett brott, eller när det skäligen anses nödvändigt att hindra honom från att begå ett brott eller att undkomma efter att ha gjort detta,
- d) när en underårig genom ett lagligen meddelat beslut är berövad friheten för att undergå skyddsuppfostran eller för att ställas inför behörig rättslig myndighet,
- e) när någon är lagligen berövad friheten för att förhindra spridning av smittosam sjukdom eller därför att han är psykiskt sjuk, alkoholmissbrukare, missbrukare av droger eller lösdrivare,
- f) när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten för att förhindra att han obehörigen reser in i landet eller som ett led i ett förfarande som rör hans utvisning eller utlämning.”

Nödvändighet och proportionalitet

Principerna om nödvändighet och proportionalitet är ofta centrala inslag i människorättsanalysen. Dessa principer är även grundläggande för professionellt polisarbete och ingår – om än under olika benämningar – i nationell polislagstiftning som (till viss del) föregår människorättslagstiftningen.

Att förstå principerna om nödvändighet och proportionalitet är särskilt viktigt för polisen eftersom de måste använda rätt åtgärder effektivt och adekvat för att hantera risker och hot både mot andra och mot sig själva. I fall som gäller polisens våldsanvändning, särskilt dödligt våld, är det extra viktigt att grundligt granska de huvudpunkter som ska beaktas i fråga om nödvändighet och proportionalitet. Att följa proportionalitetsprincipen är en av polisarbetets största utmaningar: att överväga olika alternativ, balansera olika intressen mot varandra, identifiera de åtgärder som är minst ingripande och bestämma sig för vilken åtgärd som är rätt att vidta. Detta är särskilt svårt i stressiga eller farliga situationer där händelseförloppet snabbt utvecklas.

Proportionalitetsprincipen måste internaliseras och kännas helt självklar. Sådan internalisering kräver praktisk tillämpning av teorier om mänskliga rättigheter samt lärande inom samtliga tre dimensioner: kunskaper, färdigheter och attityd.

Synsätt i fråga om nödvändighet och proportionalitet

Ex ante: I denna del av människorättsanalysen undersöks det ögonblick då polisens åtgärd vidtas. När man gör en människorättsanalys av en situation måste man fråga sig om en åtgärd var rimlig och proportionerlig vid den tidpunkt då den vidtogs, även om det senare skulle visa sig att polisens antaganden eller information gällande t.ex. vissa faror var felaktiga.

Organisatorisk försumlighet: Att utvärdera proportionalitet omfattar mer än bara den sista fasen i en polisinsats då poliser måste agera/reagera på ett faktiskt eller uppfattat hot. Hela insatsens lämplighet – planering och genomförande – måste också beaktas.

Arbetsblad 1: Skyldighet att respektera

Fallstudie A: Gripande och förvar – rätten till personlig frihet

Rätten till frihet och säkerhet enligt artikel 2 i Europakonventionen var den primära mänskliga rättighet som stod på spel i fallstudie A som baseras på rättsfallet Witold Litwa mot Polen.

För att fastställa den rättsliga grunden för statens åtgärd ...

”Domstolen erinrar om att artikel 5 första stycket i konventionen innehåller en uttömmande lista över tillåtna grunder för frihetsberövande. Frihetsberövande är därför endast lagligt om det omfattas av någon av grunderna i artikel 5 a-f.” (Witold Litwa mot Polen, se fotnot 3, punkt 49)

”Domstolen menar att ordet ‘alkoholist’ i vardaglig mening åsyftar en person som är beroende av alkohol. I artikel 5.1 i konventionen används emellertid denna term i ett sammanhang som inbegriper en hänvisning till flera andra kategorier av individer, dvs. personer som sprider smitta, som är psykiskt sjuka, narkotikaberoende och hemlösa. Kopplingen mellan samtliga dessa personer är att de kan frihetsberövas för medicinsk behandling och/eller av socialpolitiska skäl. Av detta sammanhang är det därför legitimt att dra slutsatsen att ett övervägande skäl till att konventionen tillåter att de personer som anges i artikel 5.1 e frihetsberövas inte bara är att de är farliga för allmänheten utan också att frihetsberövande kan vara nödvändigt med hänsyn till deras egna intressen.” (Ibid., punkt 60)

”[...] Europadomstolen anser att enligt artikel 5.1 e i konventionen kan inte bara personer med den medicinska diagnosen ‘alkoholism’, utan även personer vars beteende och agerande under påverkan av alkohol utgöra ett hot mot allmän ordning eller sig själva. Sådana personer kan tas i förvar för att skydda allmänheten eller deras egna intressen, såsom hälsa eller personlig säkerhet.” (Ibid., punkt 61)

”Det betyder dock inte att artikel 5.1 e i konventionen kan tolkas som att det är tillåtet att frihetsberöva en individ enbart på grund av alkoholintag. Domstolen anser emellertid att artikel 5 inte innehåller någon bestämmelse som hindrar att den åtgärden tillämpas av staten gentemot en enskild person som missbrukar alkohol för att begränsa den skada som alkoholen orsakar denna person och allmänheten eller för att förhindra farligt beteende efter drickande. Vad gäller denna punkt konstaterar domstolen att det inte kan råda något tvivel om att skadlig användning av alkohol utgör en fara för samhället och att en person som är under påverkan kan utgöra en fara både för sig själv och för andra, oavsett om han är beroende av alkohol eller ej.” (Ibid., punkt 62)

“Europadomstolen upprepar att enligt artikel 5 i konventionen måste varje frihetsberövande vara ‘lagligt’, vilket inbegriper ett krav på att det måste ske ‘i enlighet med ett förfarande som föreskrivs i lag’. På den här punkten hänvisar konventionen i huvudsak till nationell lag och föreskriver en skyldighet att uppfylla dess väsentliga och processuella bestämmelser.” (Ibid., punkt 72)

I det här fallet hade det slagits fast att polisen följde förfarandet enligt nationell lagstiftning när de grep L och tog honom till tillnyktringsenheten. Där föreskrivs följande:

“Berusade personer som betar sig störande på allmänna platser eller arbetsplatser, och som är i ett tillstånd som kan äventyra deras egna eller andra personers liv eller hälsa tas till en tillnyktringsenhet, sjukhuset eller till sitt hem.”

Polsk lag av den 26 oktober 1982 om fostran till nykterhet och åtgärder för att förhindra alkoholism, artikel 40.

För att fastställa om statens ingrepp är nödvändigt och proportionerligt i förhållande till syftet ...

“[...] hyser Europadomstolen allvarliga tvivel om huruvida det kan sägas att sökanden uppfört sig, under påverkan av alkohol, på ett sådant sätt att han utgjorde ett hot mot allmänheten eller sig själv, eller att hans egen hälsa, välbefinnande eller personliga säkerhet var i fara. Europadomstolens tvivel förstärks av frihetsberövandets tämligen triviala faktaunderlag och det faktum att klaganden nästan är blind.”

Witold Litwa mot Polen, se fotnot 3, punkt 77

Denna nationella lag som är tillämplig i detta rättsfall *“föreskriver flera olika åtgärder som kan tillgås vid hanteringen av berusade personer, bland vilka frihetsberövande i en tillnyktringsenhet är den mest extrema. Enligt samma stycke behöver en berusad person inte nödvändigtvis ha frihetsberövats utan skulle lika gärna kunna ha förts av polisen till ett offentligt vårdställe eller sin bostad.”* (ibid., punkt 79)

Som framgår av bakgrundsinformationen gjordes det inga sådana överväganden, vilket utgjorde ett brott mot artikel 5.1 e i Europakonventionen.

Fallstudie B: Användning av dödligt våld mot misstänkta terrorister – rätten till liv

Vid en analys av fallstudie B konstaterades att rätten till liv enligt artikel 2 i Europakonventionen var den primära mänskliga rättighet som stod på spel.

För att fastställa om det fanns ett berättigat mål med åtgärden ...

”Enligt informationen myndigheterna hade fått ställdes de inför ett fundamentalt dilemma: samtidigt som de var tvungna att skydda Gibraltarbornas liv, inbegripet deras egna soldater, var de också tvungna att ta största hänsyn till att inte försöka använda sig av dödligt våld mot de misstänkta, mot bakgrund av de skyldigheter som föreskrivs enligt både inhemsk och internationell lagstiftning.”

Mc Cann m.fl. mot Storbritannien, se fotnot 8, punkt 192

För att fastställa om statens ingrepp var nödvändigt och proportionerligt i förhållande till syftet ...

”Myndigheterna stod inför en aktiv enhet inom IRA [Irländska republikanska armén, tillagt] bestående av personer som tidigare var dömda för bombdåd och kända bombexperter. Att döma av tidigare aktioner hyste IRA ett stort förakt för människoliv, vilket också omfattade deras egna medlemmar.” (Mc Cann, punkt 193)

”Soldaterna som genomförde skjutningen (A, B, C och D) hade fått höra av sina överordnade att det fanns en bilbomb på plats som kunde detoneras av någon av de tre misstänkta genom en radiostyrd enhet som de skulle kunna bära dolt, att denna anordning skulle kunna aktiveras genom att man tryckte på en knapp och att de sannolikt skulle komma att detonera bomben om de blev trängda och därigenom orsaka ett stort antal döda och allvarligt skadade samt att de sannolikt var beväpnade och skulle motsätta sig att gripas.” (Ibid., punkt 195)

”De handlingar som de genomförde på order av sina överordnade uppfattades därför som absolut nödvändiga för att skydda oskyldiga människoliv. Europadomstolen ansåg att statstjänstemännens användning av våld för att uppnå ett av målen enligt artikel 2.2 i konventionen kunde vara berättigad enligt denna bestämmelse, om den grundades på att de hade en god tro som av goda skäl uppfattades gälla vid den aktuella tidpunkten, men senare visade sig vara ett misstag. Att kräva något annat vore att lägga en oralistisk börda på staten och dess brottsbekämpande personal under tjänstutövning, vilket kanske skulle äventyra både deras och andras liv.”

”På grund av myndigheternas skyldighet att respektera de misstänkta rätt till liv måste de utvärdera den tillgängliga informationen med största tänkbara noggrannhet innan de överlämnade den till soldaterna vars användning av skjutvapen per automatik innebar att de sköt för att döda.” (Ibid., punkt 211)

”Soldaternas reflexartade handlande i detta hänseende visade att de saknade den försiktighet vid användning av vapen som man kan förvänta sig av brottsbekämpande personal i ett demokratiskt samhälle, även när de hade att göra med farliga misstänkta terrorister. Denna brist från myndigheternas sida visade att lämplig försiktighet inte hade iakttagits vad gäller att kontrollera och organisera arresteringsoperationen.” (Ibid., punkt 212)

Arbetsblad 2: Skyldighet att skydda³

Fallstudie C: Hantera en demonstration och en motdemonstration – rätten till mötesfrihet

Vid en analys av fallstudie C konstaterades att rätten till mötesfrihet enligt artikel 11 i Europakonventionen var den primära mänskliga rättighet som stod på spel.

”En demonstration kan väcka anstöt eller föregelse bland personer som motsätter sig de tankegångar eller krav som den syftar till att uppmärksamma. Deltagarna måste emellertid kunna genomföra demonstrationen utan att behöva befara att de ska utsättas för fysiskt våld av sina motståndare. Sådana farhågor skulle kunna avskräcka organisationer eller andra grupper som stöder gemensamma tankegångar eller intressen från att öppet uttrycka sina ståndpunkter om ytterst kontroversiella frågor som påverkar samhället. I en demokrati får rätten till motdemonstrationer inte utvidgas till att omfatta förhindrandet av rätten att demonstrera.

En verklig, effektiv mötesfrihet får därför inte reduceras till enbart en skyldighet från statens sida att inte ingripa: en helt igenom negativ inställning skulle inte vara förenlig med målet och syftet för artikel 11.”

Plattform Ärzte für das Leben mot Österrike, se fotnot 14, punkt 32

För att fastställa om staten har vidtagit rimliga och lämpliga åtgärder för att skydda tillämpliga mänskliga rättigheter ...

”Även om konventionsstaterna är skyldiga att vidta rimliga och lämpliga åtgärder för att möjliggöra att lagliga demonstrationer kan genomföras fredligt, kan de inte utfärda några absoluta garantier och har stort handlingsutrymme för att välja de medel som ska användas.” (Ibid., punkt 34)

Vi ser närmare på skälen till att Europadomstolen ansåg att polisen vidtog rimliga och lämpliga åtgärder för att skydda demonstranterna:

”För det första ska det framhållas att den demonstration som abortförespråkarna hade planerat till samma tid och plats som Platforms demonstration var förbjuden. Vidare hade ett stort antal uniformerade och civilklädda poliser placerats ut längs den först planerade vägen och polisens representanter undandrog inte den sökande organisationen sitt skydd ens sedan den hade beslutat att ändra färdvägen, trots polisens invändningar. Slutligen uppkom det inga skador eller allvarliga sammanstötningar, utan motdemonstranterna skanderade slagord, viftade med banderoller och kastade ägg eller gräsklumpar. Detta hindrade inte processionen och utomhusgudstjänsten från att kunna slutföras. Särskilda upplöppskontrollerande enheter ställde sig mellan de olika grupperna när stämningen blev såpass upphetsad att våld hotade att bryta ut.” (Ibid., punkt 37)

3. de Schutter, O. (2010), *International Human Rights Law*, Cambridge et al., Cambridge University Press, s. 365.

Fallstudie D: Våld mot kvinnor – rätten till liv

Vid en analys av fallstudie D konstaterades att rätten till liv enligt artikel 2 i Europakonventionen var den primära mänskliga rättighet som stod på spel.

”Domstolen upprepar att artikel 2.1 första meningen föreskriver att staten inte bara ska avstå från att avsiktligt och olagligt beröva någons liv, utan också vidta lämpliga åtgärder för att skydda livet för dem som befinner sig inom dess jurisdiktion. Detta innebär att det är en stats främsta skyldighet att säkerställa rätten till liv genom att införa effektiva straffrättsliga bestämmelser för att avskräcka från brott mot denna person samt att införa straffmekanismer för att förhindra, undertrycka och bestraffa överträdelser av sådana bestämmelser. Under vissa omständigheter utvidgas detta även till att myndigheterna har en positiv skyldighet att vidta preventiva operativa åtgärder att skydda en person vars liv hotas till följd av kriminella handlingar från en annan individ.”

Opuz mot Turkiet, se fotnot 19, punkt 128

”När myndigheterna gång på gång beslutat att avbryta de straffrättsliga förfarandena mot O hänvisade de enbart till att de inte behövde lägga sig i det som de uppfattade som ett ’familjeärende’. Myndigheterna hade uppenbarligen inte övervägt motiven till att anmälningarna drogs tillbaka, trots att O:s fru och svärmor hade uppgett för åklagarmyndigheten att de känt sig tvungna att göra detta på grund av O:s dödshot och påtryckningar. Det var också påfallande att offren hade dragit tillbaka sina anmälningar när O hade varit frigiven eller släppts ur häktet.” (Ibid., punkt 143)

För att fastställa om staten har vidtagit rimliga och lämpliga åtgärder för att skydda tillämpliga mänskliga rättigheter ...

”Med tanke på svårigheterna att bedriva polisarbete i moderna samhällen, det mänskliga beteendets oförutsägbarhet samt de operativa val som måste göras i fråga om prioriteringar och resurser ska den positiva skyldighetens räckvidd tolkas på ett sådant sätt att det inte medför en omöjlig eller oproportionerlig börda för myndigheterna. Alla påstådda livsfaror kan därför inte leda till konventionskrav om att myndigheterna ska vidta operativa åtgärder för att förhindra att faran materialiseras. För att det ska uppstå en positiv skyldighet måste det fastställas att myndigheterna kände till eller borde ha känt till att det förelåg en reell och omedelbar livsfara för en viss person till följd av en tredje parts kriminella handlingar samt att de inom ramen för sina befogenheter underlätit att vidta åtgärder som enligt en rimlighetsbedömning skulle ha kunnat förväntas undvika den faran.” (Ibid., punkt 129)

De lokala myndigheterna kunde i själva verket ha beslutat om skyddsåtgärder eller förbjudit O att kontakta, kommunicera med eller närma sig O:s svärmor eller att vistas inom vissa fastställda områden. Till svar på de upprepade framställningarna från O:s mor om skydd hade myndigheterna tvärtom förhållit sig passiva, bortsett från att de förhört honom och sedan släppt honom. Dessutom saknade det straffrättsliga systemet en avskräckande effekt i det aktuella fallet.

Fördjupning

Fördjupning 1: Scenarioträning på Österrikes polisskolor

Syfte:

Österrikes polisskolor använder scenarioträning för att hjälpa deltagarna att internalisera proportionalitetsprincipen. I korta rollspelssekvenser (fordonskontroll, våld i hemmet, kontroll och visitering osv.) får deltagarna spela upp en situation och därefter reflektera kring sin förmåga att tillämpa människorättsnormer i praktiken, särskilt proportionalitetsprincipen, i enlighet med polisernas roll som beskyddare av de mänskliga rättigheterna och tjänsteleverantörer.

Mål:

Kunskap

- förstå proportionalitetsprincipen inom ramen för människorättsanalysen och känna till de relevanta frågorna i samband med detta
- förstå vad det innebär att tillämpa ett människorättsperspektiv och anpassa det till polisens roll i ett demokratiskt samhälle

Attityd

- reflektera över sitt eget synsätt och beteende som reaktion på svåra situationer, vilket resulterar i en mer öppen och medveten syn på sina egna bevekelsegrunder för åtgärder och reaktioner
- uppleva en situation från ett annat perspektiv (som förövare, som offer)
- göra en empatisk analys av motparten för att kunna hantera situationen
- uppskatta återkoppling och personlig reflektion som ett permanent lärandeverktyg i en professionell miljö

Färdigheter

- utveckla kommunikationsfärdigheter i svåra situationer
- tillämpa människorättsanalys i en konkret situation
- träna förmågan att använda våld i proportionerlig omfattning, oavsett vilka utmaningar som motparten innebär

Förutsättningar:

- Tid: hela kursen omfattar flera dagar
- cirka 2 dagar till introduktionen
- cirka 1 dags diskussion av läsmaterialet som används som bakgrundsinformation
- 1 dag per scenario (inklusive reflektion) – beroende på gruppens storlek

Utrustning:

- teknisk utrustning för att spela in rollspelet och visa upp det i helgrupp
- ett antal vägledande principer som beskriver polisens roll
- bakgrundsinformation/läsmaterial
- gruppstorlek: 20–25 personer

Fördjupning 1
Beskrivning:
*Scenarioträning på
Österrikes polisskolor*

- ❶ **Inledning:** Reflektera över polisens roll, polisarbetets mål och principer i fråga om scenarioträningen.
- ❷ **Scenarier:** Bygg upp scenarierna. Övningsledarna spelar huvudrollerna som motparter och driver handlingen i önskad riktning. Deltagarna hjälper till genom att spela de övriga aktörernas roller. De deltagare som spelar poliser måste hantera situationen och komma fram till lämpliga lösningar. Efter varje scenario diskuteras övningen igenom under ledning av övningsledarna.
- ❸ **Videofeedback och reflektion:** När alla deltagarna har spelat upp ett scenario samlas deltagarna i helgrupp. Varje scenario har spelats in på video och visas i helgrupp. Deltagarna uppmanas återigen att ge återkoppling och får möjlighet att lära sig av den detaljerade analysen av hur de har agerat. Scenarierna "översätts till" människorättsrelevanta aspekter.

Utbildningstips: att använda scenarioträning

Tanken med scenarioträningen är att kombinera teori och praktik (i fråga om mänskliga rättigheter). Endast då kommer deltagarna att förstå sitt eget ansvar för att förhindra maktmissbruk och kränkningar av mänskliga rättigheter i framtiden. Det är först när deltagarna ställs inför scenarier och möter icke-samarbetsvilliga och aggressiva personer som de verkligen förstår situationen och kopplingarna till de mänskliga rättigheterna.

Fördjupning 2:
*Scenarioträning för den
tyska delstatspolisen
i Nordrhein-Westfalen*

Syfte:

Under den tyska polisutbildningen tränas studenterna praktiskt ungefär på samma sätt som i Österrike. Människorättsutbildning som utgår från scenarier och rollspel syftar till att avspegla det faktiska polisarbetet. Men till skillnad från i Österrike är det i Tyskland professionella, externa skådespelare som spelar rollerna som offer och/eller förövare. Deltagarna spelar endast polisernas roller. Anledningen till detta är att man har varit rädd att det skulle kunna vara stigmatiserande för deltagarna att spela offer och/eller förövare. Skådespelarna har förberedda manus som bestämmer händelseförloppet, vilket deltagarna sedan analyserar i efterhand.

Förutsättningar:

- tid: cirka 2 timmar för varje rollspel med två personer (inklusive instruktioner och återkoppling)
- möjlighet till teoretiska förberedelser under några veckor före rollspelen

Utrustning:

- rollspelet byggs upp (så realistiskt som möjligt), lokaler, rekvisita etc.
- gruppstorlek: 12 personer (riktar sig till polisaspiranter)

Fördjupning 2 Beskrivning:
Scenioträning för den tyska delstatspolisen i Nordrhein-Westfalen

- 1 **Teoretisk bakgrund:** Under flera veckors tid får deltagarna en teoretisk bas om de teman som tränas under rollspelen.
- 2 **Rollspel:** Scenarierna byggs upp som verkliga situationer i lokaler som lämpar sig för ändamålet. Professionella, externa aktörer spelar rollerna som motparter och följer förberedda manus med olika eskaleringssteg. Två deltagare spelar poliser som måste hantera situationen.
- 3 **Återkoppling:** Direkt efter rollspelet får de båda poliserna ge återkoppling om de resultat de har uppnått och hur de upplevde situationen. Därefter ger skådespelarna återkoppling utifrån sitt perspektiv. I nästa steg får alla övriga deltagare som har sett rollspelet komma med sina synpunkter. Till slut avrundar utbildarna med sina slutsatser. Därefter inleds ett nytt rollspel.

Utbildningstips: Avspeglar tänkbara verkliga situationer

Det är extremt viktigt att manus och rollspel avspeglar tänkbara verkliga situationer så realistiskt som möjligt. Samarbetet med professionella, externa skådespelare som deltagarna inte känner sedan tidigare, simulerar på ett effektivt sätt polisens interaktion med samhället. Förberedelserna inför/reflektionerna efter rollspelen är precis lika viktiga.

MODUL 4: FÖRBUD MOT TORTYR OCH OMÄNSKLIG ELLER FÖRNEDRANDE BEHANDLING

Inledning	119
Övningar – Version 1: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel	
Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier	120
Arbetsblad – Övning – Version 1: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel.....	123
Arbetsblad – Övning – Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier A och B	125
Bakgrundsinformation	127
1. Viktiga begrepp	127
2. Vad är omänsklig eller förnedrande behandling och bestraffning?	128
3. Övning – Version 1: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel.....	129
a) Milgramexperimentet.....	130
b) Stanfordexperimentet.....	130
4. Övning – Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier A och B.....	131
Kompletterande material.....	133

Förbud mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling och bestraffning

Inledning

I den här modulen tar vi upp frågan om förbud mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning i samband med mänskliga rättigheter och polisarbete. Rätten till frihet från tortyr och annan misshandel är absolut och får varken begränsas eller kränkas. Detta är särskilt relevant inom polisarbetet eftersom polisen till skillnad från andra personer får använda våld eller inskränka vissa rättigheter när så krävs, t.ex. under gripanden eller förhör av misstänkta. Sådana situationer kan ge upphov till frågor om förbudet mot tortyr och misshandel.

I den här modulen försöker vi belysa ämnets komplexa rättsliga, etiska och systemrelaterade aspekter för att hjälpa poliser att förstå hur och varför tortyr och misshandel kan förekomma i olika situationer. Den här kunskapen kan hjälpa dem att erbjuda ett mer effektivt hinder och skydd mot överträdelser av förbudet som deras eget och/eller andras agerande skulle kunna orsaka.

Detta kan vara en känsloladdad fråga. För att ta udden av det och inte lägga fokus på personlig skuld och moraliserande belyser modulen först system- eller situationsbetingade faktorer som främjar eller motverkar felaktigt agerande från polisens sida. Att analysera sådana externa aspekter bidrar till en differentierad syn på polisens tjänstemissbruk.

Denna modul syftar också till att ge kunskap om definitionen av tortyr, det absoluta förbudet mot tortyr samt distinktionen mellan berättigad behandling och omänsklig eller förnedrande behandling. Här undersöker vi också sambandet mellan förbudet mot tortyr, omänsklig och förnedrande behandling samt principerna om nödvändighet och proportionalitet, tjänstemissbruk från polisens sida samt dess konsekvenser.

Övningar – Version 1: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel

Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier

Syfte:

Rätten till frihet från tortyr och annan misshandel är en av de allra mest grundläggande mänskliga rättigheterna och många polisrelaterade diskussioner om mänskliga rättigheter är på något sätt kopplade till denna rätt. Detta är ett "klassiskt" tema inom polisutbildningen och behöver behandlas ingående. Det väcker viktiga och relaterade rättsliga, etiska och samhällsvetenskapliga aspekter.

Mål:

Kunskap

- förstå det rättsliga begreppet tortyr och annan grym, om
- änsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
- känna till polisens konkreta skyldigheter att respektera, skydda och säkerställa denna mänskliga rättighet
- känna till systembetingade förhållanden/situationsfaktorer som tenderar att
 - främja tjänstemissbruk
 - förhindra tjänstemissbruk

Attityd

- ha en väl underbyggd ståndpunkt om att tortyr och annan misshandel inte utgör legitima polisverktyg

Färdigheter

- kunna diskutera etiska dilemman inom detta känsliga område med andra poliser

Förutsättningar:

- tid: 70–100 minuter
- utrustning:
 - arbetsblad 1 och 2 med diskussionsfrågor, rollspel och fallstudier
 - valfritt: powerpoint-presentation och projektor
- lokaler: ett samlingsrum och två grupprum
- gruppstorlek:
 - version 1 – högst 20–25 personer: från mellanchefsnivå till högre chefsnivå
 - version 2 – högst 15–30 personer: varierade perspektiv utifrån gruppstorlek

Övning – Version 1: Beskrivning – Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel

- 1 Presentera övningens syfte och mål.
- 2 Förklara och diskutera kortfattat definitionen av tortyr och annan misshandel samt dess rättsliga, etiska och samhällsvetenskapliga aspekter. (cirka 15–20 minuter)
- 3 Dela ut modul 4 – Övning version 1 – Arbetsblad.
- 4 Dela upp deltagarna i grupper med 4–5 personer och diskutera påståendena. (cirka 30 minuter)
- 5 Besvara eventuella frågor som uppkommer under grupparbetet.
- 6 Låt grupperna presentera sitt arbete i helgrupp.
- 7 Sammanfatta de viktigaste punkterna och ge anpassad återkoppling. Utgå vid behov från materialet som finns i bakgrundsinformation.

Övning – Version 2¹: Beskrivning – Misshandelsrollspel och fallstudier

- ❶ Presentera rollspelet och dela ut arbetsbladen. (5 minuter)
- ❷ Bilda sex arbetsgrupper (varje grupp får välja ett perspektiv: offrets föräldrar, den misstänktes föräldrar, den misstänktes advokat, polischefen, polisfackets representant som företräder polisen som vägrade följa polischefens order, en icke-statlig organisation som arbetar för mänskliga rättigheter) och utse en företrädare för varje grupp. Företrädaren ska spela denna roll i tv-debatten. Arbetsgruppen hjälper företrädaren att ta fram argument som passar för hans/hennes roll i debatten: Vilken är hans/hennes ståndpunkt? Ställer han/hon sig bakom polisens reaktion eller ej? (cirka 20 minuter)
- ❸ Rundabordsdiskussion. Deltagarna i diskussionen är
 - offrets föräldrar, den misstänktes föräldrar, den misstänktes advokat, polischefen, polisfackets representant (som företräder polisen som vägrade följa polischefens order), en icke-statlig organisation som arbetar för mänskliga rättigheter.
 - Ytterligare perspektiv kan läggas till vid behov. Utbildaren leder tv-debatten. (cirka 20 minuter)
- ❹ Diskutera igenom rollspelet och besvara de frågor som ställdes i arbetsbladet. (cirka 20 minuter)
- ❺ Uppmana deltagarna att på egen hand gå igenom fallstudierna A och B. (cirka 5–10 minuter)
- ❻ Diskutera rollspelet och de båda fallstudierna och uppmana deltagarna att jämföra dem och ställa dem mot varandra, med fokus på att förstå hur tortyr/misshandel kan uppstå under olika omständigheter.
- ❼ Diskutera igenom rollspelet och de båda fallstudierna och resonemanget bakom det absoluta förbudet mot tortyr.
- ❽ Sammanfatta de viktigaste punkterna och ge anpassad återkoppling. Utgå vid behov från materialet som finns i bakgrundsinformationen. (cirka 25 minuter)

1. Denna övning har utvecklats av Günther Berghofer, österrikisk polischef, och Gudrun Rabussay-Schwald, medförfattare till denna vägledning.

Arbetsblad – Övning – Version 1²: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel

Inom samhällsvetenskaplig forskning om polisvåld har man identifierat ett antal strukturella förhållanden som har betydelse för förekomsten av tjänstemissbruk bland poliser. Här följer en uppräknig av några av de viktigaste faktorerna:

Förhållanden som främjar tjänstemissbruk:

- Organisationen är relativt isolerad från andra organisationer och samhället.
- Det förekommer slutna organisatoriska enheter.
- Det finns en dominans av män, ofta från lägre socioekonomiska sektorer.
- Arbetsmiljön kännetecknas av en stelbent syn där man fokuserar på samhällslivets mer problematiska aspekter.
- Det finns en skillnad mellan vad som är lagligt och vad som förefaller vara legitimt och riktigt ("de kommer ju ändå inte att bli bestraffade").
- Det finns relativt fasta bilder av vem som är "de andra" i polisarbetet (stereotyp syn på grupper och tankesätt som utgår från fasta handlingsmönster).
- "De andras" reaktion tenderar att underbygga dessa bilder (självuppfyllande profetia).
- "De andras" makt och risken för att dessa "andra" ska komma med klagomål anses vara låg.
- Det finns en stark (sub)-kulturell kunskap som skiljer sig från den "officiella" bilden.
- Polisen och/eller den "andra" sidan har en dåligt utvecklad kommunikationsförmåga.

Förhållanden som förhindrar tjänstemissbruk:

- Blandade funktionella och organisatoriska grupper (från olika polisenheter).
- Välutvecklade kommunikationsstrukturer mellan ledning och poliser.
- Varierande arbetsmiljö.
- Ledningen uppmärksammar och berömmar bra polisarbete.
- Tydlig medvetenhet om människans värdighet som princip för mänskliga rättigheter och polisinsatser.
- Öppenhet och mångfald i samhällsrelationer med polisen.
- Många och varierade kontakter med olika offentliga grupper, däribland minoritetsgrupper.
- Hög grad av identifiering med närmiljön.
- Obetydligt fokus på den egna gruppen (vänner, aktiviteter osv.).
- Heterogenitet/varierad sammansättning (ålder, kön, etniskt ursprung, sexuell läggning).
- Lättillgängliga rådgivningsstrukturer.
- Psykosocialt stöd/reflektion efter svåra arbetsrelaterade händelser, långsiktig verksamhet.

2. Vissa delar av arbetsbladen baseras på Behr, R. (2006), *Polizeikultur. Routinen – Rituale – Reflexionen. Bausteine zu einer Theorie der Praxis der Polizei*, Wiesbaden, s. 88 ff.

Arbetsblad – Övning – Version 1: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel *(forts.)*

Diskussionsfrågor:

1. Utifrån din konkreta arbetserfarenhet, vilka av dessa faktorer känns relevanta för dig?
2. Utifrån din konkreta arbetserfarenhet, vilka av dessa faktorer känns inte relevanta för dig?
3. Om du ombads att börja arbeta med en av dessa faktorer, var skulle du börja?

Arbetsblad – Övning – Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier A och B

Rollspel: Kidnappingsfall

En eller flera gärningsmän kidnappar en sexårig pojke och kräver en stor lösensumma. Polisen börjar genast undersöka vad som har hänt. Deras undersökningar följs med stort intresse av allmänheten eftersom pojken är astmatisk och behöver få sin medicin omgående – annars kan han kvävas. Den biträdande polischefen och hans team griper en man som har varit synlig tillsammans med pojken strax innan han försvann. Annan bevisning pekar också starkt i riktning mot den misstänkte mannen. Men under förhör förnekar han att han skulle ha något med kidnappningen att göra. Den biträdande polischefen fruktar för pojkens säkerhet. Eftersom bevisningen är stark och man börjar få ont om tid ger han order om att hota den misstänkta mannen med tortyr om han fortsätter att vägra berätta var han har gömt barnet. Han hävdar att den här metoden är berättigad under de här omständigheterna. En polis vägrar att utföra hans order av rättsliga och etiska skäl.

Frågor att förbereda inför tv-debatten:

Hur känner du inför den här situationen i din roll som XYZ?

Hur ser du på de åtgärder som har vidtagits av de berörda poliserna (biträdande polischefen, polisen som vägrade lyda order) i den här situationen?

Är det motiverat att hota den misstänkte med tortyr i den här situationen? Varför? Varför inte?

Hur skulle du ha agerat i den här situationen (som polis/som kidnappingsoffrets anhöriga)?

Hur förväntar du dig att polisen agerar i den här situationen?

Arbetsblad – Övning – Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier A och B – Medicinsk omvårdnad och narkotikahandel (forts.)

Fallstudie A: Förvar

Sex poliser grep H den 5 oktober 1989³. De kastade in en chockgranat, gick in i H:s lägenhet och tvingade ner honom på golvet. De satte på honom handfängsel och huva och tog honom därefter till polisens centralstation för förhör. Först när han kom till fängelset nästa dag fick han möjlighet att byta kläder. Den tredje dagen bad han att få träffa en läkare. Han undersöktes först åtta dagar efter gripandet och röntgen visade då att han hade ett brutet revben.

Fallstudie B: Förhör

Polisen grep R för narkotikahandel⁴. R uppgav att poliserna som hade förhört honom hade kommit med grova förolämpningar och sedan upprepade gånger hade misshandlat honom för att tvinga ur honom en bekännelse. De slog med knytnäven mot hans huvud, njurar och högerarm och sparkade på hans lår och njurar. De slet tag i hans hår och drog honom till golvet för att banka hans huvud mot golvet.

Poliserna uppgav däremot att R hade halkat när han steg ur bilen – försedd med handfängsel – och att hans högerarm då hade slagit i baddörren. Dessa skador inträffade innan förhöret ägde rum.

När R frigavs gick han till sjukhuset för att bli undersökt och läkarna upptäckte blåmärken både på högerarmens insida och utsida.

Det råder ingen tvekan om att R hade fått sina skador under tiden som han satt i polisens förvar. Under den tiden stod han helt och hållet under polisernas kontroll. I brist på tillräcklig bevisning kunde ingen enskild polis konstateras vara skyldig. Enligt Europakonventionen är emellertid landet X skyldigt att lämna en trovärdig förklaring till hur sökandens skador har uppkommit.

3. Europadomstolen, Hurtado mot Schweiz, nr 17549/90, 28 januari 1994.

4. Europadomstolen, Ribitsch mot Österrike, nr 18896/91, 4 december 1995.

Bakgrundsinformation

Denna bakgrundsinformation innehåller vägledning om modulövningar och arbetsblad på temat tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling. Bakgrundsinformationen är upplagd på följande sätt:

1. Viktiga begrepp
2. Vad är omänsklig eller förnedrande behandling och bestraffning?
3. Övning version 1 – Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel
 - a) Milgramexperimentet
 - b) Stanfordexperimentet
4. Övning version 2 – Misshandelsrollspel och fallstudier A och B

1. Viktiga begrepp

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, artikel 3
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 4

Ingen får utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Förbudet mot tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning ingår i artikel 3 i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och i artikel 4 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Till skillnad från de flesta andra rättigheter är förbudet mot tortyr och omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning absolut. Detta innebär att det inte finns något som rättfärdigar sådan behandling av personer att det utgör tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling.

En mer detaljerad definition av tortyr finns även i artikel 1 i tortyrkonventionen. Denna definition har använts av Europadomstolen i samband med rättspraxis som rör artikel 3 i Europakonventionen.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
Artikel 1

Med begreppet tortyr avses "varje handling genom vilken allvarlig smärta eller svårt lidande, fysiskt eller psykiskt, medvetet tillfogas någon antingen för sådana syften som att erhålla information eller en bekännelse av honom eller en tredje person, att straffa honom för en gärning som han eller en tredje person har begått eller misstänks ha begått eller att hota eller tvinga honom eller en tredje person eller också av något skäl som har sin grund i någon form av diskriminering, under förutsättning att smärtan eller lidandet åsamkas av eller på anstiftan eller med samtycke eller medgivande av en offentlig tjänsteman eller någon annan person som handlar såsom företrädare för det allmänna. Tortyr innefattar inte smärta eller lidande som uppkommer enbart genom eller är förknippade med lagenliga sanktioner.

2. Vad är omänsklig eller förnedrande behandling och bestraffning?

Enligt Europadomstolens rättspraxis krävs följande för att behandling ska anses vara "omänsklig eller förnedrande":

- en persons lidande och förnedring måste gå utöver vad som är oundvikligt i samband med en legitim behandling eller bestraffning,⁵
- misshandeln av en person måste nå en viss svårighetsgrad⁶, beroende på de konkreta omständigheterna i ett fall vad gäller bland annat
 - behandlingens varaktighet,
 - de fysiska och/eller psykiska effekterna på personen,
 - personens kön, ålder och hälsostatus⁷.

För frihetsberövade personer gäller att varje användning av fysiskt våld som inte är absolut nödvändig på grund av deras eget agerande minskar människans värdighet och utgör i princip en kränkning av artikel 3 i Europakonventionen⁸.

Vid sin bedömning av om en bestraffning eller behandling är "förnedrande" enligt artikel 3 i Europakonventionen beaktar Europadomstolen

- om syftet med behandlingen är att förnedra och förödmjuka personen⁹ och, alternativt,
- om följderna av denna behandling påverkar hans eller hennes personlighet negativt på ett sätt som är oförenligt med artikel 3¹⁰.
- Förnedrande behandling har också bedömts omfatta behandling som ska framkalla känslor av fruktan, ångest och underlägsenhet som är förnedrande och förödmjukande för offret och eventuellt kan bryta personens fysiska eller moraliska motstånd¹¹. Att belägga en läkare med handfängsel inför hans familj och grannar utan några belägg för att han utgjorde en fara ansågs t.ex. väcka sådana känslor och utgjorde därmed förnedrande behandling¹².

"Tortyr" enligt domstolarnas tolkning av definitionen i FN:s tortyrkonvention

- åsamkar allvarlig smärta eller svårt lidande, fysiskt eller mentalt,
- sker avsiktligt,
- har ett visst syfte: att få information, en bekännelse, som bestraffning, förödmjukelse eller av diskriminerande skäl,
- utförs av en offentlig tjänsteman eller åtminstone med hans/hennes medgivande (offentliga tjänstemän måste vara involverade på något sätt, antingen genom att agera direkt själva eller också genom att underlåta att vidta lämplig åtgärd för att förhindra att andra utför tortyr).

Hur skiljer man mellan tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling?

Följande tre huvudkriterier ska beaktas när det fastställs om en handling utgör tortyr eller omänsklig/förnedrande behandling.

- 1. Avsiktighet:** Avsikterna med en persons handlingar måste övervägas. Tortyr kan inte uppstå "av en slump". Omänsklig eller förnedrande behandling kan däremot orsakas av underlåtenhet eller oavsiktliga konsekvenser av handlingar, t.ex. att orsaka en frihetsberövad person smärta eller lidande på grund av uppmärksamhet.

5. Europadomstolens dom av den 26 oktober 2000 i mål nr 30210/96, *Kudla mot Polen*, punkt 92.

6. Europadomstolens dom av den 25 april 1978 i mål nr 5856/72, *Tyrer mot Storbritannien*, punkt 30.

7. Europadomstolens dom av den 3 april 2001 i mål nr 27229/95, *Keenan mot Storbritannien*, punkt 108; och av den 25 februari 1982 i mål nr 7511/76 och 7743/76, *Campbell och Cosans mot Storbritannien*, punkt 30.

8. Europadomstolens dom av den 4 december 1995 i mål nr 18896/91, *Ribitsch mot Österrike*, punkt 38.

9. Europadomstolens dom av den 25 februari 1982 i mål nr 7511/76 och 7743/76 *Campbell och Cosans mot Storbritannien*, punkt 30.

10. Ibid.

11. Europadomstolens dom av den 3 april 2001 i mål nr 27229/95, *Keenan mot Storbritannien*, punkt 109.

12. Europadomstolens dom av den 6 mars 2007 i mål nr 27473/02, *Erdogan Yagiz mot Turkiet*.

2. Smärtans svårighetsgrad: Misshandeln måste nå en viss svårighetsgrad för att omfattas av artikel 3 i Europakonventionen¹³. Bedömningen av lägstanivån är relativ: den beror på behandlingens varaktighet, dess fysiska och/eller mentala effekter samt i vissa fall offrets kön, ålder och hälsostatus¹⁴. För att avgöra om en viss behandling når miniminivån enligt artikel 3 i Europakonventionen måste därför samtliga omständigheter i ett visst fall beaktas. Gränslinjen mellan svårighetsgraderna är särskilt svår att dra mellan tortyr och omänsklig behandling. Eftersom mänskliga rättigheter utgör ett "dynamiskt instrument" påverkar även allmänhetens föränderliga medvetenhet och inställning var denna linje ska dras. Därför är det knappast överraskande att det förs en omfattande diskussion om huruvida svårighetsgraden är relevant och vilken grad som i så fall krävs. I ett europeiskt sammanhang har framför allt Europadomstolens rättspraxis avgörande betydelse.

- På 1970-talet fastställde Europadomstolen en hög svårighetsgrad i det välkända och mycket kritiserade rättsfallet Irland mot Storbritannien, där olika former av sensorisk deprivation som användes vid förhör av misstänkta terrorister (att förse dem med huva, utsätta dem för ett ihållande, monotont ljud, inte ge dem möjlighet att sova, frånta dem mat och vatten och låta dem stå mot en vägg) klassificerades som omänsklig behandling, men inte tortyr¹⁵.
- Denna höga tröskel gäller inte numera. Nuvarande standard fastställdes i rättsfallet Selmouni. Polisen slog, hotade och förödmjukade Selmouni under flera dagar för att få honom att erkänna ett brott. Detta fysiska och psykiska våld var tillräckligt svårt för att klassificeras som tortyr¹⁶.
- Mot bakgrund av Selmouni-beslutet är det uppenbart att de just beskrivna metoderna i form av sensorisk deprivation utgör tortyr. Dessa metoder har tillämpats av flera stater i kampen mot terrorism, framför allt efter attackerna i USA i september 2001¹⁷.
- Det görs ingen åtskillnad mellan fysisk eller psykisk tortyr. Att orsaka allvarligt psykiskt lidande genom att "bara" hota om tortyr bedöms också som tortyr¹⁸.

3. Syfte: Till skillnad från omänsklig behandling är tortyr en handling som genomförs för ett visst ändamål: för att få information, t.ex. en bekännelse, för att bestraffa, förödmjuka och diskriminera. Som tidigare har nämnts kan emellertid en överdriven användning av våld resultera i misshandel även utan ett sådant syfte.

3. Övning – Version 1: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel

Övning 1 visar att såväl strukturella förhållanden som en persons handlingar kan bidra till förekomsten av tjänstemissbruk, inbegripet förbjudna handlingar som tortyr och/eller misshandel av andra.

13. Europadomstolens dom av den 25 april 1978 i mål nr 5856/72, Tyrer mot Storbritannien, punkt 30.

14. Europadomstolens dom av den 3 april 2001 i mål nr 27229/95, Keenan mot Storbritannien, punkt 108; och av den 25 februari 1982 i mål nr 7511/76 och 7743/76, Campbell och Cosans mot Storbritannien, punkt 30.

15. Europadomstolens dom av den 18 januari 1978 i mål nr 5310/71, Irland mot Storbritannien, punkt 96.

16. Europadomstolens dom av den 28 juli 1999 i mål 25803/94, Selmouni mot Frankrike, se vidare Reid (2007), s. 574 och 575.

17. Se FN:s tortyrkonvention (1997), punkt 257; McArthur och Nowak (2008), *The United Nations Convention against Torture. A Commentary*, Oxford University Press, New York.

18. Europadomstolens dom av den 10 oktober 2000 i mål nr 22947 och 22948/93, Akkoc mot Turkiet, punkt 116, och av den 1 juni 2010 i mål nr 22978/05, Gäfgen mot Tyskland.

Socialpsykologer har försökt att belysa detta genom att undersöka tjänstemissbruk i förhållande till mänskligt beteende och organisationsstrukturer, t.ex. hierarkier med auktoritetspersoner. Vid denna analys undersöker de tre huvudattribut: "vad de enskilda individerna gör med sig in i en miljö, vad de situationsbetingade krafterna gör med dessa aktörer samt hur systemets krafter skapar och upprätthåller situationer"¹⁹. Detta innebär att en individs handlingar inte nödvändigtvis är den enda orsaken till tjänstemissbruk, t.ex. tortyr och/eller misshandel. De situationsbetingade krafterna kan vara så starka att de gör vanliga människor till förövare. Resultaten av två berömda sociala experiment visar hur strukturen kan påverka beteendet.

a) Milgramexperimentet

Milgramexperimentet var egentligen en rad olika socialpsykologiska experiment som genomfördes under 1960-talet för att mäta deltagarnas beredvillighet att lyda auktoritetspersoners order, även om dessa order troligtvis stred mot deltagarnas egna värderingar.

Experimentet: Deltagarna instruerades att ge en annan person smärtsamma elchocker på upp till 450 volt om han eller hon inte svarade rätt på en fråga²⁰. Det behövdes inte mycket påtryckning från auktoritetspersonerna för att många deltagare skulle följa order och ge chocker, trots att de förstod att dessa chocker skadade den andra personen. Experimentets högsta elchocksnivå, 450 volt, delades ut av 65 procent av deltagarna. Även om deltagarna tyckte att det var obehagligt förnekade deltagarna normalt att de hade något personligt ansvar och motiverade sina åtgärder med att de bara gjorde sitt jobb eller följde order.

Resultat: Auktoritetspersonerna i experimentet drog slutsatsen att även om det fanns klara belägg för att deltagarnas "handlingar [är] oförenliga med grundläggande moraliska normer var det relativt få människor som hade kraft att stå emot auktoriteter"²¹.

b) Stanfordexperimentet

Stanfordexperimentet genomfördes 1971 av ett forskarteam som försökte förstå hur personlighetsdrag påverkar beteendet i fängelsemiljöer. De undersökte även de psykologiska effekterna i samband med att människor sattes i fängelse samt fångvaktarnas roller.

Experimentet: En grupp deltagare delades upp och tilldelades slumpmässigt roller som fångar eller vakter i en simulerad fängelsemiljö. Deltagarna gick upp i sina roller på ett sätt som helt överträffade forskarnas förväntningar. "Vakterna" levde sig in i att vara auktoritetspersoner och kontrollerade "fångarna" genom att villigt bestraffa olydnad med olika psykologiska och fysiska metoder. "Fångarna" drogs också med och försökte först göra uppror mot vaktarnas metoder innan de internaliserade sina roller som passiva fångar och accepterade misshandeln. Fem fångar blev så upprörda att de lämnade experimentet i förtid. Till sist ifrågasattes etiken bakom hela experimentet och efter bara sex dagar avbröts det tvärt, i stället för att pågå i två veckor som planerat²².

19. Zimbardo, P. (2007), *The Lucifer effect: Understanding how good people turn evil*, New York, s. 9.

20. Milgram, S. (1974), *Obedience to authority: An experimental view*, New York, Harper & Row.

21. Ibid.

22. För en presentation av Stanfordexperimentet, se: www.prisonexp.org/

Resultat: Forskarna kom fram till att deltagarna var lättpåverkade och gärna lydde när de kastades in i en social och institutionell miljö som legitimerade tillämpningen av en viss ideologi. Forskarna drog slutsatsen att deltagarnas beteende orsakades av situationen snarare än de enskilda individernas personligheter. Experimentet visar på auktoritetens makt.

Utbildningstips: Att använda socialpsykologiska experiment under utbildningar

För de flesta människor är tortyr och/eller misshandel inga vanliga företeelser. Genom att berätta om ett eller två av de här experimenten kan du göra det lättare för dem att förstå hur vanliga människor kan påverkas av strukturer och auktoritetspersoner i sin omgivning. Att se tjänstemissbruk ur det perspektivet kan hjälpa deltagarna att

- inse att tortyr och/eller misshandel inte nödvändigtvis handlar om något så enkelt som att en person är "ond" eller "elak" utan att kontexten också har betydelse,
- känna att det finns möjligheter att förhindra tjänstemissbruk eftersom ansvaret inte bara behöver ligga hos individen. Det finns flera uppenbara faktorer som kan påverka deras beteende.

4. Övning – Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier A och B

Scenariot och de båda fallstudierna i arbetsbladet till övning version 2 är polisrelaterade exempel i situationer som handlar om tortyr och/eller omänsklig eller förnedrande behandling. Polisen går en fin balansgång här och ska både respektera och skydda de mänskliga rättigheterna och kunna använda våld. Därför måste de förstå och tillämpa principerna om nödvändighet och proportionality för att säkerställa att den legitima våldsanvändningen inte går till ytterligheter, t.ex. i form av tortyr eller omänsklig/förnedrande behandling. Vid våldsanvändning måste också såväl ändamål som medel följa nationell lagstiftning, polisföreskrifter och internationell människorättslagstiftning²³.

Poliser bör därför komma ihåg att det är viktigt att

- säkerställa att villkoren för frihetsberövade personer uppfyller människorättsnormerna,
- skyndsamt, opartiskt och effektivt utreda anklagelser om tortyr och misshandel,
- skydda mot tortyr och misshandel som utförs av andra personer.

FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning ger också vägledning om hur myndigheter, t.ex. polisen, bör hantera situationer i samband med tortyr eller förnedrande behandling.

23. FN:s uppförandekod för tjänstemän inom brottbekämpande myndigheter, artikel 3, finns på: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx>; och FN:s grundläggande principer om användning av våld och vapen av tjänstemän inom brottbekämpande myndigheter (1990), principerna 9–11, finns på: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/UseOfForceAndFirearms.aspx>

“För att förhindra att det används undersökningsmetoder som strider mot artikel 3 och effektivt skydda personer mot sådana metoder kan det därför i regel krävas även under rättegången att verklig bevisning som har erhållits som ett resultat av en kränkning av artikel 3 inte åberopas, trots att denna bevisning är mer avlägsen i förhållande till överträdelsen av artikel 3 än den bevisning som har erhållits som en direkt följd av överträdelsen av denna artikel. I annat fall ogiltigförklaras rättegången som helhet. Domstolen finner emellertid att det enda som i detta sammanhang kan äventyra ett brottmåls riktighet och ett effektivt skydd av det absoluta förbudet enligt artikel 3 är om det har styrkts att överträdelsen av artikel 3 påverkat utgången i målet mot svaranden, dvs. att den har påverkat hans eller hennes dom eller straff.”

Europadomstolens dom av den 1 juni 2010 i mål nr 22978/05, Gäfgen mot Tyskland, punkt 178.

FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Artikel 12

Varje konventionsstat skall säkerställa att dess behöriga myndigheter företar en omedelbar och opartisk undersökning, då skälig orsak finns att misstänka att en tortyrhandling begåtts inom något territorium under dess jurisdiktion.

FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Artikel 13

Varje konventionsstat skall säkerställa att varje enskild person som påstår att han blivit utsatt för tortyr inom något territorium under dess jurisdiktion har rätt att klaga hos samt få sitt fall omedelbart och opartiskt utrett av statens behöriga myndigheter. Åtgärder skall vidtas för att säkerställa att den klagande och vittnen skyddas mot alla former av övergrepp eller hotelser som en följd av klagan eller avgivna vittnesmål.

Under rollspelet användes hot om tortyr för att få fram information från den misstänkta personen. Som ett led i strävan att förbjuda tortyr och/eller omänsklig eller förnedrande behandling och samtidigt skydda rätten till en rättvis rättegång anses bevisning som har erhållits genom tortyr eller misshandel vara obrukbar och får inte användas i domstol.

Att förhindra polisens tjänstemissbruk under utredningar är viktigt inte bara för att återspegla de mest grundläggande värderingarna i demokratiska samhällen som utgår från rättsstatsprincipen, utan också för att detta är nödvändigt för ett effektivt polisarbete eftersom sådan bevisning som har erhållits genom tortyr eller misshandel inte får användas i straffrättsliga förfaranden.

Den här typen av bevisvillkor återfinns i Europakonventionens artikel 3 och 6 om förbud mot tortyr respektive rätten till en rättvis rättegång samt i artikel 15 i tortyrkonventionen.

I Europadomstolens rättspraxis anges hur domstolen ser på den här frågan. Lite kort sammanfattat:

- Alla utsagor som har erhållits till följd av tortyr eller misshandel är ogiltiga.
- All materiell bevisning som har erhållits till följd av tortyr är ogiltig.
- All materiell bevisning som har erhållits till följd av misshandel är ogiltig om den påverkar domen eller straffet.

Kompletterande material

Övning – Version 1: Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel

Avhumanisering och brist på personligt ansvar är faktorer som ökar risken för tortyr och misshandel. Detta framgår både av de strukturella faktorerna i övning 1, vilka har utarbetats av en sociolog, och av de socialpsykologiska Milgram- och Stanfordexperimenten:

- Personer som har varit med om folkmord och svår tortyr betraktas som objekt och avhumaniseras genom ett särskilt människoförminskande språk i propaganda och ideologi.
- Personer som torterar känner ofta inget personligt ansvar för sina handlingar. De kan försöka skjuta över sitt moraliska ansvar på en högre instans. Inställningen att "jag gjorde bara min plikt" eller "jag följde bara order" gör att människors moraliska kompass sätts ur spel och driver dem till handlingar som de annars inte skulle begå.

Vidare läsning

För mer information, se Zimbardo, P. (2008), *The Lucifer effect – Understanding how good people turn evil*, New York, finns på: www.lucifereffect.com/

För mer information om Milgramexperimentet, se Milgram, S. (1974), *Obedience to authority: An experimental view*, New York, Harper & Row. Här kan även https://sv.wikipedia.org/wiki/Milgrams_experiment vara av intresse, eftersom det visar hur experimentet var uppbyggt. Detta kan vara användbart om man vill visa upp experimentet.

För mer information om Stanfordexperimentet, se: www.prisonexp.org/

Övning – Version 2: Misshandelsrollspel och fallstudier A och B

Förbudet mot tortyr och annan misshandel är absolut och gäller utan undantag. Det finns ingen situation då tortyr är befogat eller godtagbart, inte ens i de allra svåraste omständigheter, t.ex. när man ställs inför terroristhandlingar eller organiserad brottslighet²⁴.

Men förbudets absoluta karaktär har också ifrågasatts, även i EU:s medlemsstater. Debattens vågor gick höga i samband med Magnus Gäfvens kidnappning av den då 11-årige Jakob von Metzler i Tyskland 2002, rättsfallet som den här modulens rollspel bygger på. Vissa framstående juridikforskare förordade att tortyr skulle tillämpas under mycket begränsade omständigheter.

Deltagarna kan också ta upp frågor om det absoluta förbudet och argumentera för att ett hot om tortyr inte alls är så farligt som riktig tortyr.

Deltagare kan t.ex. anse att det är lämpligt att sätta en misstänkt person under hård press utan att åsamka någon kroppsskada, särskilt när ett kidnappat barns rättigheter också står på spel. Men här är tortyrkonventionen tydlig. Tortyr definieras som: "[...] varje handling genom vilken allvarlig smärta eller svårt lidande, fysiskt eller psykiskt, medvetet tillfogas [...]".

Och fysisk tortyr är inte det enda eller värsta som kan orsaka skada, som detta exempel kan visa. Tänk dig att en polis under ett förhör börjar pressa den misstänkte: "Vi vet var din fru jobbar och var dina barn går i skolan. Om du inte pratar så ska jag skicka ut någon att leta efter dem. Vi har en särskild enhet för såna skitjobb och de vet hur man fixar sådana situationer på ett effektivt sätt. Du har säkert en snygg fru som skulle vilja ha lite kul med dem. Och dina barn också kanske?" Även om detta inte ger några fysiska skador kan man lätt tänka sig att sådana hot skapar otroligt med stress och kan ha en nedbrytande effekt.

Tortyroffer vittnar också ofta om att det som varit mest traumatiskt för dem är den psykologiska effekten av att vara utlämnad till torturaren och hans/hennes godtycklighet, känslan av maktlöshet och förödmjukelse. Att bara begränsa tortyr till den fysiska skadan skulle inte ge en riktigt rättvisande bild av vad tortyr handlar om och hur den upplevs av offret.

Något annat som deltagarna kan komma att ta upp är möjligheten att väga rättigheter mot varandra. Med andra ord:

"Är det inte rätt att använda tortyr för att rädda oskyldiga människors liv?" Även den grundläggande rätten till liv kan begränsas under vissa omständigheter. Varför skulle inte detsamma gälla för tortyr?"

Här följer en lista över användbara argument för ett absolut förbud mot tortyr.

Pandoras ask

Historien har visat att tortyr är ett verktyg som man snabbt förlorar kontrollen över. Även om det till en början kanske bara används i undantagsfall, finns det en risk att det utökas och blir en allmän praxis. Den som en gång har öppnat "Pandoras ask" förlorar snabbt kontrollen. Institutionaliserad tortyr – eller vad man nu väljer att kalla det, t.ex. "måttlig fysisk press" – har visat sig vara en vanskelig

24. Europadomstolens dom av den 15 november 1996 i mål nr 70/1995/576/662, Chahal mot Storbritannien.

väg som undergräver de mest grundläggande rättsprinciper som ett demokratiskt rättssamhälle bygger på.

Traumatiska konsekvenser för offren

Tortyr får ofta traumatiska konsekvenser som sträcker sig långt utöver den omedelbara smärtan. Många offer lider av posttraumatiska stressyndrom, med symtom som s.k. flashbacks, svår ångest, sömnlöshet, mardrömmar, depression och minnesluckor. Tortyroffer känner ofta skuld och skam på grund av den förödmjukelse de har varit med om. Många känner att de har förrått sig själva eller sina vänner och anhöriga. Alla sådana symtom är en normal mänsklig respons på en onormal och omänsklig behandling²⁵.

Ineffektivt verktyg

Både tidigare och senare fall visar att den information som samlas in genom tortyr normalt inte bidrar till några effektiva utredningar. För det första: under tortyr kan en person ofta bekänna precis det förhållanden som vill höra, oavsett om det är sant eller ej, bara för att få ett slut på lidandet. Om fel person bekänner sådant som han/hon inte har gjort innebär det att det inte blir någon rättvisa skipad för den verkliga förövaren. För det andra: utsagor eller materiell bevisning som har erhållits genom tortyr får inte användas i straffrättsliga förfaranden. För det tredje: genom att förlita sig till tortyr missar poliser chansen att utveckla sina professionella yrkesfärdigheter som skulle kunna ge dem betydligt mer tillförlitliga bevis.

Var drar man gränsen?

Även om man överväger tortyr som en nödvändig sista utväg för att rädda liv, ungefär som i rollspelet om kidnappningen av Jakob von Metzler, måste man fortfarande ange under vilka omständigheter som tortyr får tillämpas. Vad gör man om hotet om tortyr inte ger önskat resultat? Tänk om den misstänkta personen – efter att ha åsamkats rejält med lidande – fortfarande inte lämnar den information du behövde? Vid vilken punkt skulle du sluta? Hur är det med proportionalitetsprincipen i praktiken? Vad bedömer vi som "lämplig" tortyr?

Tortyr som arbetsuppgift?

Om man inför tortyr som lämplig förhørs- och utredningsmetod – om än mer i undantagsfall – skulle detta ingå i polisens jobb, åtminstone för vissa specialenheter. I så fall skulle tortyr under vissa omständigheter ingå i polisens arbetsuppgifter. Som forskningen har visat löper människor som faktiskt använder tortyr risk för psykologiska skador. Även om man kan förstå att Jakob von Metzlers föräldrar skulle begära att polisen tar till alla medel för att få fram den information som krävs för att hitta honom, fungerar inte straffrättsystemet utifrån sådana känslomässiga värdjanden. Som yrkesman måste man i stället hantera fallen enligt objektiva normer och använda sig av yrkesmässig distans och inte utgå från känslorna hos dem som är direkt berörda.

25. Se Internationella rehabiliteringscentret för tortyroffer, finns på: <http://www.ircrt.org/what-is-torture/effects-of-torture.aspx>

Förbudet mot tortyr är en absolut rätt, till skillnad från rätten till liv

Polisen har rätt att ingripa i en förövares rätt till liv för att skydda andras liv (jfr artikel 2 i Europakonventionen). Säg t.ex. att en bankrånare tar gisslan och hotar att döda dem. När gisslan ska fritas får polisen – som sista utväg – skjuta rånaren. Varför får man då inte använda tortyr i rollspelet som bygger på Metzler-fallet? Jo, för att där fanns det ingen direkt perceptiv/sensorisk koppling mellan förövaren och offret. Man kan aldrig vara säker på att den misstänkta personen verkligen är förövaren, medan bankrånaren utgör ett direkt hot mot andras liv.

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna

Artikel 2 – Rätt till livet

1. Envars rätt till liv skall skyddas genom lag. Ingen skall avsiktligt berövas livet utom för att verkställa domstols dom i de fall då han dömts för brott som enligt lag är belagt med sådant straff.
2. Ingen skall anses ha berövats livet i strid med denna artikel, när detta är en följd av våld som var absolut nödvändigt
 - a) för att försvara någon mot olaglig våldsgärning,
 - b) för att verkställa en laglig arrestering eller för att hindra någon som lagligen är berövad friheten att undkomma,
 - c) för att i laglig ordning stävja upplopp eller uppror.

Människans värdighet

Tortyr är en direkt kränkning av människans värdighet. Tortyren gör personen till ett objekt vars välbefinnande är helt beroende av en annan person. Tortyr ger inte bara fysiska skador, utan utgör också den yttersta formen av maktmissbruk som gör en person förödmjukad, hjälplös och skadad. Om vi ser den gyllene regeln som en förenklad människorättsprincip, är det väldigt uppenbart att tortyr aldrig kan vara förenligt med människorättsnormerna. Eller för att använda de klassiska orden i Immanuel Kants andra kategoriska imperativ: "Handla så att du aldrig behandlar mänskligheten i vare sig din egen eller någon annan person bara som ett medel utan alltid tillika som ett ändamål."

Polisens användning av våld med strikt hänsyn till nödvändighet och proportionalitet

Om polisen använder överdrivet våld kan det leda till en kränkning av artikel 3 i Europakonventionen. Misshandel kan t.ex. uppstå i situationer då misstänkta beläggs med handfängsel under eller efter gripandet, när våld används i samband med motstånd eller när vapen används. Även om det mesta av polisarbetet inte omfattar våldsanvändning är det en viktig del av polisarbetet som kan få allvarliga konsekvenser både för allmänheten och för poliserna själva.

Det är endast berättigat att använda våld om det är strikt nödvändigt och då endast i den omfattning som krävs för att utföra polisuppgifterna. Polisen ska i första hand försöka lösa konflikter på fredlig väg genom att använda kommunikationsfärdigheter som förhandling, medling och övertalning. Först när dessa fredliga metoder inte har gett något resultat eller inte verkar fungera får mer ingripande medel tillämpas, däribland användningen av fysiskt våld. Dödliga vapen får endast användas som sista utväg när det gäller livsfara.

Vid sidan av artikel 3 i Europakonventionen behandlas användningen av våld även i andra internationella instrument om polisens uppförande. Ett av dessa instrument är den europeiska yrkesetiska koden för poliser, som Europarådet antog 2001. Artikel 37, som visserligen inte är rättsligt bindande, har följande lydelse: "Polisen får endast använda våld när det är strikt nödvändigt och i den omfattning som krävs för att nå ett berättigat mål."

"Utgångspunkten är att det alltid måste finnas en rättslig grund för polisinsatser, inbegripet användningen av våld. Godtycklig användning av våld kan aldrig godtas. Enligt denna artikel ska polisens användning av våld alltid ses som en undantagsåtgärd och när det finns behov av våld får det inte användas mer än vad som är absolut nödvändigt. Detta innebär att det våld som används ska vara proportionerligt i förhållande till ett berättigat mål som ska uppnås genom våldsåtgärden. Det måste därför vara en lämplig balans mellan användningen av våld och den situation där våldet används. Praktiskt sett innebär detta att fysiskt våld över huvud taget inte ska användas om det inte är strikt nödvändigt, samt att om dödliga vapen anses nödvändiga får de inte användas mer än vad som anses strikt nödvändigt. Normalt ska nationella lagbestämmelser och föreskrifter innehålla bestämmelser om användningen av våld utifrån principerna om nödvändighet och proportionalitet."

Europarådet, ministerkommittén (2001), Motivering – Rekommendation (2001)¹⁰ – från ministerkommittén till medlemsländerna om Europeisk yrkesetisk kod för poliser, artikel 37.

Utbildningstips: Använda lämpligt våld

Att använda lämpligt våld i svåra situationer där polisens personliga säkerhet kan vara i fara är en av de viktigaste och känsligaste frågorna när mänskliga rättigheter ska tillämpas praktiskt. Här kan det vara bra att förbereda användbara exempel och fallstudier om temat våldsanvändning. Det är viktigt att deltagarna blir mer medvetna om den strikta begränsningen av våldsanvändning samt att ansvar kan utkrävas från poliser som överskrider den linjen.

När man diskuterar principerna om nödvändighet och proportionalitet i samband med våldsanvändning kan deltagarna bli oroliga för att situationer kan urarta, med allvarliga konsekvenser för den enskilda polisen. Även om det är viktigt att öka medvetenheten om polisens ansvar är det också viktigt att förmedla budskapet att mänskliga rättigheter inte medför några orealistiskt höga krav – de är i nivå med polisens egna yrkesetiska standarder. Tydliggör detta genom att jämföra nationell lagstiftning om våldsanvändning med internationella människorättsnormer och/eller ge praktiska exempel på våldsanvändning och behandla dem ur ett människorättsperspektiv, t.ex. gripande av en person eller upprätthållande av allmän ordning.

Skyldigheten att skydda mot tortyr och misshandel

Utöver polisens skyldighet att respektera förbudet mot tortyr och att endast använda våld när detta är nödvändigt och i enlighet med proportionalitetsprincipen förekommer det också positiva skyldigheter i fråga om förbudet mot tortyr och misshandel. Såväl fallstudie A om förvar och fallstudie B om förhör behandlar olika skyddsaspekter.

Fallstudie A handlar om en skadad man som inte uppmärksammades när han var i förvar. Här fann Europadomstolen att det hade skett en kränkning av artikel 3 i Europakonventionen, eftersom H undersöktes av en läkare först åtta dagar efter frihetsberövandet. Otillräcklig medicinsk behandling av frihetsberövade personer kan utgöra en kränkning av artikel 3 i Europakonventionen. Staten måste skydda den personliga integriteten för personer vars rätt till personlig frihet har begränsats.

Skyldighet att skydda

Skydda barn mot våld i hemmet

Myndigheterna fick höra talas om att en pojkes styvfar hade slagit honom med en käpp. Sökanden undersöktes av en läkare som konstaterade ett antal blåmärken, som tydde på att han hade blivit slagen med stor kraft med en bambustav, vid mer än ett tillfälle. Styvfadern anklagades för att ha åsamkat kroppsskada och ställdes inför rätta. Försvaret ifrågasatte inte att styvfadern hade slagit pojken, men hävdade att detta var en rimlig bestraffning, vilket är ett möjligt försvar enligt engelsk lagstiftning då en förälder anklagas för att ha misshandlat ett barn. Sökanden klagade över att engelsk lagstiftning inte gav honom adekvat skydd mot styvfaderns misshandel.

Europadomstolen fann att styvfaderns behandling av sökanden hade varit tillräckligt svår för att nå den nivå som är förbjuden enligt artikel 3. Vidare fann domstolen att staten skulle hållas ansvarig enligt Europakonventionen eftersom särskilt barn och andra utsatta individer hade rätt till skydd mot sådana former av misshandel, genom effektivt avskräckande åtgärder. Engelsk lagstiftning, som föreskriver att åklagarsidan måste styrka att angreppet på ett barn går utöver vad som är rimlig behandling, hade inte gett sökanden något lämpligt skydd. Det hade därför förekommit en överträdelse av artikel 3.

Källa: Europadomstolens dom av den 23 september 1998 i mål nr 25599/94, A mot Storbritannien.

”Domstolen anser att under dessa omständigheter, då en enskild person påstår sig olagligen och i strid med artikel 3 [...] ha blivit utsatt för svår misshandel av polisen eller andra sådana statstjänstemän, måste det göras en ändamålsenlig officiell utredning.

Denna undersökning, liksom undersökningen enligt artikel 2, bör kunna leda till identifiering och bestraffning av de ansvariga [...] I annat fall skulle det allmänna lagliga förbudet mot tortyr och omänsklig och förnedrande behandling och bestraffning, trots sin grundläggande betydelse [...] inte gälla i praktiken och statstjänstemän skulle ostraffat kunna missbruka rättigheterna för personer som står under deras kontroll.”

Europadomstolens dom av den 28 oktober 1998 i mål nr 24760/94, Assenov m.fl. mot Bulgarien, punkt 102.

Vad gäller fallstudie B, som behandlar skador som har oklar orsak och har uppstått under frihetsberövandet, ansåg Europadomstolen återigen att positiva skyldigheter enligt Europakonventionens artikel 2 om rätten till liv respektive artikel 3 om förbud mot tortyr innebär att staten på lämpligt sätt måste utreda alla anklagelser om misshandel.

Vidare läsning

För mer information om rättsfallet Jakob von Metzler, se: Jessberger, F. (2005), ”Bad Torture – Good Torture?”, *Journal of International Criminal Justice*, volym 3, nr 5, s. 1059–1073, finns på: <http://jicj.oxfordjournals.org/content/3/5/1059.full.pdf+html>

Europadomstolens dom av den 1 juni 2010 i mål nr 22978/05, Gäfgen mot Tyskland.

Association for the Prevention of Torture (2007), *Defusing the ticking bomb scenario – Why we must say no to torture, always*, Genève.

MODUL 5: MÅNGFALD, LIKABEHANDLING OCH ICKE-DISKRIMINERING

Inledning	141
Övning 1 – Version 1: Vänster hand/höger hand	142
Övning 1 – Version 2: Flera identiteter.....	145
Arbetsblad – Övning 1 – Version 2: Flera identiteter	147
Övning 2: Rollspel – anställningsintervjuer.....	148
Arbetsblad – Övning 2: Rollspel – anställningsintervjuer	151
Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering.....	152
Arbetsblad – Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering	154
Bakgrundsinformation	157
1. Viktiga begrepp	157
a) Mångfald och identitet	157
b) Likabehandling och icke-diskriminering: grundläggande begrepp	160
c) Diskriminering och profilering.....	164
2. Analysschema – icke-diskriminering	166
Arbetsblad – Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering	167
Kompletterande material.....	171

Mångfald, likabehandling och icke-diskriminering

Inledning

I den här modulen inleder vi med att fokusera på mångfalden i dagens EU-samhällen, vilket utgör en startpunkt för viktiga frågor om likabehandling och icke-diskriminering – koncept som utgör grunden i våra moderna människorättsbaserade samhällen och människorättsbaserat polisarbete.

I denna modul presenterar vi ett analyschema för icke-diskriminering som gör det lättare att analysera polismetoder, inbegripet användningen av polisens befogenheter, utifrån ett icke-diskrimineringsperspektiv. Precis som de analyscheman som användes i modul 3 om att respektera och skydda mänskliga rättigheter är analyschemat om icke-diskriminering inget försök att komma med färdiga svar. I stället hjälper det deltagarna att ställa rätt frågor så att det blir lättare för dem att avgöra om diskriminering har ägt rum.

I den här modulen presenteras två fallstudier samt en steg-för-steg-analys av de relevanta aspekterna i varje enskilt fall i syfte att bidra till utvecklingen av relevanta polisfärdigheter.

Fallstudierna i den här modulen kompletteras med ett rollspel som inte bara hjälper deltagarna att utifrån köns- och åldersdiskriminering få bättre förståelse för diskrimineringsfrågor mer i detalj, utan också har fördelen att de belyser diskriminering i polisstrukturer. Även poliser kan utsättas för diskriminering och att närma sig ämnet från detta håll är ett effektivt sätt att skapa förståelse för hur det känns att bli diskriminerad.

För att kunna behandla det här ämnet professionellt är det viktigt att verkligen förstå vad diskriminering är och hur analysprocessen fungerar. Bakgrundsinformationen för utbildare ger en sådan insikt. I modulen tar vi också särskilt upp "diskriminerande etnisk profilering", eftersom detta är en känslig och relevant fråga när det gäller polisarbete.

Övning 1 – Version 1: Vänster hand/höger hand¹

Utbildningstips: Sätt mångfalden i fokus

Denna övning rekommenderas speciellt för dig som inte är någon erfaren mångfaldsutbildare. Här presenteras mångfald och dess konsekvenser på ett interaktivt sätt. Under skicklig ledning kan man här effektivt behandla de viktiga frågorna för mångfaldssamhällen, inbegripet människorättsaspekter.

Syfte:

Mångfaldssamhället är en realitet i dagens EU. Antalet globala kontakter och interaktioner ökar inom alla områden, inte minst till följd av migrationen, vilket leder till att alltfler olika livsstilar och kulturella uttryck existerar parallellt i varje EU-medlemsstat. I den här övningen kommer deltagarna att undersöka frågor som rör medvetna och omedvetna fördomar och hur de påverkar en säker lärmiljö.

Mål:

Kunskap

- öka kunskapen om mångfaldssamhällenas realiteter
- ge ökad insikt om skälen till att samhällen förändras och hur denna förändring uppstår (t.ex. migrationshistorier, arbetskraftsbehov som inom hälso- och sjukvårdssektorn)
- förstå sambandet mellan framväxande samhällsförändringar såsom migration (t.ex. rättigheter för irreguljära migranter som anställs som illegal arbetskraft) eller demografiska förändringar (t.ex. äldres rättigheter) och mänskliga rättigheter
- få förståelse för den kulturella betydelsen, t.ex. vad gäller språk och tillgång till information på respektive språk, i samband med förfaranden och rättvisa rättegångar
- få en grundläggande förståelse för de mänskliga rättigheternas relevans när det gäller att möta utmaningen att arbeta som polis i mångfalds-/mångkultursamhällen

Attityd

- öka empatin för andra, särskilt minoritetsgrupper, förstå att mångfald är en realitet i dagens samhällen och acceptera att mångfalden behöver hanteras på ett konstruktivt sätt

Färdigheter

- reflektera över sina egna medvetna och omedvetna fördomar
- diskutera frågor som rör mångfald, identitet och polisarbete i en polismiljö

Förutsättningar:

- tid: 35–40 minuter
- utrustning:
 - blädderblock
 - valfritt: powerpoint-presentationer och projektor
- lokaler: ett samlingsrum och två grupprum
- gruppstorlek: max 20–25 personer

¹ Denna övning har utarbetats av Gamal Turawa, konsult och utbildare för mångfaldsfrågor vid Metropolitan Police Service i London.

Övning 1 – Version 1: Beskrivning – Vänster hand/höger hand

- ❶ Skriv ett cirka tio ord långt påstående på blädderblocket/tavlan. Be därefter deltagarna att skriva av påståendet.
- ❷ Säg sedan till dem att skriva av påståendet på nytt, men precis innan de ska börja instruerar du dem att de ska börja använda den andra handen (säg alltid "den andra handen" för att värdesätta både vänster- och högerhänta personer). Observera utan att säga något hur deltagarna reagerar på uppgiften, t.ex. genom skratt, sarkastiska kommentarer och i vissa fall totalt avfärdande.
- ❸ Gå därefter igenom övningen utifrån följande fyra perspektiv och skriv upp svaren på ett blädderblock. (cirka 5 minuter)
 - Hur kändes det när du skrev av påståendet första gången?
 - Vad tänkte du när du uppmanades att byta hand?
 - Hur kändes det när du skrev påståendet den andra gången?
 - Vad skulle krävas för att få dig att använda din andra hand?
- ❹ Debriefing efter övningen: föreslagna diskussionsfrågor/-ämnen:
 - Uppmana gruppen att föreställa sig ett samhälle som styrs av högerhänta och där alla lagar, normer, riktlinjer och kulturyttringar avspeglar enbart deras behov. Skulle det vara hälsosamt?
 - Om det fanns en liten grupp vänsterhänta i samhället, hur skulle de känna sig?
 - Och om de betalar skatt och bidrar till samhället och inte upplever att de hör till eller uppskattas, hur skulle det kännas?
 - Vad skulle man kunna göra för att få de vänsterhänta att känna sig inkluderade i de högerhäntas samhälle?
 - Vem hör till den vänsterhänta gruppen i ditt samhälle/land och varför?
 - Hur är det med de mänskliga rättigheterna för den vänsterhänta gruppen? Vilka rättigheter är särskilt relevanta? Respekteras eller uppskattas alltid dessa rättigheter?
 - Vad skulle behöva hänta för att den högerhänta gruppen skulle ta hänsyn till den vänsterhänta gruppens behov och rättigheter?
 - Hur skulle man kunna komma tillrätta med balansen mellan de båda grupperna?
 - Har du någonsin varit en vänsterhänt person i en grupp eller ett samhälle?
 - Varifrån kommer din syn på vänsterhänta?
 - Har den högerhänta gruppen någon nytta av den vänsterhänta gruppen? (T.ex. kultur, musik, mat eller mode.)

- 5 Några viktiga budskap att förmedla:
 - Belys attityder och hinder som behöver förändras och utgå framför allt från svaren i övningens första del.
 - Visa att det kan vara svårt att förstå att det behövs någon förändring, framför allt om människor är rädda för att förändringen ska få negativa konsekvenser.
 - Fördomar är inte alltid medvetna eller illa menade. Ibland kan invanda beteenden eller tankesätt vara svåra att förändra.
 - För att få till stånd en förändring har vi lagstiftning, bland annat om mänskliga rättigheter, rättsfall som tas upp i domstol, lobbygrupper, engagerade medborgare samt, i extremfallet, upplöpp, våldsamheter och dödsfall.
- 6 Diskutera några av de mer allmänna frågeställningarna som tas upp i bakgrundsinformationerna:
 - Mångfaldens konsekvenser för polisarbete och polisorganisationer.
 - Mänskliga rättigheter som tillämpliga normer i det här sammanhanget.

Övning 1 – Version 2: Flera identiteter²

Utbildningstips: Fokusera på identiteten

Denna övning rekommenderas för erfarna mångfaldsutbildare. Här fokuserar vi på identiteten och hur den är uppbyggd, och uppmanar deltagarna att avslöja ganska personliga saker om sig själva och att tala om sina känslor. Gruppen behöver därför känna sig trygg och säker. Om övningen fungerar kan den vara ett mycket effektivt verktyg för självreflektion och ge ökad självmedvetenhet.

Syfte:

Denna övning tar upp viktiga frågor om (själv-)bilder och identiteter för enskilda personer och grupper i samhället samt grundläggande regler för samexistens i olika samhällen. Diskriminering kan bero på att man ensidigt fokuserar på enbart en aspekt av en persons identitet. Denna övning visar tydligt att våra identiteter består av många olika delar.

Mål:

Kunskap

- få bättre kunskap om mångfaldssamhällellens verklighet och identiteters relevans
- lära sig hur identiteter är kopplade till mänskliga behov och mänskliga rättigheter
- få en grundläggande förståelse för de mänskliga rättigheternas relevans när det gäller att möta utmaningen att arbeta som polis i mångfalds-/mångkultursamhällen

Attityd

- öka självmedvetenheten om sin egen identitet och hur den påverkar vår syn på omvärlden
- öka empatin för andra, särskilt för personer i minoritetsgrupper
- förstå att mångfald är en realitet i dagens samhällen och acceptera att mångfalden behöver hanteras på ett konstruktivt sätt

Färdigheter

- reflektera över egna tillhörigheter/identiteter och vilken känslomässig betydelse de har
- diskutera frågor som rör mångfald, identitet och polisarbete i en polismiljö

Förutsättningar:

- tid: 40–60 minuter
- utrustning:
 - arbetsblad 1 med diagram
 - valfritt: powerpoint-presentation och projektor
- lokaler: ett samlingsrum och två grupprum
- gruppstorlek: max 15–20 personer

2. Anpassad övning från Anti-Defamation League, A World of Difference, mångfaldsutbildning.

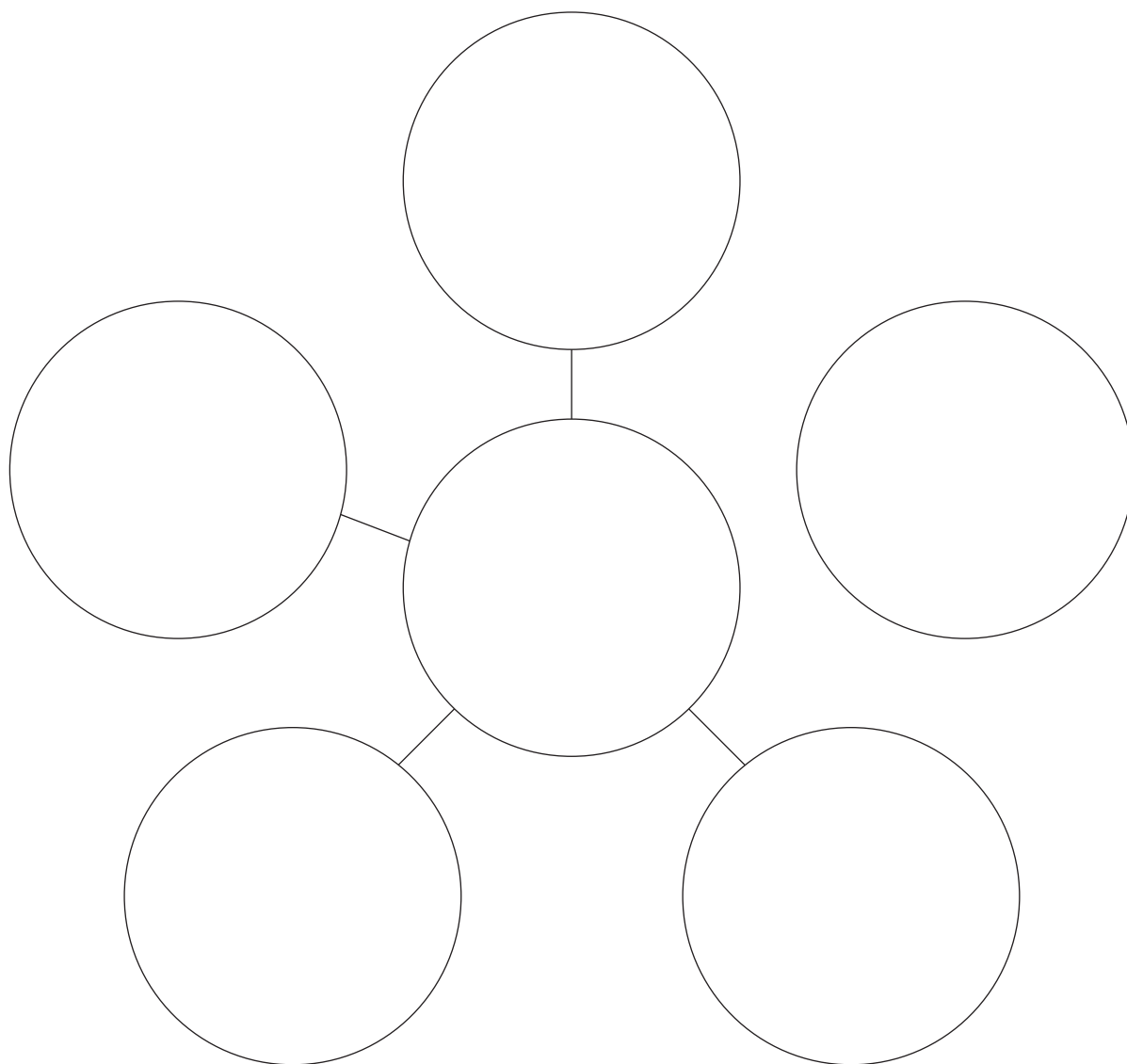
Övning 1 – Version 2: Beskrivning – Flera identiteter

- ❶ Dela ut arbetsbladet. Säg att svaren ska vara snabba och spontana. (cirka 5 minuter)
- ❷ Uppmana dem att stryka under den grupp som de i nuläget främst identifierar sig med.
- ❸ 3-4 deltagare ska bilda en grupp och diskutera resultaten:
 - Var det lätt eller svårt att ange dessa fem grupper?
 - Hur känns det att ingå i en grupp? Skönt och tryggt? Eller jobbigt?
- ❹ Läs upp olika kategorier av identiteter och uppmana deltagarna att resa sig upp om de själva har angett den kategori som har lästs upp:

familj	fysiska egenskaper/fysisk förmåga
yrke	politisk åsikt/tillhörighet
kön	ideellt arbete (icke-statliga organisationer)
sexuell läggning	språk
nationalitet/nationellt ursprung	vänkrets
etnisk bakgrund	fritidsintressen/träning/idrott
religion	social ställning/egendom
ålder	Någon annan grupp som inte har nämnts? Vilken då?

- ❺ Fråga de personer som står upp vilken av de angivna grupperna som de valt som huvudkategori. Dessa personer får fortsätta att stå upp, medan de andra sätter sig ner igen.
- ❻ Gå igenom övningen. Några relevanta frågor:
 - Hur kändes det att stå upp? Var det enkelt? Jobbigt?
 - Hur kändes det att stå upp i en större grupp jämfört med att stå alldeles ensam?
 - Noterade du något som du vill dela med dig av till resten av gruppen?
- ❼ Genomför en allmän debriefing. Några relevanta frågor:
 - Hur kändes den här övningen?
 - Var det svårt eller utmanande att ange fem grupper?
 - Fick du några nya insikter när du gjorde den här övningen? Vilka då?
 - Vilken roll spelar identiteter i polisarbetet?
 - Vilken betydelse har identiteter i interna polisstrukturer?
 - Är det något annat du skulle vilja ta upp?
- ❽ Diskutera några av de mer allmänna frågeställningarna som tas upp i bakgrundsinformationen:
 - Mångfaldens konsekvenser för polisarbete och polisorganisationer.
 - Mänskliga rättigheter som tillämpliga normer i det här sammanhanget.

Arbetsblad – Övning 1 – Version 2: Flera identiteter

Instruktioner:

1. Skriv ditt namn i cirkeln i mitten.
2. I de yttre cirklarna skriver du fem relevanta sociala kategorier/grupper (i vidaste bemärkelse, t.ex. gruppen schackspelare) som du eller andra anser att du tillhör.
3. Stryk under den grupp som du i nuläget främst identifierar dig med.

Övning 2: Rollspel – anställningsintervjuer³

Syfte:

Det ökade antalet globala kontakter och interaktioner inom alla områden, inte minst migrationen, leder till att alltfler olika livsstilar och kulturella uttryck existerar parallellt i varje EU-medlemsstat. I denna övning kommer deltagarna att undersöka frågor som rör diskriminering i samband med anställning.

Mål:

Kunskap

- förstå likabehandlings- och icke-diskrimineringsprincipens grundläggande betydelse och aspekter, när den tillämpas i vardagsituationer
- förstå att diskrimineringsfrågor är tillämpliga även när det gäller interna strukturer
- förstå fördelen med mänskliga rättigheter och principen om icke-diskriminering

Attityd

- uppleva hur det känns när rättigheter förnekas eller inte respekteras
- få större acceptans för andra personers mänskliga rättigheter genom att erkänna sina egna rättigheter
- få ett ökat engagemang för likabehandling
- utveckla större förståelse för minoritetsgrupper

Färdigheter

- kunna tillämpa diskrimineringsanalys på organisationsstrukturer och -metoder

Förutsättningar:

- tid: 50–60 minuter
- utrustning:
 - arbetsblad – rollbeskrivning
 - valfritt: powerpoint-presentationer och projektor
- lokaler: ett samlingsrum och två grupprum
- gruppstorlek: max 15–25 personer

3. Denna övning har utarbetats av den österrikiske polischefen Günther Berghofer.

Övning 2: Beskrivning – Rollspel – anställningsintervjuer

- 1 Innan övningen börjar väljer du ut två deltagare som får spela jobbsökande som ska komma på intervju. Tilldela dem en roll du själv väljer eller de roller som anges i arbetsbladet om rollspelet. Ge dem lite tid att förbereda sig.

Utbildningstips: Anpassa rollspelet

Rollspelsbeskrivningarna kan anpassas beroende på vilka utmaningarna är inom den aktuella polisorganisationen (t.ex. diskriminering på grund av sexuell läggning, etnisk/religiös bakgrund eller politisk övertygelse).

- 2 De båda "jobbsökande" får vänta utanför klassrummet. De övriga deltagarna samlas i klassrummet. Uppmana deltagarna att se och iaktta. Ge följande bakgrundsinformation: På en polisenhet finns det en ledig tjänst och ett antal poliser har sökt jobbet. Nu blir det intervju för att välja ut den lämpligaste kandidaten.
- 3 Kalla in den första "jobbsökande" och spela upp scenariot med anställningsintervjun. Inled intervjun korrekt, men övergå till att bli alltmer diskriminerande (beroende vilka roller som har tilldelats kan diskrimineringen gälla grunder som kön, ålder eller sexuell läggning). I slutet av anställningsintervjun ber du den jobbsökande att sätta sig tillsammans med den övriga gruppen.
- 4 Genomför den andra intervjun på samma sätt.
 - a) Debriefing efter rollspelet: Fråga "de jobbsökande" hur de upplevde intervjun. Hur kändes det att utsättas för diskriminering? Vilka känslor väckte diskrimineringen? Hur skulle man kunna reagera i sådana situationer?
 - b) Inled en diskussion i gruppen: Hur upplevde de andra deltagarna dessa intervjuer? Skulle något sådant kunna tänkas hända i verkligheten? Varför? Varför inte? På vilket sätt är den här situationen relevant när det gäller mänskliga rättigheter?
 - c) Använd den här erfarenheten som utgångspunkt för era fortsatta diskussioner om diskrimineringsfrågor, med utgångspunkt från bakgrundsinformationen.

Utbildningstips: Använd ditt omdöme under rollspelet

Det krävs lite fingertoppskänsla för att genomföra intervjun: Du måste vara finkänslig och inte behandla "den jobbsökande" på ett alltför diskriminerande sätt så att han/hon känner sig personligen förolämpad. Samtidigt måste du vara tillräckligt tydlig för att kunna illustrera det olämpliga beteendet.

Förslag till intervjuerna:

Könsdiskriminering:

- Planerar du att bilda familj?
- Vem tror du kommer att ta över dina arbetsuppgifter när du är föräldraledig?
- Kommer du att bara jobba deltid när du är tillbaka från föräldraledigheten?
- Varför ska jag välja en kvinnlig polis som ändå snart går på ledighet?
- Om du var i mina kläder skulle inte du göra likadant?
- Jag har inget emot dig personligen och du har ju bra meriter så här långt, men ärligt talat tycker jag inte din privata situation passar med kraven för det här jobbet.

Åldersdiskriminering:

- Äldre personer anses inte vara tillräckligt flexibla för att klara dagliga utmaningar. Varför skulle jag välja dig och inte en polis som är yngre och kanske mer dynamisk?
- Varför är du intresserad av den här tjänsten om du redan är halvvägs till pensionen?
- Vår poliskår är en modern och dynamisk organisation. Hur skulle det stämma med den bilden att välja någon i din ålder?
- Varför ska jag välja en äldre polis som antagligen inte uppfyller kraven för tjänsten lika snabbt?
- Jag har inget emot dig personligen och du har ju bra meriter så här långt, men ärligt talat tycker jag inte att din nuvarande ålder passar med kraven för den här tjänsten.

Arbetsblad – Övning 2: Rollspel – anställningsintervjuer

ANSTÄLLNINGSENTERVJU 1

Du är en ung, kvinnlig polis, 28 år gammal. Du har utmärkta tjänstgöringsmeriter och söker en ledig polistjänst som mellanchef. Du är gift och planerar att skaffa barn inom en snar framtid.

Du kan lägga till ytterligare information om din personliga och yrkesmässiga bakgrund så länge du håller dig till ovannämnda fakta.

ANSTÄLLNINGSENTERVJU 2

Du är polis och 53 år gammal. Du har goda tjänstgöringsmeriter och söker en ledig polistjänst som mellanchef. Du har många års erfarenhet som polis i yttre tjänst. Du är motiverad för nya utmaningar.

Du kan lägga till ytterligare information om din personliga och yrkesmässiga bakgrund så länge du håller dig till ovannämnda fakta.

Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering

Syfte:

Principen om likabehandling och icke-diskriminering är central i fråga om mänskliga rättigheter. Den är ytterst relevant när det gäller dagens europeiska mångfaldssamhällen. En av polisernas grundfärdigheter måste vara en förståelse av hur situationer ska analyseras sett i ett icke-diskrimineringsperspektiv. En sådan förståelse leder till att polisarbetet blir effektivare och mer ändamålsenligt och bidrar till att förhindra olämpliga metoder och klagomål.

Mål:

Kunskap

- förstå likabehandlings- och icke-diskrimineringsprincipens grundläggande betydelse och aspekter
- förstå diskriminerande etnisk profilering och dess negativa konsekvenser för minoritetsgrupper och effektivt polisarbete

Attityd

- förstå behovet av att hantera mångfalds- och antidiskrimineringsfrågor på ett konstruktivt sätt
- känna ett starkare engagemang för likabehandlingsmedvetet polisarbete
- fördjupa förståelsen för minoriteter

Färdigheter

- kunna göra en analytisk bedömning av när särbehandlingen är förbjuden och när den är motiverad (sett till den samlade behandlingen)
- kunna skilja diskriminerande etnisk profilering från lagliga polismetoder (särskilt i fråga om profilering)

Förutsättningar:

- tid: 60–90 minuter
- utrustning:
 - arbetsblad
 - valfritt: powerpoint-presentation och projektor
- lokaler: ett samlingsrum och två grupprum
- grupp: max 20–25 personer

Övning 3: Beskrivning – Människorättsanalys – icke-diskriminering

- ❶ Presentera aktivitetens syfte och mål.
- ❷ Dela ut och presentera kortfattat analys-schemat (arbetsblad: Människorättsanalys – icke-diskriminering), utgå från situationer som deltagarna varit med om eller verkliga situationer som utbildaren berättar om. (cirka 15 minuter)
- ❸ Dela upp deltagarna i grupper och dela ut arbetsbladen med fallstudier. (cirka 25–35 minuter) Se till att grupperna
 - har förstått uppgiften ordentligt,
 - utser varsin rapportör som kan redovisa resultaten för hela gruppen.
- ❹ Besvara eventuella frågor som uppkommer under grupparbetet.
- ❺ Låt grupperna presentera sitt arbete i helgrupp.
- ❻ För en allmän diskussion och reflektera kring vad gruppen har lärt sig.
- ❼ Sammanfatta de viktigaste punkterna och ge vid behov anpassad återkoppling på basis av bakgrundsinformationen, särskilt i fråga om diskriminerande etnisk profilering.

Arbetsblad – Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering

Fallstudie A: Avvisades vid kontrollstation

Mannen T, som är medborgare i staten B och tillhör en etnisk minoritet, åkte i bil tillsammans med föraren, från en provins i staten B till en annan. Vid en kontrollstation vid provinsgränsen stoppade polisen hans bil och avvisade T, medan andra bilar passerade kontrollen utan problem. Om det som hände sedan finns det delade meningar.

Enligt T: Trafiksäkerhetsmyndighetens tjänstemän vägrade honom inresa med hänvisning till muntliga instruktioner från provinsmyndigheterna om att inte tillåta att någon med hans etniska ursprung skulle få resa in.

Enligt myndigheterna: T försökte tränga sig före i kön av bilar som väntade på att få passera vägspärren och åkte sin väg sedan han vägrats förtursbehandling.

Diskussionsfrågor:

1. Finns det någon skillnad i hur polisen behandlar T och de andra förarna? I så fall: på vilket sätt?
2. Om det förekommer skillnad i behandling, finns det i så fall även en koppling till en skyddsgrund? Vilken då?
 - a) Enligt T:s version
 - b) Enligt statens version
3. Om särbehandlingen är kopplad till en skyddsgrund, kan den anses vara motiverad eller diskriminerande?

Arbetsblad – Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering (forts.)

Fallstudie B: Id-kontroll på tågstationen

Kvinnan W anlände till en järnvägsstation i landet E tillsammans med sin man och sin son. När hon steg av tåget närmade sig en polis och bad att få se hennes nationella id-kort. Polisen kontrollerade inte id-korten för någon annan som befann sig på plattformen vid samma tidpunkt, inte heller för hennes man och son. W frågade polisen om skälen till id-kontrollen och polisen svarade då att han var tvungen att kontrollera identiteten på "färgade personer" som hon eftersom många av dem var illegala invandrare. W:s make påpekade att detta var rasdiskriminering, vilket förnekades av polisen som hävdade att han var tvungen att utföra id-kontroller på grund av det stora antalet illegala invandrare som var bosatta i landet E. De uppmanade polisen att visa sitt eget nationella id-kort och sin polisbricka, varpå han svarade att om de inte ändrade attityd skulle han gripa dem. Han eskorterade dem till ett kontor på järnvägsstationen, där han skrev upp deras personuppgifter och samtidigt visade sitt id-kort. W, som ursprungligen kommer från landet X, hade blivit medborgare i landet E två decennier tidigare.

Diskussionsfrågor:

1. Förekommer det skillnad i behandling? I så fall: på vilket sätt?
2. Om det förekommer skillnad i behandling, finns det i så fall även en koppling till en skyddsgrund? Vilken då?
3. Om särbehandlingen är kopplad till en skyddsgrund, kan den anses vara motiverad eller diskriminerande?

Arbetsblad – Övning 3: **Människorättsanalys – icke-diskriminering** (forts.)

Människorättsanalys – icke-diskriminering

DEL 1: LIKABEHANDLING ELLER SÄRBEHANDLING?

1.1 Finns det några indikatorer för särbehandling?
Behandlas likadana situationer olika?
Behandlas olika situations likadant?

1.2 Görs särbehandlingen med stöd av en skyddsgrund?

Skyddsgrunderna: kön, "ras", hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning.

DEL 2: BEFOGAD ÅTGÄRD ELLER DISKRIMINERING?

2.1 Görs åtskillnaden på rimliga och objektiva grunder?

- Finns det ett berättigat mål med särbehandlingen?
- Är den lämplig? Är den nödvändig? Är detta den minst ingripande åtgärden? Finns det några alternativ?

Bakgrundsinformation

Denna bakgrundsinformation innehåller användbar information om de fyra övningarna i denna modul, som är upplagd på följande sätt:

1. Viktiga begrepp

- Mångfald och identitet
- Likabehandling och icke-diskriminering: grundläggande begrepp
- Diskriminering och profilering

2. Analysschema – Icke-diskriminering

- Övning 3: Fallstudier A och B

1. Viktiga begrepp

a) Mångfald och identitet

Mångfaldsaspekten är numera mycket viktig i EU. Demografiska uppgifter visar att trenden tydligt går mot ännu större mångfald. Detta innebär att EU ställs inför särskilda utmaningar eftersom de parametrar för samhällslivet som tidigare gällde och bidrar till att skapa ett socialt lugn inte längre gäller och banar väg för en stigande känsla av förlorad kontroll och otrygghet. EU:s medlemsstater måste skapa ett integrerande och inkluderande samhälle för alla människor som bor i landet och anpassa såväl förvaltningsstrukturer som samhället i stort till denna verklighet.

En fråga som är särskilt viktig i detta sammanhang är den (sociala) identiteten och hur människor ser sig själva och andra. Identitet är ett sådant relevant koncept eftersom diskriminering på olika grunder, etniskt och rasrelaterat våld, liksom många andra kränkningar av de mänskliga rättigheterna, är oupplösligt knutna till identitetsfrågor.

Sett i ett psykologiskt perspektiv utgör identiteten ett grundläggande mänskligt behov. Denna "jagkänsla" ger en känsla av tillhörighet och bidrar till att skapa självkänsla. "Behovet av en positiv identitet är lika med behovet av att ha ett välutvecklat jag och en positiv uppfattning om vem vi är och vem vi vill vara⁴."

Identitetsbehov är ett viktigt koncept i freds- och konfliktforskning och utgör ett av fyra grundläggande behov, utöver överlevnad, välbefinnande och frihet⁵. Om ens identitet inte värdesätts, inte erkänns som legitim eller om ens identitet betraktas som underlägsen, resulterar detta i kommunikationsproblem och samhällskonflikter, både i interaktionen mellan människor och i internationella relationer. Identitetsrelaterade samhällskonflikter har t.ex. varit vanligt förekommande under de senaste decennierna:

- Inbördeskrigen i f.d. Jugoslavien på 1990-talet präglades inte bara av mer övergripande maktrelaterade faktorer, utan också av en stark religiös/etnisk dimension.
- Identitet spelade också en viktig roll under de inre oroligheter som har förekommit i ett flertal EU-medlemsstater, t.ex. vid upplöset i Brixton i Storbritannien.

"En av de centrala frågorna [när det gäller 'mångkulturalism och frihet'] måste vara hur människor uppfattas. Ska de kategoriseras utifrån ärvda traditioner, i synnerhet den ärvda religionen, i det samhälle de råkar födas i? Det ger den ofrivilliga identiteten en automatisk prioritet framför andra tillhörigheter knutna till politik, yrke, klass, kön, språk, litteratur, sociala engagemang m.m.? Eller ska de betraktas som personer med många olika tillhörigheter och som är fria att själva rangordna dessa (och därmed har det ansvar som hör ihop med förnuft och valfrihet)?"

Amartya Sen (2006),
Identitet och våld, Göteborg,
Daidalos, s. 141.

4. Staub, E. (2004), "Basic Human Needs, Altruism, and Aggression", i Miller, A. (red.), *The Social Psychology of Good and Evil*, New York, Guilford Press, s. 56.

5. Galtung, J. (2004), *Transcend and Transform, An Introduction to Conflict Work*, Boulder, Paradigm Publisher, s. 2.

Flera identiteter

Det är problematiskt att reducera en persons identitet till endast en eller två beståndsdelar, t.ex. etniskt ursprung eller religion, och att dra generaliserande slutsatser utifrån detta – dvs. att sätta människor i ett etniskt eller religiöst "fack". Att förminska människors identitet till en enda huvudkategori på det här sättet förekommer även när det görs en generell uppdelning av människor efter civilisation⁶.

Ser man lite närmare har vi ju alla flera olika tillhörigheter eller identiteter som tillsammans utgör olika delar av vår identitet. En och samma person kan t.ex. vara fransk medborgare, ha algerisk etnisk bakgrund, vara polis, triatlet, singel, religiös och dessutom bra på att laga mat.

Såväl individuella val som den sociala kontexten avgör vilka tillhörigheter/identiteter man bedömer som relevanta och hur man rangordnar deras betydelse. Externa faktorer och sammanhang kan vara extra betydelsefulla för att bygga upp en identitet, särskilt om dessa externa element utgör grunden för en diskriminerande behandling som leder till att en viktig del av ens identitet inte erkänns.

Mångfald och polisarbete

Den ökande mångfalden får långtgående konsekvenser både för de statliga institutionerna och för samhället i stort. Rotterdamstadgan är det första systematiska försöket att behandla mångfaldens inverkan på polisarbetet i ett EU-sammanhang. *Rotterdam Charter: Policing for a Multi-Ethnic Society* (1996), är ett initiativ från Rotterdampolisen, Rotterdams stad och Radar, en organisation som arbetar mot diskriminering, och innehåller särskilda riktlinjer för hur denna fråga ska behandlas.

"I denna värld med etnisk och kulturell mångfald har polisen en avgörande roll. Med sitt särskilda ansvar för att upprätthålla lag och ordning i samhället är polisen samhällsramens verkliga väktare. Det är också den myndighet som är synligast utåt i sin medborgarfunktion. Detta får två huvudsakliga konsekvenser."

"För det första måste polisen alltid – på ett synligt sätt – behandla alla grupper med uppenbar rättvisa och visa synbar respekt för etniska och kulturella skillnader. Eftersom polisen är så synlig måste den acceptera att den behöver vara 'förebild' för alla offentliga myndigheter vad gäller att främja grundläggande rättigheter."

"För det andra: om minoriteter ska överbrygga dessa hot [att utsättas för förtryckande och diskriminerande behandling] och kunna bidra fullt ut måste polisen eftersträva att använda sig av sina särskilda, unika befogenheter för att stödja multietniska ideal. De behöver använda lagstiftningen fullt ut för att bekämpa handlingar som grundar sig på rasism och främlingsfientlighet. Polisen behöver också arbeta förebyggande för att förhindra dessa handlingar och stödja den etniska och sociala integrationen".

Robin Oakley (1997), oberoende konsult om etniska likabehandlingsfrågor som var med och utvecklade Rotterdamstadgan, i sin skrift *Introduction for the Rotterdam Charter – policing in a multi-ethnic society*, finns på: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8562>

6. Sen, A. (2006), *Identitet och våld*, Göteborg, Daidalos, s. 40 ff.

Ett samhälle med ökad mångfald ställer särskilda krav på polisorganisationerna. För att erbjuda tjänster som är lika tillämpliga och tillgängliga för samtliga medborgare måste en polisorganisation anpassa

- sitt operativa arbete, kvaliteten på sin service och sina bredare ansvarsområden till behoven hos en befolkning som hela tiden utvecklas,
- sina organisationsstrukturer, inbegripet åtgärder för att rekrytera och behålla personal, karriärvägar och resultatindikatorer, interna platser för mångfald (t.ex. polisföreningar för homosexuella),
- inledande utbildning, fortbildning och särskild informationsverksamhet som kompletterande åtgärder (vilket dock inte kan kompensera för bristande åtgärder på operativ och organisatorisk nivå).

Utbildningstips: Använd övningarna 1 och 2 för att introducera viktiga koncept

Övningarna 1 och 2 är användbara verktyg för att presentera den här modulens nyckelkoncept för deltagarna om de inte känner till begreppen sedan tidigare eller behöver repetera dem. I övningarna använder vi oss av strategier som är lätta att relatera till för att göra det lättare för deltagarna att förstå koncepten. Det är bra att ha en grundläggande förståelse av dessa grundkoncept innan man går in på de mer abstrakta frågor som behandlas i övning 3.

FRA:s VERKSAMHET

Förbättra relationerna mellan polis och minoriteter

I modul 2 diskuterade vi betydelsen av att det finns en tillitsfull relation mellan polisen och samtliga delar av samhället. Det avgörande här är att alla behandlas lika, utan diskriminering. Inom ramen för FRA-forskning – Europeiska unionens undersökning av minoriteter och diskriminering (EU-MIDIS, 2010) – tillfrågades 23 500 invandrare och etniska minoriteter om vilka erfarenheter de har i sina dagliga liv av diskriminering och utsatthet för brott. Resultaten visade att det fanns ett stort och angeläget behov av att förbättra relationerna mellan polis och minoritetsgrupper. Forskningen gav också belägg för en rad olika aspekter i fråga om poliskontroller och visar att

- det finns ett behov att "få minoritetsgrupperna att i högre grad se polisen som en myndighet som kan tillgodose behoven hos brottsoffer, i synnerhet personer som har utsatts för rasism",
- "insatser behöver göras för att åtgärda och förbättra minoritetsrelationerna" med anledning av den höga andelen uppfattad diskriminerande etnisk profilering,
- personer i minoritetsgrupper som uppfattar det som att polisen kontrollerar dem på grund av deras etniska tillhörighet har lägre förtroende för polisen. Detta är skadligt för samhället eftersom det kan undergräva minoritetsgruppernas förtroende för polisen och deras antaganden om rättvis behandling. Samtidigt leder detta till att invandrare och minoritetsgrupper blir mindre benägna att anmäla brott.

För mer information, se FRA (2010), EU MIDIS Data i fokus-rapport 4: Poliskontroller och minoriteter, oktober 2010, s. 14 och 17, finns på: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1132-EU-MIDIS-police_SV.pdf.

b) Likabehandling och icke-diskriminering: grundläggande begrepp

Rättskällor

Principen om likabehandling och icke-diskriminering har särskilt stor betydelse i fråga om mänskliga rättigheter. Vikten av likabehandling framhålls särskilt i de första båda artiklarna i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna.

Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, artikel 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter.

Artikel 2

Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt. [...]

Grundtanken om likabehandling är enkel att förstå: Bara för att en person har vissa egenskaper, t.ex. en viss hudfärg, kön eller religion, får detta inte leda till att han eller hon särbehandlas/behandlas mindre gynnsamt än andra i en jämförbar situation. Det är en enkel tanke i sig, som är betydligt svårare att tillämpa i konkreta situationer. På samma sätt som för mänskliga rättigheter i största allmänhet måste samtliga relevanta omständigheter beaktas och vägas mot varandra.

Samtliga mänskliga rättigheter ska garanteras på icke-diskriminerande grund. Det man på juridiskt språk brukar kalla det "accessoriska" förbudet mot diskriminering förekommer i samtliga allmänna fördrag om mänskliga rättigheter, t.ex. artikel 14 i Europakonventionen. Detta innebär att det inte får göras några diskriminerande ingrepp i t.ex. rätten till personlig frihet och rätten till privatliv, t.ex. genom att systematiskt kontrollera och visitera svarta personer.

Rätten till likabehandling och icke-diskriminering garanteras också som en separat och fristående rätt som garanterar ett mer omfattande skydd mot diskriminering, t.ex. i artiklarna 20 och 21 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna, tilläggsprotokoll 12 i Europakonventionen och artikel 26 i FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter.

Specifik lagstiftning på internationell nivå och EU-nivå utgör ett detaljerat ramverk för att bekämpa diskriminering genom en rad olika åtgärder.

FN-nivå:

- Internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (1965)
- Internationella konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (1979)
- Internationella konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2006)

EU-nivå:

- Direktivet om jämställdhet i fråga om social trygghet: rådets direktiv 79/7/EEG om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om social trygghet (19 december 1978)
- Direktivet om likabehandling oavsett ras: rådets direktiv 2000/43/EG om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung (29 juni 2000)
- Direktivet om likabehandling i arbetslivet: rådets direktiv 2000/78/EG om inrättande av en allmän ram för likabehandling (27 november 2000)
- Direktivet om jämställdhet i fråga om varor och tjänster: rådets direktiv 2004/113/EG om genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män när det gäller tillgång till och tillhandahållande av varor och tjänster (13 december 2004)
- Jämställdhetsdirektivet (omarbetning): Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/54/EG om genomförandet av principen om lika möjligheter och likabehandling av kvinnor och män i arbetslivet (omarbetning) (5 juli 2006)
- Rambeslutet om rasism: rådets rambeslut 2008/913/RIF om bekämpande av vissa former av och uttryck för rasism och främlingsfientlighet enligt strafflagstiftningen

Skyddsgrunder

Den mest omfattande aktuella listan över skyddsgrunder finns i artikel 21 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Här anges följande grunder: "kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning".

Skyldigheter som följer av principen om icke-diskriminering

Enligt lagstiftningen mot diskriminering är stater skyldiga att

- respektera likabehandlingsprincipen (likhet inför lagen): dvs. att den verkställande och dömande makten ska tillämpa lagen på ett icke-diskriminerande sätt,
- skydda mot diskriminering på lagstiftningsnivå (samma skydd av lagen),
- vidta administrativa och politiska åtgärder för att åstadkomma ett effektivt skydd mot diskriminering. Detta inbegriper följande:
 - Att skydda mot diskriminering mellan privatpersoner, t.ex. tillträde till anställning och arbetsplatsen, samt tillgång till och tillhandahållande av varor och tjänster, inklusive bostad. Sådant skydd föreskrivs t.ex. genom EU-direktivet om likabehandling oavsett ras.
 - Att genom lag förbjuda offentlig uppmaning till våld eller hat riktat mot (grupper av) personer på grund av "ras", hudfärg, religion, börd eller nationellt eller etniskt ursprung. Sådana förbud föreskrivs i t.ex. EU:s rambeslut om rasism.
 - Att införa särskilda eller specifika åtgärder för att överbrygga tidigare nackdelar eller kompensera för eller förhindra nuvarande nackdelar samt att påskynda framstegen mot likabehandling av vissa grupper. Att införa och fortsätta med sådana "specifika åtgärder" – vilket kan klassificeras som "positiv diskriminering", "omvänd diskriminering" eller "positiv särbehandling" – är explicit tillåtet enligt människorättslagstiftningen och utgör inte i sig diskriminering. Ett sådant exempel är införandet av särskilda åtgärder för att komma tillrätta med långvariga diskrimineringsmönster som drabbar kvinnor. Sådana åtgärder ska emellertid vara tillfälliga och får inte gå utöver det som krävs för att åtgärda bristande likabehandling. Även här är proportionalitetsprincipen betydelsefull.

När det gäller polisarbete är principen om likhet inför lagen särskilt betydelsefull. Den människorättsliga skyldigheten att vidta effektiva åtgärder till skydd mot diskriminering, t.ex. att ingripa mot hatbrott, anses alltmer betydelsefullt i kampen mot diskriminering. Rambeslutet om rasism från 2008 avspeglar den ökade medvetenheten om behovet att vidta positiva åtgärder.

"Polisen ska utföra sina uppgifter på ett rättvist sätt, och i synnerhet följa principerna om opartiskhet och icke-diskriminering."

Europeisk yrkesetisk kod för poliser, Europarådet, ministerkommittén, Rec(2001)10.

”Domstolen har i sin rättspraxis slagit fast att för att det ska vara fråga om en situation enligt artikel 14 [förbud mot diskriminering på vissa grunder] måste det förekomma skillnad i behandling av personer i relevant likartade situationer [...]. En sådan särskiljande behandling är diskriminerande om den inte har någon objektiv eller rimlig motivering, dvs. om den inte eftersträvar ett berättigat mål eller om det inte finns något rimligt förhållande mellan de använda medlen och det mål som eftersträvas.”

Europadomstolens dom av den 29 april 2008 i mål nr 13378/05, Burden mot Storbritannien, punkt 60.

Definitioner av diskriminering⁷

Diskriminering kan betraktas som

- skillnad i behandling av personer som befinner sig i en likartad situation,
- särbehandling kopplad till en ”skyddsgrund”,
- att det inte finns någon objektiv eller rimlig motivering till denna särbehandling.

I EU-lagstiftningen skiljer man mellan direkt och indirekt diskriminering:

Direkt diskriminering: ”anses förekomma när en person på grund av ras eller etniskt ursprung behandlas mindre förmånligt än en annan person behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation”.

Indirekt diskriminering: ”anses förekomma när en skenbart neutral bestämmelse eller ett skenbart neutralt kriterium eller förfaringsätt särskilt missgynnar personer av en viss ras eller ett visst etniskt ursprung jämfört med andra personer, om inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringsättet objektivt motiveras av ett berättigat mål och medlen för att uppnå detta mål är lämpliga och nödvändiga”.

Källa: Rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung, (direktivet om likabehandling oavsett ras), artikel 2.2, finns på: <http://data.europa.eu/eli/dir/2000/43/oj>

Europadomstolen definierar direkt diskriminering som en skillnad i behandling av personer i likartade situationer, där principerna om berättigat mål och proportionalitet inte har respekterats. Vid indirekt diskriminering ligger fokus på neutrala regler, kriterier eller metoder och därefter ställs frågan om dessa får negativa konsekvenser för grupper som definieras genom en ”skyddsgrund”. Begreppet indirekt diskriminering: förekommer nu även i Europadomstolens rättspraxis⁸.

FRA:s VERKSAMHET

Kartläggning av flerfaldig diskriminering

Med flerfaldig diskriminering avses diskriminering på flera grunder, t.ex. att man blir diskriminerad både för att man är kvinna och för att man är rom. De flesta domstolar i EU behandlar endast en diskrimineringsgrund per fall av direkt eller indirekt diskriminering. FRA-forskning visar att om begreppet ”flerfaldig diskriminering” infördes i lagstiftningen skulle detta kunna leda till att lagstiftningen var mer i linje med människors erfarenheter.

För mer information om diskriminering på flera grunder, se under ”Kompletterande material” i denna modul och FRA (2013), *Inequalities and multiple discrimination in access to and quality of healthcare*, Luxemburg, Publikationsbyrån, finns på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/inequalities-discrimination-healthcare>

7. Baserat på FRA och Europarådet (2011), En handbok i europeisk diskrimineringsrätt, Luxemburg, Europeiska unionens publikationsbyrå (Publikationsbyrån), s. 21-55, finns på: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1510-FRA_CASE_LAW_HANDBOOK_SV.pdf

8. Europadomstolens dom av den 13 november 2007 i mål nr 57325/05, D.H. m.fl. mot Tjeckien.

Motivering/försvarsgrunder för mindre gynnsam behandling – olika, men ändå likartade synsätt i Europakonventionen och EU:s lagstiftning

Följande citat från Europadomstolen innehåller en generell försvarsgrund eller motivering för alla typer av diskriminering: "om [denna skillnad i behandling] inte har någon objektiv eller rimlig motivering". Särbehandling är med andra ord diskriminerande om det inte finns någon objektiv eller rimlig motivering. I EU-lagstiftningen tillämpas däremot detta synsätt med en generell försvarsgrund endast för indirekt diskriminering. För direkt diskriminering ska endast specifika och begränsade försvarsgrunder beaktas.

Även om detta har formulerats på olika sätt är synsätten ganska lika sett till innehåll: de specifika försvarsgrunderna enligt EU-rätten kan sättas i ett vidare sammanhang av generella försvarsgrunder såsom dessa har utvecklats genom Europadomstolens rättspraxis. De specifika försvarsgrunderna enligt icke-diskrimineringsdirektiven är med andra ord särskilda aspekter av den generella försvarsgrunden⁹.

I följande analyschema för icke-diskriminering utgår vi därför från synsättet om en "generell försvarsgrund".

Utbildningstips: Använd övning 3 för att behandla icke-diskriminering

Övning 3 är ett bra verktyg för att hjälpa deltagarna att lära känna koncepten icke-diskriminering och rättvis behandling. Med dessa övningar får de interaktivt se exempel på hur diskriminering kan uppstå och hur man kan hantera frågor som rör detta.

c) Diskriminering och profilering

Statliga institutioner, inbegripet polisen, måste respektera principen om likabehandling i sin verksamhetsutövning. En fråga som är ytterst relevant här är polisprofilering utifrån etniska särdrag och andra kriterier.

Vad är profilering?

- På ett mycket allmänt plan kan man säga att profilering går ut på att kategorisera enskilda personer utifrån deras egenskaper, oavsett om dessa är medfödda (t.ex. kön, ålder, etnisk tillhörighet, längd) eller går att förändra (t.ex. vanor, preferenser eller andra delar av beteendet).
- Profilering är ett värdefullt verktyg i sig, men det finns också risk för misstag när man kopplar vissa egenskaper till särskilda preferenser eller beteenden.
- Socialpsykologisk forskning har visat att människor ofta använder sig av stereotyper om "andra" och – med detta som grund – drar förhastade och felaktiga slutsatser¹⁰.

9. För mer information, se FRA och Europarådet (2011), *En handbok i europeisk diskrimineringsrätt*, Luxemburg, Publikationsbyrån, s. 43 ff., finns på: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1510-FRA_CASE_LAW_HANDBOOK_SV.pdf

10. Hogg, M. och Vaughan, G. (2011), *Social Psychology*, sjätte utgåvan, Essex, Pearson Education Limited, s. 356 ff.

Profilering inom polisarbetet

Profilering kan vara ett legitimt verktyg för att gripa misstänkta förbrytare när ett brott har begåtts. Profilering kan också bygga på kvalificerade antaganden som härleds från erfarenhet och utbildning och som är inriktade på beteende snarare än egenskaper som ras, etnisk tillhörighet eller religion. Poliser kan t.ex. arbeta med profiler som ger dem anledning att vara vaksamma på personer som upprepade gånger besöker vissa platser, som träffas och utbyter väskor innan de skiljs åt, som uppträder oberäkneligt eller nervöst eller som upprepade gånger gör stora inköp och endast betalar kontant.

Profileringen kan bli problematisk om en skyddsgrund, t.ex. etnisk tillhörighet, "ras" eller religion, är det enda eller huvudsakliga skälet till att en polis blir vaksam. Polisen kan få order om att sikta in sig på specifika grupper eller överväga ett av dessa attribut när åtgärder vidtas, men dessa typer av skyddsgrunder får inte bli det främsta skälet till polisens åtgärd. Polisåtgärder måste grundas på andra faktorer som fastställs i den nationella lagstiftningen. En utgångspunkt är vanligen att fastställa att det finns "rimliga skäl" till "misstanke". I annat fall kan åtgärder som vidtagits genom profilering med stöd av specifika skyddsgrunder, t.ex. etnisk tillhörighet, vara diskriminerande.

Vad är diskriminerande etnisk profilering?

Etnisk profilering har blivit en viktig fråga efter terroristattacker i New York, Pennsylvania, Washington. (2001), Madrid (2004) och London (2005). Internationella organisationer som FN, Europarådet och EU har liksom icke-statliga organisationer uttryckt sin oro i fråga om detta och deltagarna kan därför vara extra nyfikna på vad det handlar om. Det är därför bra att känna till den här särskilda typen av profilering.

Denna fråga behandlas i FRA-publikationen *Förstå och förhindra diskriminerande etnisk profilering: en vägledning* som innehåller följande definition:

"Diskriminerande etnisk profilering innebär:

att behandla en enskild person sämre än andra som är i en liknande situation (med andra ord diskriminera), t.ex. genom att utöva polisbefogenheter som kontroller och visitering; och huvudsakligen på grund av en persons ras, etniska tillhörighet eller religion."

Källa: FRA (2010), *Förstå och förhindra diskriminerande etnisk profilering: en vägledning*, Publikationsbyrån, oktober 2010, s. 15, finns på: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1133-Guide-ethnic-profiling_SV.pdf

2. Analysschema – icke-diskriminering¹¹

Låt oss nu gå till frågan om hur man analyserar om en viss situation utgör diskriminering.

Liksom när det gäller människorättsanalysen i modul 3 kan det vara bra att använda en tvåstegsanalys. Stegen i denna analys skiljer sig från analysen i modul 3 om skyldigheter att respektera och skydda, men det finns också likheter vad gäller proportionalitetsprincipen.

Del 1: Förekommer det olik behandling som är kopplad till en persons specifika egenskap?

Del 2: Finns det några objektiva eller rimliga skäl för en sådan olik behandling?

Denna analys är avsedd för arbetet med övning 3 och arbetsblad 3, men informationen kan användas för samtliga övningar i denna modul.

Analysprocess

DEL 1: LIKABEHANDLING ELLER SÄRBEHANDLING?

1.1 Finns det några indikatorer för särbehandling? Behandlas likadana situationer olika? Behandlas olika situationer likadant?

Genom att besvara dessa frågor blir det lättare att se om det förekommer likheter och skillnader i behandling. Att se hur dessa attribut överlappar varandra och skiljer sig åt gör det enklare att inrikta analysen på de aspekter som kan ingå i en diskriminerande behandling.

1.2 Görs särbehandlingen med stöd av en skyddsgrund?

Skyddsgrunderna är kön, "ras", hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning.

DEL 2: BEFOGAD SÄRBEHANDLING ELLER DISKRIMINERING

Om särbehandling kopplad till en skyddad grund identifieras i del 1 av analysen, kan därefter del 2 användas för att identifiera argumentationen bakom särbehandlingen samt för att fastställa om behandlingen är motiverad. Enligt internationell människorättslagstiftning kan en skillnad i behandling endast vara motiverad om det finns rimliga och objektiva grunder. För att avgöra detta kan följande frågor vara till hjälp:

- Samtliga frågor besvaras med "JA": särbehandlingen är motiverad.
- En eller flera frågor besvaras med "NEJ": särbehandlingen är inte motiverad och anses vara diskriminerande.

2.1 Görs åtskillnaden på rimliga och objektiva grunder?

- Finns det ett berättigat mål med särbehandlingen?
- Är den lämplig? Är den nödvändig? Är detta den minst ingripande åtgärden? Finns det några alternativ?

¹¹ Baserat på Suntinger, W. (2005), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, Wien, Bundesministerium für Inneres, s. 84-88.

Arbetsblad – Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering

Fallstudie A: Avvisades vid kontrollstation

Denna analys bygger på Europadomstolens dom i mål nr 55762/00 och 55974/00, Timishev mot Ryssland, av den 13 december 2005.

Det här rättsfallet är ett bra exempel på ...

... faktorer som gör särbehandling till diskriminering,

... att det är berättigat att behandla människor olika på rimliga och objektiva grunder, men att det är diskriminerande att behandla människor olika på skyddsgrunder, t.ex. etniskt ursprung.

Analys

DEL 1: LIKABEHANDLING ELLER SÄRBEHANDLING?

1.1 Finns det några indikatorer för särbehandling? Behandlas likadana situationer olika? Behandlas olika situationer likadant?

T vägrades inresa i Ka-Ba, en provins i staten B, medan andra förare – personer i samma situation – tilläts passera den administrativa gränsen och fortsätta in i Ka-Ba.

1.2 Görs särbehandlingen med stöd av en skyddsgrund?

Detta fall gällde huruvida det fanns någon skyddsgrund för särbehandlingen. T kopplade samman det faktum att han nekats inresa med sin etniska bakgrund, en skyddsgrund där etniskt ursprung överlappar "ras". Myndigheterna vidhöll att skillnaden i behandling inte hade gjorts på denna grund, utan snarare att T hade provocerat fram den genom sitt beteende.

Europadomstolen fäste tilltro till sökandens version av händelseförloppet, som styrktes av de oberoende undersökningar som genomförts av försvaret och polismyndigheterna. (Ibid., punkt 44)

"När det gäller omständigheterna i det aktuella målet konstaterar domstolen att [Ka-Ba:s] högre polistjänsteman hade beordrat trafikpoliserna att inte bevilja ["etnisk tillhörighet X"] inresa. Eftersom det enligt regeringen inte går att utläsa en persons etniska ursprung någonstans i [staten B:s] identitetshandlingar, innebar denna order att inresa inte enbart nekades personer som faktiskt hade [X] etnisk tillhörighet, utan även personer som enbart uppfattades tillhöra denna etniska grupp. Det har inte hävdats att företrädare för andra etniska grupper omfattades av motsvarande restriktioner [...] Enligt domstolen utgjorde detta en uppenbar skillnad i behandling vad gäller åtnjutandet av rätten till fri rörlighet grundat på en persons etniska ursprung." (Ibid., punkt 54)

DEL 2: BEFOGAD SÄRBEHANDLING ELLER DISKRIMINERING

2.1 Görs åtskillnaden på rimliga och objektiva grunder?

Om det konstateras att det har förekommit särbehandling kopplat till en skyddsgrund, är det upp till staten att visa att denna skillnad kan vara berättigad. Staten måste med andra ord kunna uppvisa goda skäl som anses vara rimliga och objektiva.

I det här fallet *”anförde regeringen ingenting som kunde motivera skillnaden i behandling mellan personer av [X] och icke-[X] etniskt ursprung i åtnjutandet av deras rätt till fri rörlighet. Domstolen anser under alla omständigheter att ingen skillnad i behandling som helt eller i avgörande utsträckning baseras på en persons etniska ursprung kan vara objektivt motiverad i ett modernt demokratiskt samhälle som bygger på principerna om mångfald och respekt för olika kulturer.”* (Ibid., punkt 58)

Skillnaden i behandling ansågs utgöra diskriminering.

Analysen baseras på förhandlingarna i FN:s kommitté för mänskliga rättigheter i fallet Williams mot Spanien, nr 1493/2006, 17 augusti 2009.

Fallstudie B: Id-kontroll på tågstationen

Det här rättsfallet är ett bra exempel på ...

... huvuddragen i förbjuden etnisk profilering som utförs av polisen: att agera enbart eller huvudsakligen utifrån en persons "ras", etniska tillhörighet eller religion [...]

... etnisk profilering som utgör en kränkning av de berörda personernas värdighet som människa.

Ytterligare information om rättsfallet

På grund av hur hon hade behandlats av polisen väckte W talan vid de nationella domstolarna i landet E, som konstaterade att polisens selektiva identitetskontroll var laglig, eftersom den kunde motiveras av det berättigade målet att kontrollera olaglig invandring. W inkom med ett klagomål till FN:s kommitté för mänskliga rättigheter som övervakar genomförandet av internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Hon hävdade att landet E hade brutit mot artikel 26 i denna konvention som förbjuder diskriminering.

Analys

DEL 1: LIKABEHANDLING ELLER SÄRBEHANDLING?

1.1 Finns det några indikatorer för särbehandling? Behandlas likadana situationer olika? Behandlas olika situationer likadant?

Det hade inte ifrågasatts att W var den enda passagerare som polismannen hade stoppat för att kontrollera identiteten. Detta innebar att hon hade behandlats annorlunda än de andra passagerarna som inte blivit kontrollerade.

1.2 Görs särbehandlingen med stöd av en skyddsgrund?

På vilka grunder hade W behandlats annorlunda?

Under de nationella domstolsförhandlingarna framgick det tydligt att polisen hade stannat och kontrollerat henne på grund av hennes hudfärg. Polismannen erkände detta öppet. Detta faktum hade inte ifrågasatts vid de nationella domstolarna. Det som alltjämt var oklart var om polisen hade agerat utifrån en skriftlig order. Även om så hade varit fallet skulle det inte ha förändrat själva huvudfrågan: det uppenbara sambandet mellan hudfärg och polisens behandling av W. Kommittén för de mänskliga rättigheterna konstaterade:

"I det här aktuella fallet framgår det av ärendet att den ifrågavarande identitetskontrollen var av allmän karaktär. Klagomålsställaren hävdar att ingen annan i hennes omedelbara närhet fick sin identitet kontrollerad samt att polisen som hejdade och frågade henne hade hänvisat till hennes fysiska egenskaper för att förklara varför hon och ingen annan i närheten uppmanades att visa sina identitetshandlingar. Dessa påståenden tillbakavisades varken av de administrativa myndigheter eller de domstolar som klagomålsställaren hade lämnat sitt ärende till eller under kommitténs förhandlingar."

Förenata nationerna, kommittén för de mänskliga rättigheterna, nr 1493/2006, Williams mot Spanien, 17 augusti 2009, punkt 7.4.

"En stats internationella ansvar för överträdelser av internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter ska bedömas objektivt och kan uppstå till följd av dess myndigheters handlande eller underlåtenhet att handla. I det här aktuella fallet förefaller det visserligen inte ha funnits någon skriftlig uttrycklig order i [land E] om att

polisen skulle utföra poliskontroller utifrån kriteriet om hudfärg, men det förefaller som att polisen ansåg sig agera i enlighet med det kriteriet, ett kriterium som ansågs berättigat av de domstolar som behandlade ärendet.” (Ibid., punkt 7.3)

”Under dessa omständigheter kan kommittén endast dra slutsatsen att klagomålsställaren valdes ut för identitetskontroll enbart på grund av sina rasegenskaper samt att dessa egenskaper var den avgörande faktorn för att hon misstänktes för rättsstridigt beteende.” (Ibid., punkt 7.4)

DEL 2: BEFOGAD SÄRBEHANDLING ELLER DISKRIMINERING

Om särbehandling verkligen kopplas till en skyddsgrund återstår alltså frågan om denna särbehandling kan vara berättigad. Enligt internationell människorättslagstiftning kan en skillnad i behandling endast vara motiverad om det finns rimliga och objektiva grunder.

Kommittén för de mänskliga rättigheterna: *”[...] erinrar om sin rättspraxis som fastslår att all skillnad i behandling inte utgör diskriminering om kriterierna för denna differentiering är rimliga och objektiva samt om syftet är att nå ett mål som är berättigat enligt konventionen”.*

2.1 Görs åtskillnaden på rimliga och objektiva grunder?

Myndigheterna i land E hävdade att det var helt lagligt att genomföra en identitetskontroll i det här fallet och att detta gjordes för att uppnå det berättigade målet att kontrollera olaglig invandring. Om man godtar att målet är berättigat måste man enligt deras ståndpunkt även godta att *”poliskontroller som utförs för detta syfte, med vederbörlig respekt och känsla för proportioner, får göras med hänsyn till vissa fysiska eller etniska egenskaper som utgör en rimlig indikering av en persons icke-[landet E] ursprung.”*(Ibid., punkt 4.3)

Kommittén ställde sig visserligen bakom regeringens ståndpunkt att det var ett berättigat syfte att kontrollera olaglig invandring, men inte när det gäller punkten om att polisens åtgärd skulle utlösas enbart av fysiska och etniska egenskaper.

”I det här aktuella fallet anser kommittén att kriterierna om rimlighet och objektivitet inte var uppfyllda. Klagomålsställaren har inte heller erbjudits någon tillfredsställande gottgörelse, t.ex. en ursäkt.” (Ibid.)

Slutsatsen att åtgärden inte hade varit berättigad och objektiv drogs mot bakgrund av de kända effekterna av sådan behandling: *”Att agera på annat sätt [enbart rikta in sig på personer med vissa egenskaper] skulle inte bara påverka de berörda personernas värdighet negativt, utan även bidra till att det spreds en främlingsfientlig inställning hos allmänheten i stort och motverka en effektiv policy om att bekämpa rasdiskriminering.”* (Ibid., punkt 7.2)

Utbildningstips: Ta deltagarnas betänkligheter på allvar

Vissa deltagare kanske invänder och säger att polisen måste använda sig av yttre egenskaper för att göra sitt jobb. De kanske undrar om det här avgörandet innebär att de aldrig någonsin kan använda hudfärg eller andra fysiska egenskaper som relevanta kriterier i sitt polisarbete. Andra kanske frågar sig var gränsen går mellan en korrekt användning av yttre egenskaper och förbjuden profilering.

Dessa synpunkter visar tydligt på svårigheterna med att ta upp etnisk profilering under polisutbildningen, eftersom det anses ifrågasätta ett av de mest grundläggande antagandena om vad bra polisarbete egentligen handlar om. Detta kan skapa en känsla av osäkerhet som deltagarna ofta kan reagera väldigt känslomässigt på.

I utbildningssituationen är det därför väldigt viktigt att se det hela ur deltagarnas perspektiv och ta deras farhågor på allvar.

Kompletterande material

Skyddsgrunder – ”traditionella” och ”nya” grunder

I ett historiskt europeiskt perspektiv gällde principen om likabehandling först och främst de privilegier som hängde samman med vissa samhällsgrupper, t.ex. män, personer av högre börd eller personer med egendom. Denna avspeglas också i de konstitutionella bestämmelserna i många EU-medlemsstater.

Detta kan anses vara de ”klassiska” grunderna. Under 1900-talet har listan över förbjudna diskrimineringsgrunder utökats betydligt. Den mest omfattande aktuella listan finns i artikel 21 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, som innehåller följande grunder: ”kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning”. Funktionshinder, ålder, sexuell läggning eller genetiska särdrag ingår inte explicit i artikel 14 i Europakonventionen, en text som utarbetades 1950. Men man får också komma ihåg att i de flesta människorättsinstrument är listorna över förbjudna grunder inte uttömmande och därmed kan de också utvidgas genom rättspraxis.

Varför är det så intressant med denna lista över grunder? Jo, det är intressant eftersom det avspeglar två sammanhängande fenomen:

- Sociala uppfattningar och värderingar förändras hela tiden, vilket också avspeglas i den dynamiska människorättsutvecklingen.
- Den utökade omfattningen har drivits fram av sociala krafter eller rörelser. De använder sig av människorättsstermer för att stärka sina krav: precis som kvinnorrörelsen en gång gjorde och hbtq-rörelsen nu har gjort på senare tid.

Utbildningstips: Utöka listan

Poliskulturen präglas ofta av en viss konservativ syn på förändrade sociala uppfattningar. ”Magkänsla” är ett begrepp som ofta kommer upp när man diskuterar de här frågorna. Erfarenheten visar att det kan vara bra att diskutera den utökade listan över grunder för att visa på det bredare perspektivet. Det gör att man kan behandla det här svåra ämnet på ett konstruktivt sätt.

Diskriminering på flera grunder

Människor som tillhör ”synliga” minoriteter, t.ex. romer eller personer med afrikanskt ursprung, löper större risk än andra minoriteter att utsättas för flerfaldig diskriminering, dvs. diskriminering på flera grunder. Socioekonomiska faktorer, t.ex. låg inkomst, kan också göra människor mer utsatta för flerfaldig diskriminering.

Som angavs i bakgrundsinformationen behandlar de flesta domstolar i EU endast en diskrimineringsgrund per mål. De som råkar ut för diskriminering på flera grunder har därför svårare att lägga fram sin sak för domstolen och få ersättning för alla olika typer av diskriminering som de utsatts för. Om begreppet "flerfaldig diskriminering" infördes i lagstiftningen skulle detta kunna leda till att lagstiftningen var mer i linje med människors mer komplexa erfarenheter av diskriminering.

FRA:s VERKSAMHET

Hitta belägg för diskriminering

I FRA:s EU-undersökning av minoriteter och diskriminering (EU-MIDIS, 2010) tillfrågades 23 500 invandrare och etniska minoriteter om vilka erfarenheter de har av diskriminering och utsatthet för brott. Undersökningen visade att en på fyra i dessa grupper i EU upplevde att de hade blivit diskriminerade på två eller flera grunder under de tolv månader som föregick undersökningen. I sina svar angav de etniskt ursprung eller invandrabakgrund som det främsta skälet till att de känt sig diskriminerade. De diskrimineringsgrunder som undersöktes var etniskt ursprung eller invandrabakgrund, kön, sexuell läggning, ålder, religion eller övertygelse, funktionshinder eller "övriga" orsaker som var relevanta för den som svarade.

För mer information, se FRA (2011), *EU-MIDIS Data in Focus 5: Multiple Discrimination*, Luxemburg, Publikationsbyrån, finns på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/eu-midis-data-focus-report-5-multiple-discrimination>

Profilerings: definitioner och potentiella effekter

Etnisk profilering

FRA:s VERKSAMHET

Undvika diskriminerande etnisk profilering

Diskriminerande etnisk profilering är en metod som generellt sett underrapporteras och som man i allmänhet inte vet så mycket om. I FRA-publikationen *Förstå och förhindra diskriminerande etnisk profilering: en vägledning* undersöks profilering som metod i samband med brottsbekämpning. Här förklaras hur profilering som utgår från ras, etnisk tillhörighet eller religion bedöms vara diskriminerande och därför olaglig.

För mer information, se FRA (2010), *Förstå och förhindra diskriminerande etnisk profilering: en vägledning*, Luxemburg, Publikationsbyrån, finns på: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1133-Guide-ethnic-profiling_SV.pdf

Som nämndes i bakgrundsinformationen innehåller FRA-vägledningen den terminologi som används för "etnisk profilering". Den bygger på definitioner och förklaringar från olika organ som bland annat följande:

- I den allmänna policyrekommendation nr 11 om bekämpande av rasism och rasgrundad diskriminering i polisarbetet, som antagits av Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans (ECRI), definieras "rasgrundad profilering" som¹²:

"Polisens användning, utan någon objektiv eller rimlig motive-ring, av skäl som ras, hudfärg, språk, religion, nationalitet eller nationellt eller etniskt ursprung, vid kontroll-, övervaknings- eller utredningsverksamhet."

- I en principiellt viktig dom uttalade sig Europadomstolen på följande sätt:

"[...] Domstolen anser att ingen skillnad i behandling som helt eller i avgörande utsträckning baseras på en persons etniska ursprung kan vara objektivt motiverad i ett modernt demokratiskt samhälle som bygger på principerna om mångfald och respekt för olika kulturer¹³."

- FN:s kommitté för mänskliga rättigheter kom med följande citat i frågan:

"[...] När myndigheterna utför sådana [identitets-]kontroller bör de kontrollerade personernas fysiska och etniska egenskaper inte i sig anses vara vägledande för om de eventuellt vistas olagligt i landet. De bör heller inte utföras på ett sådant sätt att de endast omfattar personer med särskilda fysiska eller etniska egenskaper. Att agera på annat sätt skulle inte bara påverka de berörda personernas värdighet negativt, utan även bidra till att det spreds en främlingsfientlig inställning hos allmänheten i stort och motverka en effektiv policy om att bekämpa rasdiskriminering¹⁴."

Tre kategorier av polisprofilering:

- **Profiler som bygger på specifika uppgifter om en misstänkt förbrytare:** Profilering är först och främst ett legitimt verktyg för att gripa misstänkta förbrytare när ett brott har begåtts. Att använda en profil med vissa misstänkta personers egenskaper som ett verktyg för att bidra till deras gripande anses vanligtvis vara en polisstrategi som bygger på sunt förnuft. Den grundar sig på bevis som samlats i samband med en viss händelse eller ett visst händelseförlopp.
- **Profiler som inte bygger på specifika uppgifter:** Profilering kan också vara ett legitimt och användbart verktyg när det gäller att identifiera enskilda personer som kanske begår ett "dolt" brott (t.ex. gömmer förbjudna föremål) eller som troligtvis kommer att begå brott i framtiden (som t.ex. är på väg att begå ett rån). Profiler som till stor del bygger på olika typer av beteende löper mindre risk att diskriminera på grund av "ras", etnisk tillhörighet eller religion.
- **Profilering som bygger på generaliseringar:** Detta kan förekomma till följd av en organisations policy, t.ex. om det utfärdas uttryckliga skriftliga eller muntliga instruktioner som avser vissa grupper. Det kan även förekomma på operativ nivå, då enskilda poliser kan tillämpa stereotyper eller generaliseringar utifrån "ras", etnisk tillhörighet eller religion. Anledningen kan vara medvetna personliga fördomar, men ibland är poliser inte medvetna om omfattningen av sina generaliseringar eller stereotyper.

12. Europarådet, Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans (2007), *Combating racism and racial discrimination in policing, CRI(2007)39, Strasbourg, Europarådet, 29 juni 2007.*

13. Europadomstolens dom av den 13 december 2005 i mål 55762/00 och 55974/00, *Timishev mot Ryssland*, punkt 58.

14. Förenta nationerna, kommittén för de mänskliga rättigheterna, nr 1493/2006, *Williams mot Spanien*, 17 augusti 2009, punkt 7.2.

Skillnaden mellan tillåten profilering och diskriminerande etnisk profilering

När polismän stoppar enskilda personer, och detta val helt eller huvudsakligen grundas på personens "ras", etniska tillhörighet eller religion utgör detta direkt diskriminering och är olagligt. Med huvudsakligt skäl menas att polismannen inte skulle ha stoppat personen om det inte hade varit för dennes "ras", etniska tillhörighet eller religion. Även om det kan godtas att "ras", etnisk tillhörighet eller religion är en av de faktorer som polisen tar hänsyn till, får det inte vara det enda eller huvudsakliga skälet till att en person stoppas¹⁵.

Ett exempel från FRA:s publikation *Förstå och förhindra diskriminerande etnisk profilering: en vägledning*: "Efter en serie brutala rån i Österrikes huvudstad Wien, som man trodde hade begåtts av två mörkhyade manliga gärningsmän, fick polisen instruktioner om att stoppa alla svarta män som rörde sig i grupp för att utföra identitetskontroller. Efter kraftiga protester från allmänheten ändrades instruktionerna till 'svarta afrikaner i 25-årsåldern, 170 cm långa, smala med [...] tunna dunjackor'. Under en dag stoppade och visiterade polisen 136 svarta män, men ingen av dessa visade sig ha någon koppling till rånen. Att stoppa enskilda personer på grundval av den ursprungliga beskrivningen av de misstänkta skulle troligtvis betraktas som ett exempel på direkt diskriminering, medan den andra profilen troligtvis inte skulle utgöra direkt diskriminering. Den misstänkta etniska tillhörighet är givetvis viktig för att han eller hon ska kunna identifieras. Det får dock inte vara det enda skälet till att brottsbekämpande åtgärder vidtas mot en person. Det som framgår när vi studerar ovanstående fall är att den misstanke som måste föreligga för att polisiära åtgärder ska kunna vidtas bör bygga på en persons beteende eller någon liknande faktor som särskiljer dem och inte på egenskaper som 'ras', etniskt ursprung eller religion." (Ibid., s. 22)

Avsiktlig diskriminering – diskriminerande effekt

Under diskussionerna om etnisk profilering kan du få höra invändningar om att etnisk profilering inte kan vara diskriminering eftersom det inte har funnits någon avsikt att diskriminera. Detta ska bemötas med följande två punkter:

- Den internationella människorättslagstiftningen anger tydligt att diskriminering inte enbart omfattar fall då en person avsiktligt utsätts för mindre förmånlig behandling, utan även situationer då den mindre förmånliga behandlingen helt enkelt är en effekt av vissa handlingar, utan att det har funnits något "ont uppsåt".
- Likabehandlingsmedvetna poliser måste därför överväga hur motparten uppfattar och upplever deras handlingar.

Därför är diskriminerande etnisk profilering skadlig och kontraproduktiv¹⁶

- **Negativa konsekvenser för enskilda personer:** Den här formen av profilering inverkar negativt på människans värdighet och kan kännas förödmjukande eller till och med traumatiserande för vissa. Att använda en bred profilering innebär också att man bortser från att vi alla är unika. Enligt lagen ska varje människa behandlas som en enskild individ. Även om det kan stämma att islamiska extremistiska terrorister som är kopplade till detta hot ofta har muslimskt och asiatiskt utseende, kan man inte utifrån detta dra slutsatsen att alla som har muslimskt eller asiatiskt utseende är terrorister.

15. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1133-Guide-ethnic-profiling_SV.pdf

16. Baserat på ibid. s. 37 ff.

- **Negativa konsekvenser för samhället i stort:** Av liknande skäl kan det också anses vara kontraproduktivt med diskriminerande etnisk profilering. Om åtgärder vidtas på grundval av olaglig profilering kan detta öka rasrelaterade spänningar och underblåsa minoritetsgruppers agg mot polisen och majoritetsbefolkningen. Slutresultatet av dessa enskilda personers erfarenheter kan dock få negativa effekter för en hel grupp. Om det tillämpas en profil som bygger på ras, etnicitet eller religion kan minoritetspersoner utveckla en negativ uppfattning om sin egen grupp, och samhället i övrigt kan också utveckla en negativ uppfattning om den gruppen. Minoritetsgruppen kan bli en så kallad misstänkt samhällsgrupp, som allmänheten förknippar med kriminalitet. Detta kan leda till ytterligare negativa konsekvenser, t.ex. ökade rasfördomar. Minoritetsgruppen kan utsättas för överdriven bevakning med en oproportionerlig mängd polisresurser, vilket i sin tur troligtvis leder till ett högre antal gripanden. Därför kan det uppstå ett självuppfyllande förhållande mellan intensiv polisbevakning och ett högre antal gripanden.

Negativa konsekvenser för ett effektivt polisarbete: Två faktorer tyder på att diskriminerande etnisk profilering kan inverka negativt på polisens effektivitet:

- Etnisk profilering kan leda till en lägre träff- och gripandegrad i polisarbetet. Vissa belägg från forskning som bedrivits om knarklangare har kunnat visa att man genom att stryka "ras" eller etnisk tillhörighet från en allmän gärningsmannaprofil (snarare än en specifik profil för en misstänkt) och genom att kräva att polisen tar hänsyn till vissa angivna kriterier som inte rör etnisk tillhörighet kan bidra till att förbättra effektiviteten eller träffgraden i polisarbetet, samtidigt som man undviker diskriminerande behandling. Profiler går både att förutse och undvika. En alltför stor tillit till stereotypa profiler kan faktiskt med tiden öka den totala förekomsten av ett visst brott av två skäl:
 - För det första kan grupper som inte förknippas med vissa brott begå sådana brott medan polisen är upptagen med att bevaka en annan grupp. Brottsbekämpningen kan visserligen uppnå en viss träffgrad och ett visst antal gripanden bland minoriteter, men brottsligheten bland majoritetsbefolkningen kan öka, just på grund av att dessa personer inte är i fokus, och därför löper mindre risk att åka fast.
 - För det andra kan grupper som antas vara kriminella börja leva upp till den stereotypen – en process som sociologer och kriminologer kallar för stämpling.
- Etnisk profilering kan leda till bristande samarbete, vilket kan minska polisens effektivitet. Polisarbetet är kraftigt beroende av allmänhetens samarbete. Om förtroendet för polisen försämras är det dock mindre troligt att medborgarna kommer att samarbeta. De brottsbekämpande myndigheterna är beroende av medborgarna, inte bara som vittnen vid brottsutredningar, utan även för att förebygga och bekämpa brott. Utan medborgarnas samarbete kan polisen sällan identifiera och gripa misstänkta eller få dem dömda. Forskningsresultat i Storbritannien och USA visar att allmänhetens förtroende för och samarbete med de brottsbekämpande organen försämras när medborgare har negativa erfarenheter från möten med polisen. Detta beror på att de berörda personerna kan dela med sig av sina erfarenheter med familjemedlemmar, vänner och bekanta.

MODUL 6: POLISERS MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Inledning	179
Övning 1: Erfarenheter av mänskliga rättigheter.....	180
Övning 2: Fallstudie – diskriminering på arbetsplatsen.....	182
Arbetsblad – Övning 2: Fallstudie – diskriminering på arbetsplatsen	184
Bakgrundsinformation	186
1. Viktiga begrepp	186
a) Har poliser mänskliga rättigheter?.....	186
b) Utmaningar när det gäller polisens mänskliga rättigheter.....	188
c) Vilka mänskliga rättigheter är särskilt relevanta för poliser?	189
2. Övningsvägledning: människorättsanalys	191

Polisers mänskliga rättigheter

Inledning

Polisers mänskliga rättigheter är en viktig del av utbildningen och är något som kommer upp under nästan varje kurs om mänskliga rättigheter: "Men mina mänskliga rättigheter då? Vem bryr sig om dem?" Att ta dessa frågor på allvar kan bidra till att poliser får en acceptans för hela människorättssystemet. Poliser behöver förstå att mänskliga rättigheter inte bara gynnar andra utan också dem själva. I sitt arbete ställs poliser inför många frågor som rör mänskliga rättigheter och de är också själva direkt berörda i fråga om sina egna rättigheter.

En idé kan vara att inleda kursen med den här modulen för att visa deltagarna att deras farhågor tas på allvar. Detta skulle bidra till att få de mänskliga rättigheterna att kännas mindre moraliskt "betungande" och skapa en positiv inställning till mänskliga rättigheter under kursen.

Ibland bottnar deltagarnas oro i känslan att varken allmänheten eller polismyndigheterna respekterar eller värdesätter deras arbete. Under diskussionen kan man gärna uppmana deltagarna att komma med konkreta exempel och behandla dem ur ett människorättsperspektiv. För att du ska kunna bidra så mycket som möjligt till diskussionen bör du läsa in dig på nationella lagar och föreskrifter om polisens särskilda skydd, t.ex. strafflagen, organisationsbestämmelser om arbetsförhållanden, operativa åtgärder som vidtas för att skydda poliserna samt polisens fackföreningsverksamhet.

Övning 1: Erfarenheter av mänskliga rättigheter

Syfte:

Frågan om polisernas egna mänskliga rättigheter kommer ofta upp under människorättsutbildningar eftersom poliser känner att dessa rättigheter inte ger dem något skydd. Det är därför bra att ligga steget före och tidigt ta upp detta under utbildningen.

Mål:

Kunskap

- förstå grundtanken om polisens mänskliga rättigheter

Attityd

- få större acceptans för andra personers mänskliga rättigheter genom att erkänna sina egna rättigheter
- öka medvetenheten om sina egna rättigheter och de mänskliga rättigheternas bemyndigande funktion
- känna sig delaktiga i människorättsystemet i stället för att agera mot det

Färdigheter

- kunna genomföra en människorättsanalys av organisationsstrukturer och organisationsmetoder

Förutsättningar:

- tid: 60–70 minuter
- utrustning:
 - blädderblock med diskussionsfrågor
 - valfritt: powerpoint-presentation och projektor
- lokaler: ett samlingsrum och två grupprum
- gruppstorlek: 15–20 personer

Övning 1: Beskrivning – Erfarenheter av mänskliga rättigheter

- 1 Presentera övningens syfte och mål.
- 2 Uppmana deltagarna att individuellt tänka ut 2–3 exempel som de antingen själva har varit med om eller har hört talas om där deras mänskliga rättigheter som poliser har respekterats eller skyddats samt 2–3 andra exempel på motsatsen. Skriv ner båda dessa kategorier på blädderblocket. (cirka 10 minuter)
- 3 Exempelen ska vara så konkreta som möjligt och beskriva en organisationsmetod, en order, en faktisk situation eller ett kort scenario/case. Här är det alltså bättre med ett konkret exempel som att "förra veckan ringde min chef och sade [...]" än det mer generella "chefer bryr sig inte om sina medarbetares behov".
- 4 Låt deltagare sätta sig i grupper om 3–4 personer, diskutera sina erfarenheter och välja ut 2–3 positiva och negativa exempel att presentera för hela gruppen. (cirka 25 minuter)
- 5 Besvara eventuella frågor som uppkommer under grupparbetet.
- 6 Låt grupperna presentera sina exempel i helgrupp. Diskutera exemplen (Vad tycker de andra deltagarna? Stämmer det här exemplet in även för de andra deltagarnas arbetsmiljö?) Se på exemplen ur ett människorättsperspektiv: på vilket sätt är exemplen relevanta i fråga om mänskliga rättigheter? Vilka rättigheter handlar det om? Vilka organisationsstrukturer främjar eller hindrar ofta att poliser kan åtnjuta sina mänskliga rättigheter fullt ut? (cirka 30 minuter)
- 7 Sammanfatta de viktigaste punkterna och ge anpassad återkoppling. Utgå vid behov från materialet som finns i bakgrundsinformationerna.

Övning 2: Fallstudie – diskriminering på arbetsplatsen

Syfte:

Frågan om polisernas egna mänskliga rättigheter kommer ofta upp under människorättsutbildningar eftersom poliser känner att dessa rättigheter inte ger dem något skydd. Det är därför bra att ligga steget före och tidigt ta upp detta under utbildningen.

Mål:

Kunskap

- förstå grundtanken om polisens mänskliga rättigheter
- känna till relevanta frågor i en människorättsanalys med avseende på sina egna rättigheter

Attityd

- få större acceptans för andra personers mänskliga rättigheter genom att erkänna sina egna rättigheter
- öka medvetenheten om sina egna rättigheter och de mänskliga rättigheternas bemyndigande funktion
- känna sig delaktiga i människorättsystemet i stället för att agera mot det

Färdigheter

- kunna se sina egna rättigheter ur ett människorättsperspektiv
- kunna ta upp relevanta frågor som rör människorättsanalys och använda dem inom deltagarnas egen organisation

Förutsättningar:

- tid: 60–90 minuter
- utrustning:
 - arbetsblad 1 med fallstudie och vägledande frågor
 - valfritt: powerpoint-presentation och projektor
 - blädderblock
- lokaler: ett samlingsrum och två grupprum
- gruppstorlek: 15–20 personer

Övning 2: Beskrivning – Fallstudie – diskriminering på arbetsplatsen

- 1 Presentera övningens syfte och mål.
- 2 Presentera fallet i helgrupp.
- 3 Dela ut arbetsbladet. (Fallstudie plus vägledande frågor.)
- 4 Uppmana deltagarna att fundera individuellt kring hur de skulle lösa fallstudien.
- 5 Låt deltagarna sätta sig i grupper om 5–6 personer för att diskutera fallet.
- 6 Besvara eventuella frågor som uppkommer under grupparbetet.
- 7 Låt grupperna presentera sitt arbete i helgrupp. Diskutera de föreslagna lösningarna – skriv upp några viktiga punkter på blädderblocket.
- 8 Sammanfatta de viktigaste punkterna och ge anpassad återkoppling. Utgå vid behov från materialet som finns i bakgrundsinformationen.

Arbetsblad – Övning 2: Fallstudie – diskriminering på arbetsplatsen

Fallstudie: Diskriminering på arbetsplatser

Trots ett antal ansökningar under sju års tid blev biträdande polismästare Alison Halford inte befordrad. Hon anser att hennes överordnade, polismästaren, inte befordrade henne eftersom han var emot hennes jämställdhetsengagemang. Hon väckte därför talan för att hon ansåg sig ha blivit diskriminerad på grund av kön.

Under de följande månaderna upplevde hon att vissa på avdelningen inledde en "kampanj" mot henne på grund av denna talan. Hon gjorde gällande att den fasta telefonen på hennes privata kontor hade avlyssnats i syfte att få fram upplysningar som kunde användas mot henne i målet om diskriminering. Hon lade fram bevis till stöd för sina anklagelser och gjorde gällande att det hade skett en kränkning av hennes mänskliga rättigheter.

Diskussionsfrågor:

1. Vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga?
2. Utgör avlyssningen av en kontorstelefon ett ingrepp i mänskliga rättigheter?
3. Utgör avlyssningen av en kontorstelefon en kränkning av mänskliga rättigheter?
4. Vilka (motstridiga) intressen handlar det om här?
5. Vilka övriga spänningar kan uppstå i fråga om mänskliga rättigheter på arbetsplatsen?

Arbetsblad – Övning 2: **Fallstudie – diskriminering på arbetsplatsen** (forts.)

DEL 1: TILLÄMPLIGA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER/STATENS INGREPP?

1.1 Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här konkreta situationen?

1.2 Utgör en statlig åtgärd ett ingrepp i de tillämpliga mänskliga rättigheterna?

DEL 2: BEFOGAD ÅTGÄRD ELLER KRÄNKNING?

2.1 Finns det någon nationell rättslig grund för statens åtgärd?

Bakgrundsinformation

I denna bakgrundsinformation diskuteras polisens mänskliga rättigheter. Därefter görs en analys av fallstudien om att respektera mänskliga rättigheter med hjälp av det analyschema som presenterats i modul 3.

1. Viktiga begrepp

- Har poliser mänskliga rättigheter?
- Utmaningar när det gäller polisens mänskliga rättigheter
- Vilka mänskliga rättigheter är särskilt relevanta för poliser?

2. Övningsvägledning: människorättsanalys

- Tillämpning av människorättsanalys, särskilt proportionalitetsprincipen, vad gäller polisens mänskliga rättigheter.

1. Viktiga begrepp

a) Har poliser mänskliga rättigheter?

När man talar om mänskliga rättigheter brukar det först och främst handla om relationen mellan privatpersoner och staten. När man talar om mänskliga rättigheter och polisen brukar det framför allt handla om att polisen agerar på statens uppdrag och därför är skyldig att respektera och skydda människors rättigheter. Men själva tar poliser ofta upp frågan om de har några egna rättigheter när de utövar sina skyldigheter. Svaret är helt enkelt "ja".

- Poliser har precis samma rättigheter och friheter som andra personer och skyddas av mänskliga rättigheter under sin tjänsteutövning. De kan åberopa sina rättigheter som har fastställts i diverse internationella människorättsdokument, t.ex. Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna eller Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. När det gäller polisens mänskliga rättigheter gäller samma principer som för mänskliga rättigheter i allmänhet. Polisens rättigheter får inskränkas, men bara om de är relativa rättigheter och denna inskränkning krävs för att polisen ska kunna bedriva sin verksamhet i enlighet med lagen och med hänsyn till proportionalitetsprincipen i ett demokratiskt samhälle¹.
- Mänskliga rättigheter är odelbara och omfattar alla människor eftersom de har en inneboende värdighet. Bara för att man börjar arbeta som polis eller sätter på sig uniform innebär det inte att man måste ge upp sina mänskliga rättigheter för organisationens interna regler. Enligt en tidigare tolkning skulle mänskliga rättigheter inte omfatta poliser², men denna strikta tolkning ses numera som föråldrad.
- Ett undantag till den allmänna grundtanken om mänskliga rättigheter för poliser finns i artikel 11 i Europakonventionen³, som gäller rätten till mötes- och föreningsfrihet. Artikel 11.2 hindrar inte stater från att införa lagliga inskränkningar i utövandet av rätten till mötes- och föreningsfrihet för medlemmar av de

1. Europarådet, ministerkommittén (2001), motiveringen i rekommendationen *Rec(2001)10 of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics*, 19 september 2001.

2. Samma sak gällde även t.ex. statstjänstemän, medlemmar av de väpnade styrkorna och fångar.

3. Se även: Förenta nationerna (FN), Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR), 16 december 1966, artikel 22.2.

väpnade styrkorna, polisen eller den statliga förvaltningen. Eftersom statstjänstemän har en särskild ställning kan deras rätt till mötes- och föreningsfrihet vara mer inskränkt än den genomsnittliga medborgarens. Detta avspeglar statens intresse av att prioritera viktiga säkerhetsfunktioner framför individuella intressen. En fullständig inskränkning av rätten till mötes- och föreningsfrihet kan emellertid vara i strid med artikel 11.2 i Europakonventionen. Inskränkningar måste vara förenliga med nationell rätt och får inte ske godtyckligt⁴. Ett ungerskt konstitutionellt förbud mot polisens politiska verksamhet och medlemskap i politiska partier ansågs inte strida mot artiklarna 10 och 11 i Europakonventionen, eftersom det fanns ett berättigat mål, nämligen att avpolitiserade polisen efter kommunisterna och förbudet inte var oproportionellt under omvandlingen från en totalitär regim till en pluralistisk demokrati⁵.

Att utsättas för utmanande situationer ingår i polisens jobb. Det är förstaeligt att detta kan ge upphov till känslor av ilska eller aggression. Under en kurs kan deltagarna komma med argument som: "Som polis får jag ta att folk skriker åt mig, att de spottar och kastar stenar på mig och inte visar någon respekt och ändå ska jag visa respekt och vara hövlig och lugn. Det är bara för mycket."

En polisorganisation måste därför se till så att dess poliser får tillräcklig operativ vägledning innan de hamnar i sådana situationer. Efter svåra polisinsatser måste det också finnas tillfälle för reflektion. Utbildning ger en möjlighet att öka medvetenheten bland poliser om varför det är så viktigt – såväl för dem själva som för polisorganisationen och samhället – att mänskliga rättigheter skyddas och respekteras även i svåra situationer.

Enskilda poliser betraktar ofta aggressiva handlingar mot polisen som kränkningar av de mänskliga rättigheterna, men när det gäller personers handlingar mot enskilda poliser kan vi inte tala om några sådana kränkningar. När man talar om mänskliga rättigheter i detta sammanhang är det i själva verket förhållandet mellan den enskilda polisen och polisorganisationen som är relevant. Hur förbereds poliserna för en insats? Vilka åtgärder skyddar dem i farliga situationer? Vilken utrustning behöver de? Vilka strategiska operativa åtgärder har införts?

Europeisk yrkesetisk kod för poliser, ministerkommittén, Rec(2001)10

Artiklar

31. Polispersonal ska som regel åtnjuta samma medborgerliga och politiska rättigheter som andra medborgare. Inskränkningar i dessa rättigheter får endast ske om det krävs för att utöva polisens funktioner i ett demokratiskt samhälle i enlighet med lagen och i enlighet med Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna.
32. I sin ställning som offentliganställda ska polispersonal åtnjuta sociala och ekonomiska rättigheter i största möjliga utsträckning. Personalen ska framför allt ha rätt att organisera sig eller vara med i representativa organisationer, att erhålla lämplig ersättning och social trygghet samt att omfattas av särskilda hälso- och säkerhetsåtgärder, med tanke på polisarbetets särskilda karaktär.
33. Disciplinåtgärder mot polispersonal ska prövas av en oberoende instans eller domstol.
34. Offentliga myndigheter ska stödja polispersonal som utsätts för ogrundade anklagelser om sin tjänsteutövning.

4. Grabenwarter, C. (2005), *Europäische Menschenrechtskonvention*, Wien, Verlag C. H. Beck, s. 263 och 271.

5. Europadomstolens dom av den 20 maj 1999 i mål nr 25390/94, Rekvényi mot Ungern.

b) Utmaningar när det gäller polisens mänskliga rättigheter

- Om arbetsförhållanden och organisationsstruktur eller åtgärder inte säkerställer eller till och med leder till att den enskilda polisens mänskliga rättigheter kränks eller äventyras. "Min chef ger bara order. Han säger alltid att passar det inte, så vet du var dörren är. Men så länge du är här gör du som jag säger." Eller: "Vi har uppmanats att lämna DNA-prov – det är emot våra mänskliga rättigheter."

Polisledningen är ansvarig för sin personals mänskliga rättigheter. Inom en polisorganisation påverkar även strukturella faktorer och kultur de enskilda polisernas medborgerliga, ekonomiska och sociala rättigheter, t.ex. arbetsförhållanden/ arbetstid, social trygghet, insyn och delaktighet i kommunikations- och förvaltningsprocesser, personalförvaltning, ledningsansvar eller utbildning. Genom att titta närmare på organisationen ur ett människorättsperspektiv kan man få viktig information om förhållandena där gynnar polisernas mänskliga rättigheter eller ej.

- Om poliser bemöts aggressivt, mycket provocerande eller våldsamt och – utifrån sitt perspektiv – inte har någon möjlighet att påverka insatserna. "Under demonstrationer ska jag stå på led med de andra. Demonstranterna provocerar oss och spottar på oss, de kastar grejer och är våldsamma, men det enda som vi får göra är att ducka bakom våra sköldar."

När poliser utför polisuppgifter och framför allt när de utövar polisens befogenheter agerar de inte som privatpersoner utan som ett statligt organ. Statens skyldighet att respektera och skydda mänskliga rättigheter får därför direkta konsekvenser för den enskilda polisens möjlighet att svara på aggressioner. Poliser som kan riskera att skadas eller dö under tjänstgöringen har också rättigheter som ska respekteras och skyddas. Detta görs t.ex. genom att erbjuda skyddsutrustning, noggrant planera polisinsatser eller sätta in förebyggande åtgärder. När polisens uppgifter utförs kan det bli nödvändigt att inskränka den enskilda polisens rättigheter, men alla sådana inskränkningar måste ske enligt proportionalitetsprincipen. Eftersom polisen har en särskild roll som statligt organ kan rättigheterna inskränkas mer för en vanlig polis än för en "vanlig medborgare". För att återgå till exemplet med demonstrationen som övergår i våldsamheter: En "vanlig medborgare" kan springa därifrån eller söka hjälp, medan en polis är skyldig att skydda andra personers mänskliga rättigheter och återställa allmän ordning.

- Om en polis anklagas för misshandel eller anses vara ansvarig för handlingar/försummelse under sin tjänsteutövning.

I allmänhet kommer i så fall de överordnade att ställa den enskilda polisen till svars genom organisationens egna disciplinförfaranden. Om en polisåtgärd får allvariga konsekvenser, måste polisen ta ett individuellt ansvar för sina handlingar/sin underlåtenhet inom ramen för det straffrättsliga systemet och riskerar påföljder, inklusive fängelse. I så fall finns det viktiga motstridiga intressen: alla har rätt att granska polisens agerande och få ersättning om polisen har agerat felaktigt, medan den enskilda polisen har rätt till en rättvis rättegång, inbegripet oskuldspresumtion. Dessa motstridiga intressen måste vägas mot varandra, med hänsyn till polisens funktion och proportionalitetsprincipen. De normer som har utvecklats genom rättspraxis i internationella människorättsdomstolar bidrar då till ett rättvist förfarande.

Utbildningstips: Hantera känslan av att "vi har inga rättigheter – det är ingen som bryr sig om oss".

- Understryk att poliser har legitim rätt till mänskliga rättigheter enligt människorättslagstiftningen.
- Klargör att den enskilda polisen är individuellt ansvarig och redovisningsskyldig för sina handlingar och diskutera konsekvenserna av detta.
- Använd fallstudier, t.ex. rättsfallet Halford, om polisens mänskliga rättigheter.
- Inled dagen med en situation där poliser måste hantera detta, t.ex. ett förhör.
- Förklara och förtydliga under denna scenarioträning att även polisens mänskliga rättigheter skyddas.
- Nämn att övervakningsorgan, som Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr, beaktar arbetsförhållanden och organisationsstrukturer som har betydelse för polisens mänskliga rättigheter.
- Förklara nationella förfaranden som skyddar polisens mänskliga rättigheter ur ett människorättsperspektiv (arbetsrätt, polisens fackföreningar, säkerhetsföreskrifter, frågor som rör social trygghet samt förfaranden för att förhindra diskriminering och trakasserier).

De mänskliga rättigheterna och demokratin styr polisarbetets roll och syften, inbegripet polisens arbetsuppgifter och hur dessa ska utföras. Att erkänna polisens mänskliga rättigheter är en viktig del av rättsstatsprincipen och bidrar till att integrera polisen i det samhälle där den tjänstgör⁶.

Polisens mänskliga rättigheter har ett värde i sig och att upprätthålla polisens rättigheter är kopplat till deras eget sätt att hantera mänskliga rättigheter. Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr övervakar t.ex. fångvårdsanstalter på olika håll i Europa, med fokus på de intagnas förhållanden. I samband med detta undersöker kommittén även fångvårdspersonalens arbetsförhållanden. Faktorer som underbemanning, arbetstid och materiella förhållanden är alla relevanta för hur människorättsarbetet bedrivs.

c) Vilka mänskliga rättigheter är särskilt relevanta för poliser?

Polisens mänskliga rättigheter regleras genom nationell lagstiftning och interna organisationsföreskrifter. Utöver detta finns det även ett människorättsperspektiv på ett högre plan. I många polisorganisationer talar man om polisens rättigheter när det gäller konkreta regler och föreskrifter om sådant som gäller lön, övertid, semester eller arbetsförhållanden. Men i de här diskussionerna kommer man väldigt sällan in på mänskliga rättigheter. Rättsfallet Halford är ett bra exempel på ett annat synsätt. Det visar att mänskliga rättigheter är relevanta för interna organisationsföreskrifter.

Det måste finnas lagstöd för att inskränka polisens rättigheter och detta är endast tillåtet om det finns ett legitimt syfte och proportionalitetsprincipen respekteras.

6. Europarådet, ministerkommittén (2001), motiveringen i rekommendationen *Rec(2001)10 of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics*, 19 september 2001, s. 30.

Tabell 6.1: Exempel på polisers mänskliga rättigheter

<p>Rätt till liv Artikel 2 i Europakonventionen Artikel 2 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna) Artikel 6 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter</p>	<p>Rätten att skyddas i farliga situationer Utrustning, utbildning, professionella polisinsatser, tilldelning av lämpliga resurser, effektiv utredning när en polis har dött under tjänstgöring</p>
<p>Rätt till en rättvis rättegång Artikel 6 i Europakonventionen Artiklarna 47 och 48 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna Artiklarna 14 och 15 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter</p>	<p>Om en polis ställs inför rätta i ett brottmål på grund av handlingar han/hon har gjort under sin tjänstetövning, gäller samtliga aspekter av en rättvis rättegång (rätten att bli underrättad om anklagelsen, rätten till försvar, inklusive rätten att tåga, rättsligt bistånd, oskuldspresumtion, prövning av ett oberoende organ)</p>
<p>Rätt till skydd för privat- och familjeliv, inbegripet skydd av personuppgifter Artikel 8 i Europakonventionen Artiklarna 7 och 8 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna Artikel 17 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter</p>	<p>Att ha en rimlig förväntan om privatliv på arbetsplatsen (Halford mot Storbritannien). Känsliga frågor: övervakning av arbetsplatser, övervakning av e-post och telefontrafik, drogtest, krav att lämna DNA-prov, fingeravtryck, utseenderegler</p>
<p>Yttrandefrihet Artikel 10 i Europakonventionen Artikel 11 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna Artikel 19 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter</p>	<p>Polisers politiska verksamhet i syfte att säkerställa politisk neutralitet inom polis-kåren, konfidentialitet för officiell information</p>
<p>Mötes- och föreningsfrihet Artikel 11 i Europakonventionen Artikel 12 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna Artiklarna 5 och 6 i den europeiska sociala stadgan Artiklarna 21 och 22 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter Artikel 8 i den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter</p>	<p>Bilda arbetstagarorganisationer för poliser. Har poliser rätt att strejka?</p>
<p>Icke-diskriminering Artikel 14 i Europakonventionen, artiklarna 20 och 21 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna Artikel 26 i den europeiska sociala stadgan Artiklarna 2 och 24 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter Artikel 2.2 i den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter</p>	<p>Diskriminerande rekryteringsförfaranden, arbetsförhållanden, befodringspraxis, lika lön för män och kvinnor, uppsägningspraxis, trakasserier</p>
<p>Rätt till rättvisa arbetsförhållanden Artiklarna 2, 3 och 4 i den europeiska sociala stadgan Artikel 31 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna Artikel 7 i den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter</p>	<p>Rimliga arbetstider, viloperioder, betalda semestrar, adekvat lön samt bestämmelser om hälsa och säkerhet på arbetsplatsen</p>
<p>Social trygghet Artiklarna 8, 12, 27 och 32 i den europeiska sociala stadgan Artikel 34 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna Artiklarna 9 och 10 i den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter</p>	<p>Pensionssystem, sjukledighet (särskilt för olycksfall på arbetsplatsen), invaliditetsförsäkring, mamma-/föräldraledighet, ansvar vad gäller omvårdnad av barn</p>

Källa: Informationen i denna tabell kommer huvudsakligen från Europarådet, europeiska plattformen för polisarbete och mänskliga rättigheter, "Police officers have rights too!", Strasbourg, Europarådet.

2. Övningsvägledning: människorättsanalys

Fallstudie: Diskriminering på arbetsplatser

Den här fallstudien visar tydligt att ...

... mänskliga rättigheter gäller även för poliser. Europadomstolen har behandlat rättsfall som handlar om polisens mänskliga rättigheter har respekterats och/eller skyddats eller ej.

... det finns en rimlig förväntan om skydd för privatliv i företagslokaler/ på polisstationer. Ett ingrepp i artikel 8 i Europakonventionen måste ha lagstöd, avspegla ett berättigat mål och ske med vederbörlig hänsyn till proportionalitetsprincipen.

Analys

Rättsfallet om biträdande polismästare Halford handlar om statens skyldighet att respektera hennes mänskliga rättigheter. Vi använder oss av det verktyg för människorättsanalys som presenterades i modul 3 för att se om ingreppet är berättigat eller om det har skett en kränkning av de mänskliga rättigheterna.

DEL 1: TILLÄMPLIGA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER/STATENS INGREPP?

1.1 Vilken eller vilka mänskliga rättigheter är tillämpliga i den här konkreta situationen?

Tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna Artikel 1

1. Åtnjutandet av varje rättighet som anges i lag skall säkerställas utan diskriminering på någon grund såsom kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åsikt, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.
2. Ingen skall bli diskriminerad av en offentlig myndighet på någon grund såsom dem som nämnts under punkt 1.

Tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen innehåller ett generellt förbud mot diskriminering som är relevant för utebliven befordran. Vid den aktuella tidpunkten hade emellertid protokoll 12 ännu inte trätt i kraft. En nationell domstol tilldömde biträdande polismästare Alison Halford ersättning för diskriminering på grund av utebliven befordran. Målet i Europadomstolen inriktades på att hennes telefon hade blivit avlyssnad. I nuläget är tilläggsprotokoll 12 till Europakonventionen bindande för sju EU-medlemsstater. Motsvarande bestämmelse i artikel 26 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter gäller för samtliga medlemsstater i EU.

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna

Artikel 8: Rätt till skydd för privat- och familjeliv

1. Var och en har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.
2. Offentlig myndighet får inte ingripa i denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till den nationella säkerheten, den allmänna säkerheten eller landets ekonomiska välbefinnande, till förebyggande av oordning eller brott, till skydd för hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.

Vad gäller artikel 8 konstaterade Europadomstolen att "såväl telefonsamtal från arbetsplatsen som från hemmet kan omfattas av begreppen 'privatliv' och 'korrespondens'".

Europadomstolens dom av den 25 juni 1997 i mål nr 20605/92, Halford mot Storbritannien, punkt 44.

Artikel 8 avser olika aspekter av privatlivet, t.ex. individuellt självbestämmande och identitet, hem, familj, giftermål och korrespondenshemlighet. Även om korrespondens inledningsvis endast omfattade skriftliga brev täcker det nu alla moderna former av kommunikation och dataöverföringar, inbegripet telefonsamtal och e-postmeddelanden.

1.2 Utgör en statlig åtgärd ett ingrepp i de tillämpliga mänskliga rättigheterna?

Alla former av innehållande, censurering, inspektion eller avlyssning av publicerad privat korrespondens utgör ett ingrepp⁷.

Biträdande polismästare Alison Halford uppgav att hennes tjänstetelefoner hade avlyssnats. Frågan uppstår därför om begreppet privatliv även var tillämpligt i företagslokaler, eller i det här specifika fallet, polisstationers lokaler.

Det fanns inga belegg för att Alison Halford skulle ha blivit förvarnad om att det förekom avlyssning av de samtal som fördes via arbetsplatsens interna telefonsystem. Europadomstolen konstaterade (ibid., punkt 45) att "hon skulle ha haft en berättigad förväntan om privatliv". (ibid.)

Europadomstolen accepterade inte den tilltalades argument att "arbetsgivare i princip bör anses berättigade att kontrollera de samtal som de anställda för på arbetsgivarens telefoner, utan att den anställda behövde informeras om detta i förväg". (Ibid., punkt 43)

Europadomstolen slog fast att "de telefonsamtal som Alison Halford har fört på sin egen kontorstelefon omfattas av begreppen 'privatliv' och 'korrespondens' och att artikel 8 därför var tillämplig på denna del av talan." Europadomstolen slog fast att "det fanns en rimlig sannolikhet att samtalen hade avlyssnats av avdelningen med det primära syftet att samla in material som kunde användas som stöd för försvaret i målet om diskriminering".

Det rådde inga tvivel om att detta utgjorde ett "myndighetsingrepp". (Ibid., punkt 48)

7. Interparlamentariska unionen (IPU)/FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (2005), *Human Rights: Handbook for Parliamentarians*, IPU/OHCHR, s. 104 ff.

DEL 2: BEFOGAD ÅTGÄRD ELLER KRÄNKNING?**2.1 Finns det någon nationell rättslig grund för statens åtgärd?**

Nästa steg blev att fastställa om det fanns "lagstöd" för ingreppet. För att skydda mot godtyckliga ingrepp "måste nationell rätt vara tillräckligt tydlig, så att medborgarna kan förstå under vilka omständigheter och på vilka villkor den ger myndigheter befogenhet att tillämpa hemliga åtgärder". (Ibid., punkt 49) Enligt Europadomstolens omfattande rättspraxis ska detta uttryck inte enbart "förutsätta efterlevnad av nationell rätt, utan även avse lagens kvalitet, vilket kräver att den är förenlig med rättsstatsprincipen." (Ibid.)

"Vad gäller offentliga myndigheters hemliga övervaknings- eller avlyssningsåtgärder måste nationell rätt ge den enskilda individen något skydd mot godtyckliga ingrepp i artikel 8 eftersom det inte förekommer någon offentlig granskning och det finns en risk att befogenheterna missbrukas." (Ibid.)

I det här fallet omfattade den nationella lagstiftningen inte telefonavlyssning av offentliga myndigheters interna kommunikationssystem. De bestämmelser som fastställts för offentliga telefonsystem var därför inte tillämpliga för de interna kommunikationssystem som polisen använde.

Ett ingrepp i Alison Halfords rätt var därför inte "förenlig med lagstiftningen eftersom nationell rätt inte omfattade några bestämmelser om avlyssning av samtal på telefonsystem som görs utanför det publika nätverket." (Ibid., punkt 50)

Eftersom det saknades lagstöd för myndighetens möjligheter att göra ingrepp i rätten till privatliv i just detta sammanhang drog Europadomstolen slutsatsen att det förelåg ett brott mot artikel 8. Det ansågs därför inte behöva vidtas några ytterligare åtgärder för att pröva om åtgärden eftersträvade ett berättigat mål och följde proportionalitetsprincipen.

Detta mål är ett viktigt rättsfall när det handlar om frågan om polisens rättigheter samt det tema som aktualiseras här: att rätten till skydd för privatlivet gäller även inom en polisorganisation. Det visar tydligt att det inte är någon skillnad mellan polisens och medborgares rättigheter. Samma principer gäller.

Andra frågor som gäller polisens rätt till privatliv:

- Övervakning av arbetsplatsen (videokameror, kontroll av e-post och telefontrafik).
- Användning av privata mobiltelefoner.
- Obligatoriska drogtester.
- Obligatoriskt blodprov med tanke på hiv.
- Krav på att lämna DNA eller fingeravtryck.
- Begränsningar i fråga om personligt utseende/vanor (t.ex. frisyrer, tatueringar, makeup, religiösa symboler, örhängen, offentlig rökning).

BILAGOR

Bilaga 1: Workshop-program	197
Bilaga 2: Grundläggande vägledning för utbildare.....	204
Bilaga 3: Förberedelser av fallstudier – tips	208
Bilaga 4: Övningsöversikt	212

Bilaga 1: Workshop-program

Målgrupp:

Poliser under befälsnivå, Gruppstorlek: 18–20 personer

Mål:

Kunskap

- förstå viktiga begrepp för mänskliga rättigheter och motsvarande skyldigheter
- förstå polisens ansvar att respektera och skydda mänskliga rättigheter i ett demokratiskt samhälle
- förstå icke-diskrimineringsprincipens betydelse och särdrag

Attityd

- godta att mänskliga rättigheter utgör polisarbetets grund och mål
- få en mer positiv inställning till mänskliga rättigheter och principen om icke-diskriminering
- bli mer engagerade i likabehandlingsmedvetet polisarbete

Färdigheter

- tillämpa människorättsnormer och principen om icke-diskriminering i praktiken genom att använda analysverktyget för att undersöka konkreta polissituationer

Workshop A (2,5 dagar)

Workshop A är tänkt som ett standardupplägg för människorättsbaserat polisarbete. Människorättsfrågor tas upp på ett effektivt, men ändå tryggt sätt. Om du är utbildare med liten eller ingen erfarenhet av människorättsutbildning, rekommenderar vi den här kursplanen.

DAG 1

Förmiddag (cirka 3,5 timmar)

1 enhet (50 minuter)	Presentation av seminariet	Presentation av utbildare och deltagare Förväntningar och mål med utbildningen (blädderblock med utbildningstriangeln för mänskliga rättigheter) Organisationsfrågor	
10 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	Introduktion till ämnet Diskutera polisen och de mänskliga rättigheterna Är mord ett brott mot de mänskliga rättigheterna?	Polisarbete ur ett människorättsperspektiv Grupparbete följt av diskussion i helgrupp	Modul 2 Övning 1
10 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	Grundläggande idéer och begrepp inom mänskliga rättigheter <i>"Tanken bakom de mänskliga rättigheterna är lika enkel som kraftfull: att människor ska behandlas med värdighet"</i>	Förstå de mänskliga rättigheternas grunder Grupparbete följt av diskussion i helgrupp – utbildaren ger anpassad återkoppling	Modul 1 Arbetsblad
10 minuter	<i>Paus</i>		
0,5 enheter (25 minuter)	Människorättsanalys Människorättsanalys – skyldighet att respektera Människorättsanalys – skyldighet att skydda <i>Vad är en kränkning av de mänskliga rättigheterna?</i>	Presentation av analys-scheman för mänskliga rättigheter (respektera och skydda) med hjälp av fallstudier Absoluta och relativa mänskliga rättigheter.	Modul 3 Arbetsblad 1 Arbetsblad 2
90 minuter	<i>Lunchpaus</i>		

Eftermiddag (cirka 3 timmar)

0,5 enheter (25 minuter)	Fallstudier A och B om skyldighet att respektera C och D om skyldighet att skydda	Grupparbete Fyra fallstudier (respektera och skydda), fyra grupper	Modul 3 Arbetsblad 1 Arbetsblad 2
1 enhet (50 minuter)	Fallstudier (forts.) Bakgrundsinformation 3. Övningsvägledning: människorättsanalys 4. Kompletterande material.	Redovisning och diskussion i helgrupp, utbildaren ger anpassad återkoppling	Modul 3
20 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	Fallstudier (forts.)	Redovisning och diskussion i helgrupp, utbildaren ger anpassad återkoppling	Modul 3
15 minuter	Avrundning, ej besvarade frågor, kort återkoppling		

DAG 2**Förmiddag (cirka 3,5 timmar)**

1 enhet (50 minuter)	Polisers mänskliga rättigheter <i>Erfarenheter inom människorätts- området: situationer då polisens mänskliga rättigheter respekteras eller inte respekteras</i>	Grupparbete, reflektion, diskussion i helgrupp	Modul 6 Övning 1
1 enhet (50 minuter)	Fallstudie – diskriminering på arbetsplatsen	Grupparbete följt av diskussion i helgrupp	Modul 6 Övning 2
20 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	Mångfald, likabehandling och icke-diskriminering <i>Vänster hand/höger hand</i>	Reflektion och diskussion i helgrupp	Modul 5 Övning 1 – Version 1
10 minuter	<i>Paus</i>		
0,5 enheter (25 minuter)	Människorättsanalys <i>Analyschema: icke-diskriminering</i>	Presentation av analys-schemat om diskriminering med verkliga exempel och fallstudier	Modul 5 Övning 3
90 minuter	<i>Lunchpaus</i>		

Eftermiddag (cirka 3 timmar)

0,5 enheter (25 minuter)	Fallstudier A – Avvisades vid kontrollstation B – Id-kontroll på tågstationen	Grupparbete, två fallstudier/fyra grupper	Modul 5 Övning 3
1 enhet (50 minuter)	Fallstudier (forts.) Bakgrundsinformation 2. Analysschema – icke-diskriminering Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering Kompletterande material	Redovisning och diskussion i helgrupp, utbildaren ger anpassad återkoppling	Modul 5
20 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	Fallstudier (forts.)	Redovisning och diskussion i helgrupp, utbildaren ger anpassad återkoppling	Modul 5
(15 minuter)	Avrundning, ej besvarade frågor, kort återkoppling		

DAG 3

Förmiddag (cirka 3,5 timmar)

1,5 enheter (75 minuter)	Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel Rundabordsdiskussion, förbud mot tortyr	Grupparbete och diskussion i helgrupp	Modul 4 Övning – Version 1
20 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	Polisarbete ur ett människorättsperspektiv <i>Reflektion kring praktiska exempel för att förstå polisens roll för att skydda mänskliga rättigheter</i>	Grupparbete följt av reflektion och diskussion i helgrupp	Modul 2 Arbetsblad 2
10 minuter	<i>Paus</i>		
0,5 enheter (25 minuter)	Slutliga frågor, återkoppling, avslutning		

Workshop B (2,5 dagar)

I workshop B kopplas inslag från den människorättsbaserade strategin samman med mångfalds- och icke-diskrimineringsfrågor. Som utbildare behöver du här kunna hantera ett mer komplext upplägg som visar på sambanden mellan de olika frågorna.

För vissa av de föreslagna övningarna är det nödvändigt med en erfaren ledare och en trygg och säker grupp. Om du är en erfaren utbildare inom mänskliga rättigheter och mångfaldsfrågor, kommer denna workshop att passa dig.

DAG 1

Förmiddag (cirka 3,5 timmar)

1 enhet (50 minuter)	Mångfald, likabehandling och icke-diskriminering <i>Vänster hand/höger hand</i>	Reflektion och diskussion i helgrupp	Modul 5 Övning 1 – Version 1
1 enhet (50 minuter)	Presentation av seminariet	Presentation av utbildare och deltagare Förväntningar och mål med utbildningen Organisationsfrågor	
20 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	De mänskliga rättigheternas grunder <i>Grundläggande idéer och begrepp inom mänskliga rättigheter</i>	Grupparbete, fyra grupper, diskussion i helgrupp	Modul 1 Arbetsblad
0,5 enheter (25 minuter)	Diskutera polisen och de mänskliga rättigheterna <i>Är mord ett brott mot de mänskliga rättigheterna?</i>	Diskussion i helgrupp	Modul 2 Arbetsblad 1
90 minuter	<i>Lunchpaus</i>		

Eftermiddag (cirka 3 timmar)

1 enhet (50 minuter)	(forts.) Bakgrundsinformation 1. Viktiga begrepp Kompletterande material Människorättsanalys Människorättsanalys – skyldighet att respektera Människorättsanalys – skyldighet att skydda <i>Vad är en kränkning av de mänskliga rättigheterna?</i>	Polisens dubbla roll (skyldighet att respektera och skydda) Absoluta och relativa mänskliga rättigheter Presentation av analyscheman för mänskliga rättigheter (respektera och skydda) med hjälp av korta exempel eller fallstudier	Modul 2 Modul 3 Modul 3 Arbetsblad 1 Arbetsblad 2
0,5 enheter (25 minuter)	Fallstudier A och B om skyldighet att respektera C och D om skyldighet att skydda	Grupparbete Två fallstudier (respektera, skydda), fyra grupper	Modul 3
20 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	Fallstudier (forts.) Bakgrundsinformation 2. Analyschema – icke-diskriminering Övning 3: Fallstudier A och B Kompletterande material	Redovisning och diskussion i helgrupp, ge anpassad återkoppling	Modul 3
(15 minuter)	Avrundning, ej besvarade frågor, kort återkoppling		

DAG 2

Förmiddag (cirka 3,5 timmar)

1 enhet (50 minuter)	Fallstudier (forts.)	Redovisning och diskussion i helgrupp, utbildaren ger anpassad återkoppling	Modul 3
10 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	Mångfald, likabehandling och icke-diskriminering <i>Flera identiteter</i>	Grupparbete och diskussion i helgrupp	Modul 5 Arbetsblad – Övning 1 – Version 2
10 minuter	<i>Paus</i>		
0,5 enheter (25 minuter)	Människorättsanalys <i>Människorättsanalys – icke-diskriminering</i>	Presentation av analyschemat om diskriminering med verkliga exempel och fallstudier	Modul 5 Arbetsblad – Övning 3
0,5 enheter (25 minuter)	Fallstudier A – Avvisades vid kontrollstation B – Id-kontroll på tågstationen	Grupparbete, två fallstudier/fyra grupper	Modul 5 Arbetsblad – Övning 3
0,5 enheter (25 minuter)	Fallstudier (forts.) Bakgrundsinformation 2. Analyschema – icke-diskriminering Övning 3: Människorättsanalys – icke-diskriminering Kompletterande material	Diskussion om fallstudier i helgrupp	Modul 5
90 minuter	<i>Lunchpaus</i>		

Eftermiddag (cirka 3,5 timmar)

1,5 enheter (75 minuter)	Fallstudier (forts.)	Diskussion om fallstudier i helgrupp (forts.)	Modul 5
20 minuter	<i>Paus</i>		
1,5 enheter (75 minuter)	Förhållanden som underlättar eller förhindrar misshandel	Grupparbete och diskussion i helgrupp	Modul 4 Övning – Version 1
(15 minuter)	Avrundning, ej besvarade frågor, kort återkoppling		

DAG 3**Förmiddag (cirka 3,5 timmar)**

1 enhet (50 minuter)	Rollspel: anställningsintervjuer	Principen om icke-diskriminering, även relevant för polisens mänskliga rättigheter	Modul 5 Övning 2 Modul 6
10 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	Polisens mänskliga rättigheter (forts.) Erfarenheter inom människorätts- området: situationer då polisens mänskliga rättigheter respekteras eller inte respekteras	Grupparbete och diskussion i helgrupp	Modul 6 Övning 1
10 minuter	<i>Paus</i>		
1 enhet (50 minuter)	Polisarbete ur ett människorättsperspektiv <i>Praktiska människorättsexempel för att förstå polisens roll för att skydda mänskliga rättigheter</i>	Grupparbete, reflektion och diskus- sion i helgrupp om mänskliga rättig- heter och deras verkan	Modul 2 Arbetsblad 2
10 minuter	<i>Paus</i>		
0,5 enheter (25 minuter)	Avrundning, slutliga frågor, åter- koppling, avslutning		

Bilaga 2: Grundläggande vägledning för utbildare

Den här bilagan kan vara användbar för dig om ...

... du inte har så mycket erfarenhet av människorättsutbildning, eller
... du har hållit i en del utbildningar som inte handlade om mänskliga rättigheter, eller
... du skulle vilja fräscha upp dina pedagogiska färdigheter och metoder.

Allmänt om hur man genomför en polisutbildning om mänskliga rättigheter

Vem är min målgrupp?

Försök att få så mycket information som möjligt om deltagarna innan utbildningen börjar. Ju mer du vet om dem, desto bättre kan du analysera deras behov och förväntningar och anpassa ditt kursupplägg efter detta. Förhandskunskaper om följande aspekter kan hjälpa dig med analyser och förberedelser för din utbildningsgrupp:

- Ställning: aspiranter, poliser under befälsnivå, mellanchefer, högre chefer.
- Funktioner: specialist, generalist.
- Personliga särdrag: ålder, kön.
- Tidigare utbildning: människorättsutbildning, erfarenhetsnivå i fråga om människorättsutbildning.
- Motivation/förväntningar: vad är det som motiverar deltagarna att gå den här utbildningen? Vad har de för förväntningar på den här utbildningen?
- Homogenitet och mångfald: Hur och på vilka sätt är din grupp homogen? Hur och på vilka sätt uppvisar gruppen mångfald? Hur kan gruppens homogenitet och/eller mångfald påverka din utbildning?

Fundera över dina egna förväntningar på deltagarna och utbildningen. Reflektera över dina egna tankar om utbildningen och deltagarna och anpassa dina planer efter det.

Vilka är utbildningsmålen för just den här deltagargruppen?

När du tänker på utbildningsmålen ska du väga in samtliga tre lärandedimensioner: kunskaper, attityd och färdigheter. Anpassa dem till din målgrupp och utbildningens längd. Var realistisk! Fokusera på två-tre huvudsakliga lärandemål som du kan bryta upp i mindre delar.

Vilken nationell och/eller kulturell kontext kan vara relevant för den här utbildningsgruppen?

Utbildningen i den här handboken ska anpassas till den nationella kontext i de länder där den används. Detta innebär följande:

- Lyhördhet för de kulturella nyanserna i ett land när alla frågor som rör mänskliga rättigheter och icke-diskriminering behandlas. Frågan om främlingsfientlighet behöver t.ex. läggas upp på ett särskilt sätt om det finns en begränsad allmän medvetenhet om denna fråga på nationell nivå.
- Medvetenhet om aktuella händelser och frågor gällande mänskliga rättigheter som kan komma upp under utbildningen.
- Kunskap om nationella regler, lagar och bestämmelser för polisarbete.
- Som komplement till europeisk rättspraxis kan du använda nationell rättspraxis eller annan rättspraxis från Europadomstolen beträffande utbildningslandet (se bilaga 3 där det finns mer information om hur du hittar rättspraxis och tar fram fallstudier).

Allmänna tips för dig som ska leda utbildningen

Respekt

Under utbildningen är det ditt ansvar att se till att alla deltagare behandlas med respekt även om diskussionerna kan bli känsloladdade, vilket de ibland kan bli när det handlar om mänskliga rättigheter. I början av varje kurs bör deltagarna komma överens om att respekt ska vara en grundregel. På så sätt blir det lättare för dig att påminna om den här regeln senare under utbildningen. Respekt innebär inte att deltagarna måste hålla med varandra, utan respekt innebär att man behandlar andra deltagare med respekt och tolerans. Tala också med deltagarna om att de personliga erfarenheter och upplevelser som de delar med sig av till gruppen ska hållas inom gruppen och inte diskuteras någon annanstans. Detta är särskilt relevant för grupper med poliser som arbetar nära tillsammans. Som utbildare bör du försöka skapa en tillitsfull miljö. Om en deltagare kommer med ett olämpligt eller diskriminerande påstående, svarar du respektfullt för att upprätthålla en respektfull lärmiljö.

Internalisering

Bygg upp din utbildning kring antagandet att mänskliga rättigheter har ett praktiskt värde för polisens arbete. Kunskaper, attityd och färdigheter är viktiga lärandedimensioner för din utbildning. Det räcker inte att bara känna till människorättsnormer och människorättsinstrument, utan man måste också ha en accepterande inställning till mänskliga rättigheter och färdigheter att tillämpa människorättsnormerna i praktiken. Att arbeta med samtliga tre lärandedimensioner hjälper deltagarna att internalisera mänskliga rättigheter – ett övergripande mål med människorättsutbildningen.

Moderera utbildningen

I modulen presenteras en interaktiv utbildningsmetod som ofta kräver att utbildaren agerar som moderator. Det är du som sätter igång diskussionen, ställer "rätt" frågor, tar in olika perspektiv och erfarenheter från deltagarna, kompletterar diskussionen med andra synpunkter, drar slutsatser och tydliggör dem för deltagarna. För att vara effektiv måste du först skapa en tillitsfull miljö där deltagarna känner sig så säkra att de säger vad de tycker och behåller en öppen inställning när det gäller andras åsikter. Påminn vid behov deltagarna om att de ska visa respekt och ha ett öppet sinne.

Flexibilitet

Planera utbildningstillfällena noggrant i förväg och försök att förutse samtliga relevanta faktorer. Men under utbildningen kan saker och ting gå annorlunda än du hade tänkt dig. Var flexibel. Att arbeta med en grupp om människorättsfrågor är en dynamisk process: här gäller det för utbildaren att anpassa metod och innehåll efter gruppens takt. Följ dina mål, men var beredd att vara flexibel när det gäller hur du följer ditt upplägg. Förbered alternativa aktiviteter och ämnen så att du har olika möjligheter att hantera olika utbildningssituationer.

Inleda utbildningen

Det första intrycket är viktigt. Ett bra första intryck kan bidra till att lägga en stabil grund för utbildningen och sätta tonen för resten av kursen. För att ge utbildningen en bra start bör du sträva efter detta:

- **Skapa en positiv, lärvänlig och tillitsfull atmosfär.** Deltagarna måste känna sig "trygga" för att kunna lära sig och ta in nya idéer. Kursregler bör upprättas och fastställas. Informera deltagarna och diskutera kursens mål och upplägg för att bidra till att skapa en fast ram där alla känner sig trygga.
- **Fånga uppmärksamheten.** Se till att fånga deltagarnas intresse, särskilt om du möter en grupp som är negativa eller avvisande till utbildningen. Se till att bryta isen eller starta en diskussion för att skapa en mer positiv inställning.
- **Förstå deras behov och förväntningar.** Under inledningen bör du försöka få en uppfattning om vilka deltagarna är, så att du kan förstå deras behov och förväntningar. Med hjälp av den informationen kommer du att kunna anpassa din utbildning efterhand.
- **Visa en tydlig väg framåt under utbildningen.** Som utbildare är det du som vägleder deltagarna under kursen. Därför är det viktigt att du har en klar bild av vad du vill åstadkomma under utbildningen och gör det enkelt för deltagarna att följa med och förstå i vilken riktning utbildningen går. Om du är otydlig när det gäller utbildningen och hur du vägleder deltagarna, kan det skapa osäkerhet och göra det svårare för dem att lära och förstå ämnena ni ska ta upp.

Översikten med övningar i bilaga 4 (finns endast online) ger några uppslag om hur man kan inleda en utbildning.

Att avsluta

Planera in lite extra tid i slutet av utbildningen för att besvara eventuella obesvarade frågor. Om det fortfarande finns obesvarade frågor när tiden är ute, bör du försöka hjälpa deltagarna att besvara deras frågor genom att t.ex. kommunicera enskilt med dem, sända ut information till gruppen eller ta upp frågan vid nästa utbildningstillfälle.

Tala med deltagarna och be dem att komma med feedback om utbildningen. Utvärdera lärmålen som du fastställde i början av utbildningen: i vilken omfattning har de uppfyllts? Skriv ner deltagarnas svar och ta till dig deras synpunkter som värdefull information som hjälper dig att förbättras och göra justeringar inför din nästa utbildningserfarenhet.

Vidare läsning

FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (2002), *Human Rights and Law enforcement, A Trainer's guide on human rights for the police, Genève*, finns på: www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Add2en.pdf

OSSE, *Trainer Skills Course for Anti-Trafficking Trainers (A 12-lesson course developed by the Police Development Unit of the OSCE Spillover Monitor Mission to Skopje)*, finns på: <https://polis.osce.org/node/4051>

UNHCR (2011), *Protection Training Manual for European Border Guards and Entry Officials*, finns på: www.unhcr.org/4d948c736.html

Bilaga 3: Förberedelser av fallstudier – tips

Den här handboken innehåller ett antal fallstudier som har hämtats från Europadomstolens rättspraxis och gäller skyldigheten att respektera och skydda mänskliga rättigheter, icke-diskriminering och polisens mänskliga rättigheter. Beroende på utbildningens och målgruppens mål kan du vilja använda andra fallstudier än de som presenteras i handboken. Här kommer några användbara tips om hur du utarbetar en egen fallstudie. Europadomstolens rättspraxis kan fungera som utgångspunkt för dina fallstudier. Nationell rättspraxis kan också vara till hjälp.

Sammanställa en fallstudie

Europadomstolens domar innehåller en grundlig analys av rättsfallet. De är skrivna på juridiskt språk och innehåller mycket juridisk information. Längden och det juridiska språket gör emellertid att ursprungliga domar inte lämpar sig att användas under en utbildning. De behöver delas upp i hanterbara delar som är lätta att ta till sig för deltagarna.

1. Hur man hittar rättspraxis från Europadomstolen

Rättspraxisdatabasen Hudoc

Hudoc-databasen ger kostnadsfri tillgång till Europadomstolens rättspraxis: <http://HUDOC.echr.coe.int> Databasen finns på engelska och franska och har en användarvänlig sökmotor.

Videohandledningarna och användarmanualer är tillgängliga på databasens hjälpsida. För att få hjälp med sökfunktioner och sökalternativ kan användaren sätta muspekaren på för att få mer information och exempel.

Hänvisningarna till rättspraxis i denna handbok ger läsarna utförlig information så att de enkelt ska kunna hitta den fullständiga texten i domen eller beslutet.

Med standardinställningarna för databasen visas domarna från Europadomstolens stora avdelning och övriga avdelningar i omvänd kronologisk ordning. För att söka i andra samlingar som t.ex. beslut ska användaren klicka i tillämplig ruta i fältet "Document Collections", på skärmens övre vänstra sida.

Det enklaste sättet att hitta mål är genom att ange ansökningsnumret i fältet "Application Number" under Advanced Search på skärmens övre högra sida och sedan klicka på den blå knappen "Search".

För att få åtkomst till ytterligare rättspraxis om andra frågor, exempelvis asylrelaterade frågor, kan användaren använda sökfältet. Det har ett förstöringsglas som ikon och finns uppe till höger på skärmen. I sökfältet kan användaren göra sökningar genom att ange

- ett enstaka ord (t.ex. asyl, flyktingar)
- en fras (t.ex. asylsökande)
- titeln på ett rättsfall
- ett land
- en boolesk sökfras (AND, OR, NOT och NEAR).

Användaren kan också använda enkel boolesk sökning genom att klicka på filen i sökfältet. Med den enkla booleska sökningen finns det sex sökmöjligheter: exakt ord eller fras, alla sökord, något av sökorden, inget av sökorden, nära sökorden eller boolesk sökning. När du gör en boolesk sökning är det viktigt att sökfraser omges av dubbla citattecken och att booleska operatörer alltid anges med versaler.

När sökresultaten visas kan användaren begränsa dem genom att använda filtren som visas i filterfältet ("Filters") till vänster på skärmen, t.ex. språk eller land. Filtren kan användas var för sig eller i kombination för att ytterligare begränsa resultaten. Nyckelordsfiltret ("Keywords") kan vara ett användbart verktyg, eftersom nyckelorden ofta består av termer som extraherats från texten i Europakonventionen och sedan länkats direkt till Europadomstolens resonemang och slutsatser.

Exempel: Hur man hittar Europadomstolens rättspraxis om avvísning av asylsökande som medför att de riskerar att utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling enligt artikel 3 i Europakonventionen

- 1) Ange först frasen "asylsökande" i sökfältet och klicka sedan på den blå knappen Search.
- 2) När sökresultaten visas väljer du "3" under filtret "Violation" i filterfältet för att begränsa resultaten till dem som är relaterade till kränkningar av artikel 3.
- 3) Välj därefter nyckelord under filtret "Keywords" för att begränsa resultaten till dem som är relevanta för artikel 3, t.ex. nyckelordet "(Art. 3) Prohibition of torture".

För mer betydelsefulla rättsfall finns det en rättslig sammanfattning i Hudoc. Sammanfattningen består av en beskrivande huvudtitel och en kortfattad presentation av de faktiska och rättsliga omständigheterna, med tonvikt på punkter av rättsligt intresse. Om det finns en sammanfattning visas länken i resultaten tillsammans med länken till domtexten eller beslutet. Användaren kan även söka efter enbart rättsliga sammanfattningar genom att markera rutan "Legal Summaries" i fältet "Document Collections".

Om inofficiella översättningar har publicerats för ett visst rättsfall visas länken vid resultaten tillsammans med länken till domtexten eller beslutet. Hudoc tillhandahåller även länkar till externa webbplatser där det finns andra översättningar av Europadomstolens rättspraxis. För mer information, se "Language versions" i Hudoc-avsnittet "Help".

Andra ställen där du hittar information om rättspraxis

Europadomstolens webbplats Hudoc med pressmeddelanden: En bra utgångspunkt om du är ute efter sammanfattningar och det viktigaste i Europadomstolens domar. Denna sida finns på: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press#>

Rättspraxis från Europeiska unionens domstol (EU-domstolen): EU-domstolen erbjuder rättpraxisdatabasen Curia, med kostnadsfri tillgång till EG-/EU-domstolens rättspraxis: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/ Sökmotorn kan användas för att söka i alla dokument som är relaterade till avslutade och pågående mål i domstolen, tribunalen och personaldomstolen.

Netherlands Institute for Human Rights: Sammanfattar domar från olika människorättsdomstolar och människorättskommittéer. Finns på: <https://www.uu.nl/en/research/netherlands-institute-of-human-rights-sim>

Nationella serviceinstitutioner och icke-statliga organisationer: Dessa organ sammanfattar ofta relevanta människorättsdomar och kan vara ett bra ställe för att ta fram fallstudier till utbildningen.

2. Utarbeta fallstudien

Nu när du har valt den eller de fallstudier du vill använda till din utbildning behöver du bestämma vilka fakta i målet som är relevanta för dina utbildningsmål. Ställ samman fallstudiens fakta för deltagarna, men kom ihåg: håll det kort! Förlora dig inte i fallets detaljer. Målet är att ställa samman tillräckligt med information för att hjälpa deltagarna att förstå olika aspekter av mänskliga rättigheter när de arbetar igenom fallstudien, analyserar fallets detaljer och reflekterar över domstolens resonemang. Om det är alltför många detaljer blir fallstudien svår att förstå eller följa.

Använd analys-schemat i modulerna som utgångspunkt för att gå igenom fallet och välja ut relevanta detaljer. Tänk igenom slutsatserna för detta fall: vilka är de viktigaste slutsatserna? Vilka människorättsaspekter kan deltagarna lära sig av detta?

Gå också igenom fallets olika fakta och försök tänka ut vilka frågor deltagarna kan komma att ställa. Några vanliga frågor är: när kom domen i detta ärende? Vem avkunnade domen? Fanns det några avvikande meningar? Vilka blev följderna av domen (ersättning, dom osv.)? Hur reagerade allmänheten?

Bra kriterier att tänka på när man väljer ut fall och utvecklar fallstudier:

- **Betydelse för praktiskt polisarbete:** Domen ger vägledning om viktiga frågor som rör polisarbetet, t.ex. våldsanvändning när stora folkmassor ska hanteras eller proportionalitetsprincipen i samband med våld i hemmet.
- **Användbarhet i utbildningsmiljön:** Deltagarna kan enkelt följa domstolens resonemang. Fallet kan också förmedla ett positivt budskap, t.ex. polisens mänskliga rättigheter eller poliser som fullgör sin skyldighet att skydda.
- **Aktuella rättsfall:** Deltagarna kanske har hört om rättsfallet om det har fått mycket uppmärksamhet.
- **Betydande rättsfall:** Fall som har stor rättslig betydelse och ligger till grund för rättspraxis, t.ex. Ribitsch mot Österrike, Mc Cann mot Storbritannien.
- **Fall som förtydligar innehållet i en rättighet eller skyldighet:** Deltagarna förstår den teoretiska grunden i skyldigheten att

respektera och skydda mänskliga rättigheter samt principens praktiska tillämpning i studien. Fallet belyser det materiella innehållet i en människorättsnorm och förtydligar vad som avses genom t.ex. rätten till liv och statens skyldigheter i samband med denna rättighet.

Lista över viktiga domar från Europadomstolen som rör polisarbete:

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna

Artikel 2: Rätt till liv

Kontrova mot Slovakien
 Mc Cann m.fl. mot Storbritannien
 Nachova m.fl. mot Bulgarien
 Opuz mot Turkiet
 Osman mot Storbritannien
 Scavuzzo-Hager m.fl. mot Schweiz
 Stewart mot Storbritannien

Artikel 3: Förbud mot tortyr och misshandel

A mot Storbritannien
 Aksoy mot Turkiet
 Ilhan mot Turkiet
 Hurtado mot Schweiz
 Kaya mot Turkiet
 Keenan mot Storbritannien
 Ribitsch mot Österrike
 Selmouni mot Frankrike

Artikel 5: Frihet och personlig säkerhet

McVeigh, O'Neill och Evans mot Storbritannien
 Fox, Campbell och Hartley mot Storbritannien
 K-F mot Tyskland
 Litwa mot Polen

Artikel 6: Rättvis rättegång

Vilho Eskelinen mot Finland

Artikel 8: Rätt till skydd för privat- och familjeliv

Halford mot Storbritannien

Artikel 11: Mötes- och föreningsfrihet

Bączkowski mot Polen
 Giuliani och Gaggio mot Italien
 Molnár mot Ungern
 Öllinger mot Österrike
 Plattform Ärzte für das Leben mot Österrike

Artikel 14: Icke-diskriminering

Timishev mot Ryssland

Bilaga 4: Övningsöversikt

Syftet med bilaga 4 är att ge en bild av hur andra polisutbildningsinstitut genomför sin människorättsutbildning. Dessa övningar ger information om ytterligare kunskaper och erfarenheter från människorättsutbildare runtom i Europa.

Dessa övningar finns online på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/fundamental-rights-based-police-training>

HUR HITTAR MAN EU:S PUBLIKATIONER?

Gratispublikationer

- Ett enskilt exemplar genom EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).
- Flera exemplar/affischer/kartor hos Europeiska unionens representationer (http://ec.europa.eu/represent_sv.htm), hos delegationer i länder utanför EU (http://eeas.europa.eu/delegations/index_sv.htm), genom att kontakta nätverket Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_sv.htm) eller ringa 00 800 6 7 8 9 10 11 (gratis inom hela EU) (*).

(*) Varken informationen eller samtalen kostar i regel något (men vissa operatörer, telefonkiosker och hotell kan ta betalt för samtalen).

Avgiftsbelagda publikationer

- Genom EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Avgiftsbelagda prenumerationer

- Genom ett av Europeiska unionens publikationsbyrås försäljningsombud (http://publications.europa.eu/others/agents/index_sv.htm).

HELPING TO MAKE FUNDAMENTAL RIGHTS A REALITY FOR EVERYONE IN THE EUROPEAN UNION

Poliser som säkerställer att människor kan utöva sina grundläggande rättigheter och friheter förtjänar allmänhetens respekt och förtroende. Tanken med denna vägledning från Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) är därför att främja sådant människorättsbaserat polisarbete genom att integrera människorättsutbildningen i själva polisutbildningen, helt i linje med EU:s mål inom rättsliga och inrikes frågor. I denna vägledning omsätts "högtstående" principer till specifika praktiska övningar som underlättar polisarbetet och stödjer poliser att internalisera de koncept som driver människorättsbaserat polisarbete – för att på så sätt bidra till att de kan göra rätt val i sin vardag. Vägledningen inriktas framför allt på viktiga polisrelaterade frågor, t.ex. mångfald och icke-diskriminering, absolut förbud mot tortyr samt polisens mänskliga rättigheter. Den har testats vid olika polis(hög)skolor i EU och är tänkt att utgöra ett praktiskt verktyg för att se till att polisen arbetar utifrån de grundläggande rättigheterna i EU.

FRA – EUROPEISKA UNIONENS BYRÅ FÖR GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Österrike
Tfn +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency

Publikationsbyrån